

Kulturno Umetnička Društva

*Stanje, izazovi i perspektive na početku
treće decenije 21. veka*

ZAVOD ZA PROUČAVANJE
KULTURNOG RAZVITKA
REPUBLIKA SRBIJA

dr Maša Vukanović
Marijana Milankov

Kulturno – umetnička društva u Srbiji: stanje,
izazovi i perspektive na početku treće decenije 21. veka

dr Maša Vukanović i Marijana Milankov

recenzenti:
prof. dr Vesna Đukić
prof. dr Branimir Stojković
dr Miloš Rašić

Izdavač: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka
Rige od Fere 4, Beograd

Godina izdanja: 2023.

ISBN: 978-86-82170-13-6

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

7.077:061.2(=163.41)(497.11)"20"

VUKANOVIĆ, Maša, 1975-
Kulturno–umetnička društva: Stanje, izazovi i perspektive na početku
treće decenije 21. veka [Elektronski izvor] / Maša Vukanović, Marijana Milankov.
- Beograd : Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 2023
(Beograd : Zavod za proučavanje kulturnog razvitka).
- 1 elektronski optički disk (CD-ROM) : tekst ; 12 cm

Sistemske zahteve: Nisu navedeni.
- Nasl. sa naslovne strane dokumenta.
- Tiraž 30.
- Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija

ISBN 978-86-82170-13-6

1. Milankov, Marijana, 1981- [autor]
a) Kulturno-umetnička društva -- Srbija -- 21v

COBISS.SR-ID 118231049

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Amaterizam u Srbiji od 20. veka	3
3. Teorijski okvir istraživanja	7
4. Metodologija istraživanja	15
5. Rezultati istraživanja	17
5.1. Motivacija za pridruživanje kulturno – umetničkim društvima	17
5.2. Članstvo kulturno – umetničkih društava	19
5.3. Saradnici kulturno-umetničkih društava	22
5.4. Budžet i finansiranje	30
5.4.1. <i>Finansijski podsticaji kroz javne pozive i konkurse</i>	30
5.4.2. <i>Izvori prihoda</i>	55
5.4.3. <i>Korišćenje sredstava iz javnih fondova prema nameni</i>	61
5.4.4. <i>Članarina</i>	62
5.5. Prostor i oprema	65
5.6. Repertoar i koreografije	70
5.7. Nastupi i gostovanja	81
5.8. Saradnja	90
5.9. Krovne organizacije (savezi, mreže i asocijacije)	94
5.10. Problemi i prioriteti	97
5.11. Važnost amaterizma	100
6. Završna razmatranja	101
7. Literatura:	110

1. Uvod

Koren reči amater jeste latinska reč *amator* - onaj koji voli. Isto to znači i francuska imenica *l' amateur* preko koje je reč amater ušla u naš jezik. Onaj koji nešto voli ne mora nužno da se time bavi profesionalno mada kulturno-umetnička društva, kao najbrojniji organizacioni oblik amaterizma naročito u manjim sredinama, često jesu (bila) i „odskočna daska“ za mnoge renomirane umetnike.

Amateri se bave svim vrstama umetničkog stvaralaštva: likovnim, dramskim, muzičko – scenskim, književnim, filmskim, itd. Kulturno – umetnička društva koja neguju folklorno muzičko – scensko stvaralaštvo jesu i najbrojnija udruženja amatera.

Predmet istraživanja čije rezultate predstavljamo u ovoj studiji jeste rad kulturno – umetničkih društava u Srbiji na početku treće decenije 21. veka. Reč je o udruženjima i grupama koja se prvenstveno bave izvođenjem tradicionalnih plesova, pesama i običaja koji su karakteristični za određeni region, etničku grupu ili narod. Pored toga, kulturno – umetnička društva (KUD-ovi) često realizuju i druge kulturne programe, kao što su izložbe, predstave, radionice, predavanja i seminari, koji su usmereni na promociju i očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa.

Navedene aktivnosti odgovaraju odrednicama kulturnih delatnosti u čl. 8 „Zakona o kulturi“.¹ Pritom, čl. 72 ovog zakona je posvećen amaterskom kulturno – umetničkom stvaralaštvu, a u st. 1 daje njegovu odrednicu prema kojoj ono „obuhvata aktivnosti lica ili grupe lica koja se bez materijalne nadoknade bave stvaranjem ili izvođenjem dela iz oblasti kulturne i umetničke delatnosti.“ Veoma je važno imati na umu da ovaj član precizira da su rad KUD-ova, kao i njihovo udruživanje u saveze, regulisani propisima o udruživanju građana.

U koncipiranju predmeta istraživanja imale smo na umu i da „Zakon o kulturi“ u čl. 6 precizira da opšti interes u kulturi podrazumeva i otkrivanje, stvaranje, proučavanje, očuvanje i predstavljanje srpske kulture i kulture nacionalnih manjina u Republici Srbiji (st. 1 tačka 2), zatim stvaranje uslova za očuvanje, razvoj, bogaćenje i promovisanje kulturnog nasleđa (st. 1 tačka 5) kao i podsticanje amaterskog kulturnog i umetničkog stvaralaštva (st. 1 tačka 26).

Upravo u svetlu doprinosa koje KUD-ovi, aktivno uključujući građane svih generacija, mogu pružiti u ostvarivanju opšteg interesa u kulturi, važno je bilo rasvetliti: ko su sve članovi društava odnosno iz kojih populacionih grupa najčešće dolaze; kakva je situacija sa ljudskim resursima; kakvi su im prostorni i tehnički uslovi za rad; na koje načine se finansiraju; kakav im je

---

¹ Konkretnije, reč je o sledećim tačkama u stavu 1 člana 8: 2) – muzika (stvaralaštvo, produkcija, interpretacija); 4) pozorišna umetnost (stvaralaštvo, produkcija, interpretacija); 5) - umetnička igra: klasičan balet, *narodna igra*, savremeni ples (stvaralaštvo, produkcija, interpretacija), kurziv dodat; 11) – delatnost zaštite u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa; 13 – naučnoistraživačke i *edukativne* delatnosti u kulturi (kurziv dodat). „Zakon o kulturi“ Sl. glasnik RS br. 72/09, 13/16, 30/16 - ispravka, 6/20, 47/21 i 78/21 dostupan je na sajtu Ministarstva kulture <https://www.kultura.gov.rs/tekst/43/zakoni-i-uredbe.php>

uopšte položaj u lokalnim zajednicama / jedinicama lokalne samouprave? Osim toga, akcentat na folkloru, odnosno muzičko – scenskim izrazima tradicijske kulture, sugerisalo je važnost rasvetljivanja pitanja odnosa prema tradiciji i njenim vezama sa savremenim muzičko – scenskim stvaralaštvom, odnosno pitanja vitalnosti i transformacije folkloru kao kulturnog nasleđa koje živi; ali i pitanja kako se tradicija prenosi i ko je prenosi, sa čime su povezana i pitanja stručnih ali i pedagoških kompetencija ljudi / kadrova koji rade sa članstvom i mogućnosti za njihovo stručno usavršavanje. Najzad, s obzirom na to da se rad kulturno-umetničkih društava prelama kroz omogućavanje aktivne kulturne participacije građana i nastojanja da se očuvaju elementi nematerijalnog kulturnog nasleđa, važno je bilo sagledati i kako se sagledavaju perspektive, šta sami akteri smatraju važnim za unapređenje položaja amaterizma u Srbiji.

Kulturna politika pretpostavlja planiranje pravaca delovanja na osnovu empirijskih podataka do kojih se dolazi kvantitativnim i kvalitativnim empirijskim istraživanjima. Istraživanje *Kulturno – umetnička društva u Srbiji: stanje, izazovi i perspektive na početku treće decenije 21. veka* metodološki je podrazumevalo kako primenu kvantitativnih, tako i kvalitativnih metoda. Kvantitativne metode su obuhvatale tehniku elektronskog upitnika (koji je sadržao pitanja o članstvu, ljudskim, prostorno – tehničkim i finansijskim resursima, itd.), te obradu kvantitativnih podataka sadržanih u rezultatima konkursa za podršku projektima u oblastima kulture na republičkom i pokrajinskom nivou. Primena kvalitativnih metoda podrazumevala je individualne intervju sa predstavnicima KUD-ova i njihovih saveza, te analizu sadržaja zakonskih akata od značaja za amaterizam („Zakon o kulturi“, „Zakon o lokalnoj samoupravi“ i „Zakon o udruženjima“).

Primenom opisanih metoda, empirijski prikupljeni podaci o radu kulturno – umetničkih društava omogućavaju planiranje efikasne i efektne kulturne politike usmerene kako ka ohrabrivanju kulturne participacije građana tako i u pogledu očuvanja kulturnog nasleđa. Važno je imati na umu da su kulturno – umetnička društva najčešće i jedini kanal za kulturnu participaciju građana u manjim gradskim sredinama i to pogotovu u funkciji produkcije kulturnih sadržaja. Njihov fokus na folklor obezbeđuje da narodna tradicija bude živa, da se praktikuje ali i da bude inovirana imajući u vidu znanja i veštine koje su naučene od starijih članova zajednice, zapise tradicionalnih plesova poput onih koje su zabeležile sestre Janković ili postignuća umetnika kao što su npr. Desa Đorđević i Branko Marković². Međutim, u zavisnosti od potreba zajednice, razvijaju

---

² **Sestre Janković**, Ljubica (1894 - 1974) i Danica (1898 - 1960), po obrazovanju profesorke jugoslovenske književnosti, bile su posvećene sakupljanju i proučavanju narodnih igara. U terenskom radu prikupile su ogromnu građu koja je objavljena u osam tomova pre 2. svetskog rata, dok je deveti tom objavljen 2016. godine. Sestre Janković se smatraju začetnicama etnokoreologije u nas. Sistem beleženja i opisivanja narodnih igara sestara Janković je u međunarodnoj javnosti ocenjen kao najprecizniji oličavajući model jasnoće. **Desa Đorđević** (1927 - 2011) bila je igračica i koreografkinja koja je od 1965. godine postavila više od 40 koreografija u 140 društava u zemlji i inostranstvu. Održala je 178 seminara narodnih igara u Srbiji i inostranstvu. Dobitnica je brojnih domaći i međunarodnih nagrada i priznanja, a neposredno pred smrt, novembra 2011. godine, dobila je i prestižnu nagradu

se i procesi u kojima se naglasak pomera od striktnog očuvanja tradicije ka pristupu tradiciji kao kohezivnom elementu koji i sam proizvodi novi folklor malih sredina.

Stoga se važnost istraživanja *Kulturno – umetnička društva u Srbiji: stanje, izazovi i perspektive na početku treće decenije 21. veka* ogleda u tome što kombinacijom kvantitativnog i kvalitativnog metodološkog pristupa obezbeđuje razumevanje dinamičnosti savremenog amaterizma koja u mnogome utiče na razvoj kulture ne samo kao domena kulturne politike čiji su ciljevi podsticanje kulturne participacije i očuvanje kulturnog nasleđa, već prevashodno kulture kao sveobuhvatne celine koja je determinanta svakodnevnog života ljudi.

2. Amaterizam u Srbiji od 20. veka

Kulturno – umetnička društva okupljaju amatere, ljude koji vole da praktikuju različite umetničke prakse bez moranja da im to bude profesija odnosno da od bavljenja umetnošću obezbeđuju egzistenciju. Iako su amaterska društva širom Srbije nastajala i na prelazu iz 19. u 20. vek, na brojnosti dobijaju posle 2. svetskog rata. Formiranje kulturno – umetničkih društava podsticano je u skladu sa nastojanjima Komunističke partije Jugoslavije da se uz političku i društvenu revoluciju izvede i kulturna revolucija. Naime, smatralo se da nepismeni i neobrazovani radnici i seljaci ne mogu na adekvatan način doprineti izgradnji socijalističkog društva. Narodni odbori kao najniže instance vlasti imali su zadatak da organizuju analfabetske kurseve kao i druge programe koji su za cilj imali podizanje kulturne svesti stanovništva (videti: Dimić, 1988). Pritom, budući da je zemlja bila pretežno ruralna, narodna kultura je bila prijemčljiva većini stanovništva, te se progres najlakše uočavao upravo kroz promene narodne kulture. Osim toga, narodno stvaralaštvo je, s obzirom na svoj lokalni karakter, išlo na ruku multikulturalnoj ideologiji bratstva i jedinstva naroda i narodnosti cele Jugoslavije.

Već od 1946. godine kada je donet „Opšti zakon o narodnim odborima“ („Sl. List FNRJ“ 13/46) zadatak lokalnih narodnih odbora kao najniže instance vlasti i upravljanja je bio da rade na podizanju kulturne infrastrukture čiji su deo domovi kulture. Uloga doma kulture bila je podizanje opštekulturnog nivoa sredine u kojoj je osnovan. Stoga je dom kulture imao zadatak „da bude prirodno, organizaciono i programsko 'utočište' amaterizma (kreativne samodelatnosti). Amaterizam je, opet, trebalo da obogati program rada domova kulture koji nisu imali materijalnog, finansijskog,

---

„Svetskog Oskara folklor“ u Čeljabinsku. **Branko Marković** (1919 – 1993) je po obrazovanju bio pravnik. Zapažen na časovima ritmike i folklorne igre kod Mage Magazinović, postao je član baletskog ansambla Narodnog pozorišta u Beogradu, potom i prvak baleta. Od 1948. godine pridružio se AKUD „Branko Krsmanović“, dok je kasnije saradivao i sa AKUD „Žikica Jovanović Španac“. Tokom svog rada u „Krsmancu“ i „Špancu“ davao je veliku važnost pokretu celog tela, zadržavajući sve osobenosti narodne igre. Među najznačajnijim Markovićevim koreografijama su: „Vranjanska svita“, „Makedonsko oro“, „Brankovo kolo“, „Igre iz Šumadije“, „Rugovska svita“, „Banatski motivi“, i dr.

tehničkog ni prostornog potencijala da repertoarsku politiku zasnuju na pretežno profesionalnom stvaralaštvu. Unutar ovakve podele na amaterske i profesionalne sadržaje, domovi kulture su neretko bili organizatori kulturnih manifestacija na selu, od kojih su čak neke imale i širi značaj od lokalnog kao: Dragačevski sabor trubača u Guči, Vukov sabor u Tršiću, festival amaterskog filma na temu života sela 'Žisel' i drugi.“ (Đukić, 2017: 234)

Amaterizam se razvijao i u krilu sindikalnog pokreta naročito u većim industrijskim basenima kakvi su bili beogradski ili na primer pirotski. Tamo „nastaju onda snažna kulturno - umetnička društva koja predstavljaju stožer kulturnog stvaralaštva radnika. U kasnijem razvoju, međutim, opšti naglasak kulturne politike premešta se na profesionalnu kulturu, a privredni sistem sa svoje strane stimuliše nezavisnost i tržišno povezivanje preduzeća, što podjednako nepovoljno deluje na amaterski radnički pokret. Društva, ili nestaju sa horizonta sindikalnih organizacija (...) ili se vezuju za pojedine velike radne organizacije (...) U svakom slučaju, sve do početka sedamdesetih godina radnički kulturno-umetnički amaterizam deli opštu sudbinu tog pokreta - izrazito stagnira tako što se broj društava i članova u njima prilično smanjuje, a amaterizmu sve više pristupa kao više - manje petrificiranom ostatku prošlosti. Sa X kongresom SKJ dolazi do izrazite izmene trenda: ponovo se afirmiše radna organizacija kao središte društvenog i kulturnog života radnika, što revitalizuje amaterizam u radnoj sredini. Ovaj put, međutim, radnički KUD-ovi regrutuju članove skoro isključivo iz radnih organizacija koje su ih osnovale...“ (Stojković, 1984: 19 – 20)

Na organizacionom nivou, posle 2. svetskog rata širom Srbije i Jugoslavije, sa radom počinju kulturno-prosvetne zajednice, a osnovan je i Savez kulturno-umetničkih društava, dok je Savez amatera Srbije oformljen 1972. godine. Uvođenje sistema samoupravnih – interesnih zajednica (SIZ-ova za kulturu) 70-ih godina 20. veka bilo je posebno podsticajno u ovom domenu jer je njime omogućeno da se na nivou lokalnih zajednica uspostave različite organizacione forme koje podržavaju delatnost amatera. Amaterizam se intenzivno razvijao kao odraz nastojanja „da se kod stanovništva, a naročito onog dela seoskog stanovništva koje je migriralo u gradove, a nije usvojilo gradske kulturne obrasce, razvije aktivan odnos prema kulturnom stvaralaštvu i istovremeno umanji ekspanziju elitizma tradicionalnih ustanova kulture.“ (videti: Vukanović, 2014). O razvoju amaterizma posebno su brinule kulturno-prosvetne zajednice koje su „predstavljale 'davaoce' amaterskih kulturnih i umetničkih programa i sadržaja, dok su profesionalne ustanove kulture negovale profesionalno kulturno i umetničko stvaralaštvo i predstavljale 'davaoce' profesionalnih kulturnih i umetničkih programa i sadržaja. Amatersko i profesionalno stvaralaštvo su bili ravnopravni pri konkurisanju za finansijska sredstva za obavljanje redovne programske delatnosti, a sredstva su se dodeljivala na osnovu Sporazuma sa opštinskim SIZ-om kao posrednikom u distribuciji sredstava. U jednom periodu, međutim, amaterizam je čak

imao prioritet sa stanovišta kulturne politike. To je bilo zato što je amaterizam definisan kao „kreativna samodelatnost“ koji je, u skladu sa trendom kulturne demokratije, omogućavao svakom građaninu aktivan odnos prema kulturi i umetnosti u okviru brojnih sekcija kulturno-umetničkih društava što je predstavljalo pluralizam kulturnih modela i vrednosti (kultura za svakog). Prioritet kulturne politike tog vremena je bio ne samo da se 'autentične' kulturne vrednosti približe građanima, već da postanu deo njegovog 'društvenog bića'. Zato se amaterizmu tih godina pripisivala 'korektivna' uloga u odnosu na institucionalizovani profesionalizam i birokratizaciju kulturne i umetničke produkcije.“ (Đukić, 2010: 228)

Međutim, početkom 21. veka situacija se promenila i sa njom pozicija kulturno – umetničkog amaterizma u Srbiji. U nastojanjima da se kulturni sistem transformiše pažnja je pre svega bila usmerena ka ustanovama kulture dok su kulturno – umetnička društva izjednačena sa svim drugim udruženjima građana.³ Društva su bila prepuštena sama sebi da se snađu kako znaju uz ili bez podrške lokalne samouprave. Na planu finansiranja prebacivanje na projektno finansiranje je većinu društava zateklo nespremne jer je projektno pisanje bila veština kojom rukovodioci društava nisu vladali. Osim toga, društva osnovana pri radnim organizacijama su privatizacijom fabrika i preduzeća izgubila podršku svojih osnivača jer su mnoge fabrike i preduzeća otišli u stečaj.

U skladu sa nastojanjima da se ostvari decentralizacija kulture, Ministarstvo kulture je preuzelo (su)finansiranje manifestacija od nacionalnog značaja poput „Sabora narodnog stvaralaštva“ u Topoli, „Sabora frulaša“, „Sabora dvojničara“, „Prođoh Levač, prođoh Šumadiju“, itd. Jedinicama lokalne samouprave je prepušteno da finansiraju rad lokalnih ustanova kulture, kao i održavanje lokalne kulturne infrastrukture. Različiti stepen ekonomskog razvoja lokalnih samouprava, kao i percipirani lokalni prioriteti, uticali su na to da se najveća pažnja poklanja komunalnoj infrastrukturi, te je veliki broj domova kulture naročito u selima, u koje se ni u prethodnim decenijama nije mnogo ulagalo, neminovno počeo da propada. To se odrazilo i na problem prostora koji su KUD-ovi koristili.⁴ Osim problema prostora, društva su se suočila sa problemom fundusa nošnji jer se kostimi korišćenjem habaju. Problemi fundusa nošnji i nastupa su se premošćavali sredstvima od članarina, ali je zbog niskih primanja domaćinstava u mnogim manjim sredinama reč o veoma ograničenim sredstvima. Najzad, društva su se suočavala i sa problemom organizacije nastupa i gostovanja.

---

³ Do osnivanja Agencije za privredne registre 2010. godine udruženja su bila razvrstana prema šifrniku Republičkog zavoda za statistiku koje je udruženja u kulturi razvrstavalo pod šifrom 91330. Po osnivanju APR, u 2011. udruženja su imala obavezu da se registruju pri ovom telu koje udruženja u kulturi vodi pod šifrom 9499 – delatnost organizacija na bazi učlanjenja.

⁴ U 2011. godini, na primer, jedino je grad Jagodina uložio sredstva u obnovu seoskih domova kulture. Videti: Vukanović, 2012: 30

Za razvoj amaterizma, pak, suštinski problem u prvim decenijama 21. veka predstavljalo je postepeno urušavanje sistema saveza amatera i kulturno – prosvetnih zajednica.⁵ Kao i u slučaju ustanova kulture, na početku tranzicije nisu izvršene nikakve pripreme aktera za nove modele rada, prevashodno prelaz na projektno finansiranje. Na lokalnom nivou, naročito u užoj Srbiji, savezi amatera i lokalne kulturno – prosvetne zajednice su ili ugašeni ili takođe postali udruženja (odn. izgubili su status ustanova). Time su društva u mnogim gradovima i opštinama izgubila i tu vrstu administrativno – tehničke i informacione podrške (videti: Vukanović 2012: 36 - 38). Tada postojeći „krovni“ savezi, a naročito Savez amatera Srbije, takođe nisu bili spremni da se prilagode novim uslovima što je, uz druge okolnosti, vremenom dovelo slabljenja ove organizacije do tačke njene praktične ne-aktivnosti sredinom druge decenije 21. veka. Savez amatera Vojvodine je, pak, uočio potrebu prilagođavanja novim vremenima te je tokom druge polovine prve decenije 21. veka uspeo da amaterizam u Vojvodini re-organizuje po principu mreže. U toj mreži je Savez, danas nazvan Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine, čvorište sa zadacima da organizuje manifestacije amatera na teritoriji Vojvodine te da svojim članovima pruža informacionu i, po potrebi, administrativno – tehničku podršku, kao i da organizuje edukativne seminare namenjene jačanju stručnih kapaciteta amatera. Stoga i danas predstavnici društava širom Srbije često ukazuju na Vojvodinu kao primer kako se amaterizam može organizovati.

Na samom kraju druge decenije 21. veka nezadovoljni radom Saveza amatera Srbije, ali razumejući važnost udruživanja, predstavnici više KUD-ova, predvođeni KUD-om „Kraljevačka riznica“, oformili su Savez folklornih ansambala Srbije. U Vojvodini je je kao novi republički savez formiran Savez kulturno – umetničkih društava Srbije čije je sedište u Novom Sadu. Najzad, u trenutku završetka našeg istraživanja, maja 2022. godine, u Beogradu je osnovan Centralni savez amatera u kulturi Srbije koji je takođe udruženje, a smatra se svojevrsnim naslednikom Saveza amatera Srbije.

Koreografi narodnih igara okupili su se u Udruženju koreografa narodnih igara Srbije (UKNIS). Ovo udruženje je 2020. godine dobilo status reprezentativnog udruženja u kulturi u oblasti istraživanja, dokumentovanja i prezentovanja nematerijalnog kulturnog nasleđa.

Od sredine druge decenije 21. veka, pak, dolazi do pomaka na planu jačanja infrastrukture. Ministarstvo kulture i informisanja je 2016. godine pokrenulo konkurs „Gradovi u fokusu“ koji je pružio pomoć jedinicama lokalne samouprave da osnaže kulturnu infrastrukturu na svojim teritorijama. Neke jedinice lokalne samouprave su takođe krenule da ulažu u obnovu seoskih domova kulture koje uglavnom koriste KUD-ovi. Osim toga, neke jedinice lokalne samouprave su

---

⁵ Ovaj problem je postojao i u drugim republikama bivše Jugoslavije, npr. Hrvatskoj i Sloveniji. Međutim, u ovim državama je opasnost potpunog urušavanja sistema blagovremeno prepoznata te je npr. u Hrvatskoj samo godinu dana po gašenju Hrvatske prosvetne zajednice kao nova „krovna“ organizacija formiran Hrvatski sabor kulture, dok je u Sloveniji umesto nekadašnje Zveze kulturno – prosvetnih organizacija Slovenije formiran Javni sklad za društvene dejavnosti. (videti: Vukanović, 2012)

počele da podržavaju obnovu fundusa nošnji. Najzad, nekoliko jedinica lokalne samouprave je važnost KUD-ova prepoznala tako što je ili delegirala lokalnim ustanovama koordinaciju rada KUD-ova na seoskim područjima ili prepoznala reprezentativne KUD-ove kao ustanove od značaja za kulturu grada.

Međutim, u pogledu samog rada KUD-ova, naročito imajući u vidu često isticanu pretenziju „čuvari tradicije“ još uvek postoje problemi i nedorečenosti. U osvrtu na projekte prijavljene na (zadnjem) konkursu za sufinansiranje projekata u oblasti izvorno – narodnog i amaterskog stvaralaštva 2014. godine, etnološkinja i etnokoreološkinja prof. dr Olivera Vasić je ukazala na neke od tih problema: „Vlada opšte mišljenje da je čuvanje tradicije ako se organizuju razne manifestacije koje nije proverio stručnjak za određenu oblast, i ako se organizuju bez prave organizacije, a to znači ko je od organizatora kvalifikovan da organizuje program za određenu manifestaciju. Ako su to pevačke grupe, ko ih je saslušao i rekao šta može da prikaže a šta ne; ako su igračke [grupe] da li je pregledan program grupa koje će učestvovati, kako su opremljeni (nošnja), šta prati izvođenje igara. Ne kažem da su svi skupovi iste vrednosti – da je naziv 'tradicija' na nekim svetkovinama zloupotrebljen a iza toga se krije nešto što je 'izmišljanje tradicije', dok su određeni skupovi zbilja ozbiljno pripremljeni i da su često imali konsultacije sa stručnim ljudima koji se bave muzičkom i igračkom tradicijom.“ (privatna prepiska, MV) U vezi sa ovim opažanjem potrebno je ukazati na to da nosioci **lokalnih** tradicija muzičko – scenskih izraza, iako bez formalnog obrazovanja, imaju legitimitet u procenjivanju izvornosti izraza zato što praktikuju znanja i veštine naučene od predaka i prenose ih na nove generacije. Osim toga, praksa uključivanja stručnjaka (naročito etnologa i etnomuzikologa) u pripremi članova društava za nastupe zabeležena je i pre 2. svetskog rata (videti: Rihtman Augustin 1971). To ukazuje na kontinuitet razmene znanja stručnjaka i amatera koja je među ishodima imala zamagljenost granica između amatera i profesionalaca.

3. Teorijski okvir istraživanja

Kulturno – umetnička društva okupljaju amatere, ljude koji vole da praktikuju neku vrstu umetničkih izraza najčešće bez pretenzija da se time profesionalno bave, odnosno da na taj način obezbeđuju svoju egzistenciju.⁶ Amaterizam se često određivao u komplementarnosti sa profesionalnim bavljenjem umetnošću. Kako je Stebins (Stebbins, 1977) ukazao, do sofisticiranog određivanja amatera može doći kroz razumevanje sistema „profesionalac – amater – publika“. Razumevanje „šta je“ profesionalac obezbeđuje razumevanje „šta je“ amater. Stebins je ponudio

---

⁶ Amateri praktikovanjem neke vrste umetničkog izražavanja mogu ostvarivati prihode ali ti prihodi nisu dominantni u obezbeđivanju egzistencije.

sedam distinkcija profesionalaca.⁷ Zajedničko i profesionalcima i amaterima je da imaju publiku, ljude sa zajedničkim interesovanjima. Publika je funkcionalno povezana sa profesionalcima i amaterima makar na pet načina: ona kao naknadu za usluge obezbeđuje finansijsku podršku profesionalcima, a ponekad i amaterima; ona obema grupama obezbeđuje povratne reakcije o adekvatnosti usluga / programa; ona daje ili uskraćuje podršku; ona ponekad može učestvovati u uslugama kao što su na primer neke vrste predstava; i najzad, umetnici pri stvaranju dela mogu razmišljati i o publici kojoj delo namenjuju.

Iako amaterizam u kulturi i umetnosti implicira raznovrsnost umetničkih izraza, u kulturno – umetničkim društvima preovlađuju tzv. „folklorne sekcije“, odnosno grupe koje se prevashodno bave izvođenjem tradicionalne muzike i plesa. Početkom '70-ih godina 20. veka Ben Amos je uočio da su dotadašnja nastojanja da se folklor odredi implicirala „kriterijum antikviteta materijala, anonimnost ili kolektivitet kompozicija i jednostavnosti naroda“. Prema Ben Amosovom mišljenju, to je sve od posrednog, ali ne i od suštinskog značaja za određivanje folklor. Za primer je dao pesmu: „Starost pesme, na primer, koja se hronološki može utvrditi, identifikacija kompozitora koja se istorijski može opisati sa svojim vezama za određenu grupu kao društvenu odrednicu. Svaki od ovih faktora ima objašnjavajuću i interpretativnu vrednost, ali nijedan od njih ne definiše pesmu kao folklor.“ (Ben Amos, 1971: 4) Prema njegovom mišljenju, definicija folklor mora da uvažava sve različitosti izraza (pesme, igre, priče, itd.). Stoga je identifikovao tri kategorije koje potcrtavaju nastojanja da se folklor definiše: *korpus znanja, način razmišljanja i izraz umetnosti*. Pritom, ove kategorije su neraskidivo povezane. Nijedna nije nezavisna od druge, niti van strukturisane grupe jer folklor nije *sui generis* fenomen, već nastaje i razvija se u društvenom kontekstu. Folklor kao znanje zajednica „i u praksi i u teoriji se odnosi na različite stepene javnog posedovanja. Prvo, folklor može biti ukupan korpus znanja u društvu. (...) Drugo, i nasuprot prvom, folklorom se smatra samo ono znanje koje dele svi članovi zajednice.“ (isto, 8) Kada je reč o drugim tipovima odnosa društvenog konteksta i folklor, prema Ben Amosu, folklor je manifestacija određenog modela misli. Razumevanje folklor u kontekstu tradicije je takođe važno jer se „ideja tradicije odnosi na folklor i kao znanje ('mudrost prošlosti') i kao umetnost (stare pesme i priče). (...) U svom kulturnom kontekstu folklor nije agregat stvari već proces – tačnije komunikacioni proces“ (isto, 8-9). Ovaj proces je dinamičan. Implicira akcije koje „uključuju kreativnost i estetske reakcije, a i jedno i drugo se preobražava u same umetničke forme. U tom smislu, folklor je društvena interakcija kroz medije umetnosti i razlikuje se od drugih oblika govora i gestikulacije.“ (isto, 10). Bez obzira na to kako elementi folklor bilo da je priča ili pesma stižu do svojih

---

⁷ 1) oni doteruju nestandardizovane produkte; 2) imaju šira znanja o specijalizovanim tehnikama; 3) identifikuju se sa kolegama; 4) usavršili su generalizovanu kulturnu tradiciju; 5) koriste institucionalizovana sredstva za validnost adekvatne obuke i naučne kompetencije; 6) pre naglašavaju standarde i usluge nego materijalne nadoknade; 7) klijenti ih prepoznaju zbog profesionalnog autoriteta zasnovanog na znanju i tehnikama.

„medijuma“, pripovedača ili pevača koji će ih reći ili nanovo ispričati, otpevati, ponovo kreirati ili prezentovati, pripovedač ili pevač je povezan/a sa svojom publikom i zajedno čine jedan kontinuum, komunikativni proces. Publika može biti mala grupa slušalaca npr. u seoskom domu kulture, a može biti i milionski televizijski auditorijum. Važno je da izvođač/ica nastupa tako kako bi činio/la u svojoj zajednici, odnosno komunicira znanja i mudrost svoje zajednice bez obzira na grupu recipijenata. Naglašavajući shvatanje folklora kao komunikacionog procesa (kroz umetnost), Ben Amos je i izneo razumevanje da je „*folklor umetnička komunikacija u malim grupama*.“ (isto, 13, kurziv dodat)

Implikacije Ben Amosovog pristupa sagledavanju folklora su višestruke jer „...prenijeli smo osnovne interese na području folklora s 'lore' (znanje) na 'folk' (narod).“ (Abrahams, 1982: 75). Ben Amos je ukazao da narod jeste bilo koja grupa – od porodice preko radnika u fabrikama do uličnih bandi. (Ben Amos 1971: 12) Dandes je, potom, istakao da je tu važno da grupa iz bilo kog razloga ima neke tradicije koje smatra svojim. „Član grupe možda ne zna sve druge članove, ali će verovatno znati da zajedničko jezgro tradicije pripada grupi, tradiciji koja pomaže da imaju osećaj grupnog identiteta“ (Dundes, 1980: 7, navedeno prema Roganović, 2018: 47).⁸

Dinamičnost komunikacionog procesa koji je u suštini folklora, odnosno da male grupe u međusobnoj komunikaciji stvaraju ili re-kreiraju folklor, potakla je Fajna da razvije koncept *idiokulture*:

„*Idiokulturu* čini sistem znanja, verovanja, ponašanja i običaja koji dele članovi grupe koja je u međusobnoj interakciji i na koju članovi grupe mogu referirati i na koju se mogu pozivati u budućim interakcijama. Članovi prepoznaju da dele iskustva, da se na ta iskustva mogu pozivati uz očekivanje da će ih drugi članovi grupe razumeti, i da se dalje mogu koristiti kao konstrukt društvene stvarnosti. (...) Jednom kada se *idiokultura* razvije (proces koji počinje samim formiranjem grupe), ona oblikuje buduća delovanja i kolektivna značenja.“ (Fine, 1979: 734, 736)

Koncept *idiokulture* primenjiv je i u sagledavanju civilnog društva (udruženja građana među kojima su i KUD-ovi). Naime, civilno društvo se konvencionalno konceptualizovalo kroz dve ključne slike: građanina kao pojedinca i građanina kao učesnika. Shvatajući da je civilno društvo svet grupa, na osnovu sagledavanja društvenog angažovanja kroz interakcije u malim grupama, Fajn i Harington su predložili alternativni analitički okvir u kome se naglašavaju lokalni konteksti interakcija u malim grupama - uzrok, kontekst i posledica društvenog angažovanja. „Prvo, kroz

---

⁸ Ovim opažanjem Dandes je podstakao istraživanja folklora u formalnim i neformalnim grupama. Tako je npr. Džons istraživao folklor organizacija preduzeća i korporacija, dok je Kovačević istraživao folklor Koka-kole. Videti: Michael Owen Jones „Why Folklore and Organization(s)?“ *Western Folklore*, Vol. 50, No. 1, *Taking Stock: Current Problems and Future Prospects in American Folklore Studies* (Jan., 1991), pp. 29-40 i Kovačević Ivan „Cokelore (Fine and Best)“ *Etno-antropološki problemi* n.s. god. 3 sv. 1 2008, str. 71 – 84

uokvirivanje i motivisanje grupe ohrabruju pojedince da se uključe u javne diskurse i građanske projekte. Drugo, one obezbeđuju mesto i podršku za takvo angažovanje. Treće, građansko angažovanje hrani stvaranje dodatnih grupa. Perspektiva posmatranja kroz male grupe sugerise kako civilno društvo može cvetati čak i kada formalna i institucionalna udruženja opadaju.“ (Fine and Harrington, 2004)

U kontekstu razumevanja delovanja kulturno – umetničkih društava važno je imati na umu i „prvi“ deo Ben Amosove odrednice folklor: umetnička komunikacija. Pesme, priče i igre, na primer, jesu umetnička ostvarenja koja komuniciraju izvođenjem (engl. *performance*) u javnom i/ili privatnom prostoru. Abrahams je ukazao da potreba da se izvođenja „naroda“ smeste unutar komunikacijskih sistema zajednica, implicira neophodnost razlikovanja proizvodnih kompetencija izvođača i receptivnih kompetencija slušateljstva. „Proizvodna kompetencija dopušta da se izvođači služe žanrovima kao 'pozivom u formu' (...) koristeći se konvencionalnim označiteljima obrazaca pri usmeravanju svoje kreativne energije i na način koji slušaoci mogu pratiti. (..) Receptivna kompetencija je sposobnost slušateljstva da prihvati taj poziv, njihovo poznavanje obrasca i označitelja i njihovu sposobnost da svoje prošlo iskustvo u slično situiranim izvedbama povežu i primjene na sadašnje iskustvo, kao sredstvo razumijevanja, sudjelovanja i prosuđivanja o onome što se događa.“ (Abrahams, 1982: 80)

S tim u vezi, komunikacijski događaji bilo da se dešavaju na sceni ili u privatnom prostoru, prema Abrahamu, nameću osećaj početka, sredine i kraja i da postoje stilističke naznake nastale iz samoga događaja, koje daju ne samo trajni ključ za objašnjenje tipa interakcije nego i približno tumače gde se nalaze učesnici u hronologiji događaja. Komunikacijski događaji u javnosti se od komunikacijskih događaja u privatnom prostoru razlikuju u otvorenosti kojom je razmena označena, „dakle i u stupnju stilizacije pretkazivosti i zalihosti koje su priznate kao formalni dio prizora. Otvorenost oblikovanja, davanja naznaka i naglašavanja dopušta potencijalno veći stupanj koordinacije i usmjeravanja.“ (isto, 82)

Predstavljanje folklor na sceni, pak, sugerise izmeštanje konteksta u kome se folklorni mentifakti i artefakti izvode. To izmeštanje, uz razvoj medija od početka druge polovine 20. veka, pokrenulo je debate među folkloristima u pogledu tretmana insceniranog folklor, te se javlja pojam *folklorizam*. Zabrinutost (domaćih, jugoslovenskih) folklorista izazivale su tendencije, naročito u seoskim društvima, da se u izvornim koreografijama dodaju elementi i ukrasi koji su razvijeni u drugim sredinama. (videti: Roganović, 2018).

Pojmom *folklorizam* se u literaturi označava „folklor iz druge ruke“, folklor koji je posredovan u kontekstima koji nisu bili poznati npr. na prelazu iz 19. u 20. vek (kao što su na primer smotre) i/ili putem medija koji su u to doba bili tek u povoju (npr. gramofonske ploče i sl.).

Razmatrajući odrednice folklora i folklorizma Rihtman Auguštin je ukazala na zajedničke crte definicija: „A. - folklor se smatra 'autentičnim' ljudskim stvaralaštvom; - folklor se visoko vrednuje (estetski i društveno); B - folklorizam se smatra patvorinom; folklorizam se vrednuje negativno (umjetnički i društveno).“ (Rihtman – Auguštin, 1978: 22) Ove distinkcije, kako Rihtman – Auguštin ukazuje, jesu distinkcije u teoriji.

U praksi folklor i folklorizam se ne isključuju već proces interakcija čine složenijim. Analizirajući Smotru folklora u Zagrebu, koja se od sredine '60-ih godina organizovala kao revija *izvornih* grupa koje neguju *izvorni* folklor (kurziv R.A.) Rihtman – Auguštin je ukazala da grupe koje nastupaju na reviji na sceni izvode „izvorne obrasce“ razvijene (uz intervencije etnologa i etnokoreologa) pre 2. svetskog rata, te da je rigidnost žirija, koji nije dozvoljavao ikakve varijacije, uticala na očuvanje izvornosti folklora. Sam nastup na sceni, međutim, znači odstupanje od tradicijskih konteksta izvođenja. Ipak, smotre izvornog folklora pokazuju da folklor i folklorizam „ponekad posve mijenjaju uloge: ono što čuvamo kao 'izvorni' folklor nastupa na sceni kao druga, otuđena egzistencija folklora; ono što definiramo kao folklorizam ostvaruje se kao folklor u izravnom dodiru pojedinih društvenih zajednica i izvođača da bi zadovoljilo različite potrebe. Među njima nije na posljednjem mjestu obostrano traženje identiteta. Taj se identitet može tražiti i naći između nekadašnjeg sela ili regije i njihovih kulturnih osobitosti, s jedne strane, i suvremenog promijenjenog socijalnog statusa odnosno trendova masovne kulture, s druge strane. Uostalom, često se radi o potrebi nalaženja novog identiteta novih i promjenljivih društveno-kulturnih grupa.“ (isto, 24)

Ovome u prilog govori i analiza Evropske smotre srpskog folklora Srba u dijaspori, koja se od 1996. godine organizuje u saradnji klubova iseljenika iz više zapadnoevropskih zemalja. Dekonstrukcijom idealtipske deskripcije, Rašić je izvršio i analizu opozicionog para „autentično nasuprot izmišljenom“ te uočio da se o Evropskoj smotri može govoriti kao o tipičnom izrazu folklorizma. Iako društva iz dijaspore često angažuju saradnike (etnomuzikologe, koreologe i etnologue) iz Srbije, činjenica da se Evropska smotra održava uglavnom u zemljama zapadne Evrope, te da se izvode koreografisani folklor i aranžirana tradicionalna muzika, sugerišu da su osnovne odrednice „autentičnosti“ izgubljene. Međutim, Rašić ukazuje da ove inovacije u autentičnosti „prihvataju kako saradnici, tako i članovi klubova i ona se nikada ne dovodi u pitanje, niti se problematizuje.“ (Rašić, 2016: 1018)

Ovde je, pak, potrebno imati u vidu i sociološki značaj amaterizma. Supek je ukazao da se amaterizam istorijski javljao kao reakcija prema tradicionalnoj seljačkoj kulturi vezanoj za crkvenu kulturu⁹ kao i prema tradicionalnoj „cehovskoj“ kulturi koja se razvijala tokom 18. i do kraja 19.

---

⁹ jer su uz crkvu bile vezane svečanosti, proslave i seoski običaji u kojima je dugo glavni „glumac“ bio sveštenik

veka, postavljajući osnovicu za razvoj građanske kulture. Vremenom su se u gradovima počela formirati amaterska društva radnika koja su negovala i običaje sa sela. Postojala je „potreba da se kroz amatersku djelatnost pojedinci ili grupe manifestuju ne samo kao nosioci profesionalne djelatnosti, nego upravo kao nosioci kulturne djelatnosti. (...) Amaterska umjetnost je vremenom počela da prodire i na selo. Ono je počelo da prihvata umetničke delatnosti, oblike i sadržaje koji je stvorilo građanstvo.“ (Supek 1974: 9)

Imajući u vidu odrednice folklora i folklorizma, te sociološki značaj amaterizma, rad amaterskih društava moguće je sagledavati kao vid aktivne participacije ljudi koji imaju potrebe za reakcijom u smislu izražavanja odnosa prema tradiciji kroz umetnost. U interakcijama sa drugima, sa kojima dele potrebu izražavanja, stvaraju idiokulture, obrasce poznate članovima koji se prenose unutar zajednica, praveći svojevrsan novi folklor. U nastupima prema spolja (uključujući i svoju zajednicu odnosno njene članove koji nemaju afiniteta ka folkloru), te grupe teže ka tome da na scenama predstave ono što smatraju izvornim folklorom svoje zajednice. Treba imati na umu da „Tradicionalna kultura živi na stanovit način u suvremenom jugoslavenskom društveno-kulturnom sistemu. To je i prirodno jer društvo i kulturu podjednako tvore njihova prošlost i sadašnjost. A u procesima adaptacije jučerašnjih oblika današnjim i sutrašnjim, ali i današnjih i sutrašnjih jučerašnjima, mijenjaju se i razvijaju društveno-kulturni sistemi.“ (Rihtman – Auguštin, 1971: 3)

Smotre izvornog folklornog stvaralaštva koje su se decenijama održavale u svim jugoslovenskim republikama sa, kako je Rihtman - Auguštin ukazala, rigoroznim žirijima za ishod su imala i to da veliki broj kulturno – umetničkih društava u Srbiji danas za svoj rad ističe da je rad na čuvanju tradicije, odnosno da sebe doživljavaju kao „čuvare tradicije“. Ovakvu percepciju, kako je Rašić ukazao, dele i društva Srba iz dijaspore.

Sam pojam *tradicija*, u svetlu opažanja da se inovacije uz zadržavanje percepcija o autentičnosti ne dovode u pitanje, razume se kao fluidan koncept. U njemu se obrasci preuzeti od prethodnih generacija smatraju „kosturom“, ali taj „kostur“ dozvoljava i stavljanje novog „mesa“. Odrednica folklora kao (umetničke) komunikacije (u malim grupama) sugerise podjednaku važnost grupa koje se u radu baziraju na stilizacijama (koje, opet, korene nalaze u tradiciji) i grupa koje se fokusiraju na očuvanju izvornosti (pri čemu očuvanje izvornosti ne odbacuje izvesne stilizacije). Naime, i jedni i drugi omogućavaju komunikaciju članova zajednica potaknutu deljenim interesovanjima za segmente narodne kulture. U tom smislu, pre se može govoriti o paralelnim tradicijama čiji ishodi jesu razvoj narodne kulture.

U pogledu sadržaja folklora (koje tradicije društva čuvaju?), pretežno je reč o muzičko – scenskom stvaralaštvu, te o očuvanju usmenih tradicija. Tradicije muzičko – scenskog stvaralaštva i

usmene tradicije prepoznao je i UNESCO u svojoj „Konvenciji o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa“ kao dve od pet oblasti u kojima se nematerijalno kulturno nasleđe manifestuje.¹⁰

Međutim, ovde je potrebno imati na umu implikacije pomenute Konvencije. Pre svega, treba imati na umu da je Konvencija „epilog“ višedecenijskih napora međunarodne zajednice da se uspostave mehanizmi zaštite i očuvanja onog kulturnog nasleđa koje se ne može opisati ali jeste od izuzetne važnosti za dostojanstvo, samopouzdanje i kulturni identitet (lokalnih) zajednica. Ovi naponi su inicirani neposredno po usvajanju UNESCO *Konvencije o svetskoj kulturnoj baštini i prirodnom nasleđu* 1972. godine, a pošto je Republika Bolivija je uložila protest jer su, u to vreme, američki muzičari Sajmon i Gartfankl (Simon & Gartfunkel) na svom albumu „Bridge over troubled waters“ uvrstili pesmu „El Condor pasa“, pesmu andskih pobunjenika koja predstavlja važan segment tradicije i kulturnog identiteta ljudi na tom podneblju. Hafstein je ukazao da slučaj pesme „El Condor passa“ „prelazi transnacionalne tijekove kulture. Ova priča objašnjava kako se folklor upisao u međunarodno polje djelovanja, ali i rasvijetljava uporabu folkloru u hegemonijskim strategijama unutar država, načine na koje se folklor instrumentalizira u oblikovanju subjekata u uvjetima unutrašnjeg kolonijalizma.“ (Hafstein, 2013: 41.)

UNESCO „Konvenciju o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa“ je u veoma kratkom roku potvrdio veliki broj zemalja širom sveta koje su pohrlile da zaštite elemente svog nematerijalnog kulturnog nasleđa. Međutim, zaštita i očuvanje nisu sinonimi, odnosno element se može zaštititi kao što se štite nepokretno i pokretno kulturno nasleđe kao i intelektualna svojina.¹¹ Zaštita, pak, ne garantuje dalje očuvanje kroz prakse lokalnih zajednica. U smeru razjašnjenja pojma *očuvanje*, folkloristkinja i etnološkinja Kiršenblat – Gimblet je na primeru koncipiranja Jevrejskog muzeja u Poljskoj ukazala da i novi objekti kao što je Sinagoga izgrađena u kompleksu muzeja mogu biti tretirani kao izraz nematerijalnog kulturnog nasleđa zato što su pri izgradnji korišćeni materijali koji su bili dostupni i npr. u 19. veku, te znanja i veštine majstora toga doba. Plastičnije rečeno, ukoliko se temeljno prikupe i analiziraju svi raspoloživi (usmeni i arhivski) materijali o životu zajednice, znanjima i veštinama majstora (i umetnika) pre makar jednog veka, raspoloživim (građevinskim i sličnim) materijalima i tehnikama rada toga doba, zatim sve to stručno obradi, uz mogućnost da se u proces uključe stariji u zajednici koji imaju znanja o

---

¹⁰ UNESCO „Konvencija o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa“ usvojena je 2003. godine a Republika Srbija ju je potvrdila „Zakonom o potvrđivanju UNESCO Konvencije o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa“ Sl. Glasnik RS – Međunarodni ugovori 1/2010) Pet oblasti u kojima se nematerijalno kulturno nasleđe naročito manifestuje su: usmene tradicije (uključujući jezik); muzičko – scensko stvaralaštvo; društvene prakse i manifestacije; verovanja o prirodi i kosmosu; tradicionalna znanja i veštine (uključujući i tradicionalne zanate).

¹¹ U tom smeru implementacija Konvencije je tesno povezana sa aktivnostima Svetske organizacije za zaštitu intelektualne svojine (WIPO)

postupcima, te sve to pretoči u izgradnju npr. objekta, onda se i taj objekat može smatrati izrazom nematerijalnog kulturnog nasleđa iako je napravljen u 21. veku.¹²

Budući da većina kulturno – umetničkih društava jesu udruženja formirana u lokalnim zajednicama, da su njihovi članovi ujedno i članovi lokalne zajednice, pretenzije predstavnika kulturno – umetničkih društava da se postave kao „čuvari tradicije“ nisu bez osnova u kontekstu implementacije UNESKO „Konvencije o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa“. To, pak, treba razumeti sa rezervom jer se KUD-ovi mogu smatrati nosiocima nematerijalnog kulturnog nasleđa samo ukoliko u svom radu neguju muzičko-scenske izraze svoje zajednice. Primer tome jesu pevačke grupe izvika u zapadnoj Srbiji. Međutim, ukoliko je rad KUD-a usmeren ka muzičko – scenskim izrazima drugih krajeva zemlje, odnosno muzici, pesmi i plesu drugih zajednica, o tom KUD-u se ne može govoriti u smislu nosioca nematerijalnog kulturnog nasleđa. Pritom, potrebno je posvetiti više pažnje sadržaju rada, naročito imajući u vidu da selo u kome je narodna igra bila dominantna već decenijama u mnogim krajevima Srbije praktično ne postoji jer „ako i ima stanovnika to su samo stariji ili su određena sela poprimila izgled manjih varošica čiji su žitelji, naročito mladi, preuzeli obrasce ponašanja varošana.“ (Vasić, 2014, privatna prepiska, MV)

Vasić je ukazala na suštinski važan problem koji se ogleda u tome da i oni koji nastoje da očuvaju tradiciju gube iz vida tradicijska pravila, što se naročito vidi na primeru dečjih sabora folklora i kada deca izvode igre starijih, odnosno igre koje nisu dečje. Naime, „po tradicijskim pravilima u kolo starijih [se] ulazilo sa 16 ili 18 godina, a deca su imala svoje igre: igre koje su u prošlosti bile sastavni deo obreda (pauna, laste - prolaste, jelečkinje - barjačkinje...), čobanske igre (klisa, gudže, trke, dugmića...) i igre koju su devojčice izvodile (školice, lutaka...) Zna se da se u KUD-ovima sa decom uče i igre iz repertoara starijih, ali znatno pojednostavljene. Kada se organizuje manifestacija koja u nazivu ima 'tradicionalno' mora se onda to i poštovati, jer to obavezuje organizatore na određena pravila.“ (Vasić 2014, privatna prepiska MV)

Najzad, budući da seoska kulturno – umetnička društva čine veliki broj aktivnih društava u Srbiji, potrebno je ukazati i na opažanja o odnosu kulturne politike prema selu. Naime, Đukić je ukazala da analiza kulturne politike '90-ih godina 20. veka pokazuje da je kulturna politika „seoskoj kulturi davala negativan predznak, isto kao i tradiciji, isto kao i lokalnoj kulturi, isto kao i populističkoj kulturi. Ove su vrednosti u svesti ljudi bile bojene u crno i suprotstavljane su onim belim: progres, gradska, globalna, univerzalna, elitna kultura.“ (Đukić, 2010: 344) U kontekstu razvoja publike (kako profesionalnih tako i amaterskih izvedbi) kao suštinski važnog pitanja demokratizacije kulture, Đukić je istakla da posebna pažnja kulturne politike treba biti posvećena

---

¹² Barbara Kirshenblatt-Gimblett, *Keynote: „Agents of transformation: The role of museums in a changing world“*, SIEF, Sanitago de Compostella, 2019, lične beleške MV sa predavanja.

razvoju seoske publike jer na selu živi oko 50% stanovnika Srbije a većina ovog stanovništva ne učestvuje u kulturnom životu. Shodno tome, prema Đukić, neophodno je podsticati kulturne potrebe seoskog stanovništva. S obzirom na kulturnu politiku ukidanja razlika selo – grad koja je vođena tokom totalitarnog perioda, ona smatra da „posebnu pažnju posvetiti buđenju svesti o značaju sela za razvoj društva u celini, kao i seoske kulture u razvoju nacionalnog kulturnog identiteta bez koje bi materijalna i nematerijalna kulturna baština bila znatno siromašnija (epska književnost, folklor, običaji i verovanja, seoska arhitektura objekata za stanovanje i privređivanje, kultura odevanja, ishrane i stanovanja, seoski zanati i dr).“ (isto, 400)

Naše istraživanje rada kulturno-umetničkih društava u Srbiji (na početku treće decenije 21. veka) postavljeno je u svetlu navedenih teorijskih opažanja. U narednom poglavlju ćemo prikazati metodologiju istraživanja, te zatim prikazati njegove rezultate, dok će u završnim razmatranjima rezultati biti ukršteni sa teorijskim opažanjima.

4. Metodologija istraživanja

Istraživanje *Kulturno – umetnička društva u Srbiji: stanje, izazovi i perspektive na početku treće decenije 21. veka* počiva na korišćenju integrativne metode. Kvantitativni segment odnosio se na anketno istraživanje putem strukturiranog upitnika, koji je sadržao 56 osnovnih pitanja, sa dodatnim potpitanjima, uglavnom zatvorenog tipa, što je ukupno činilo sakupljanje podataka u okviru 316 varijabli. Pitanja u upitniku su grupisana u 11 tematskih oblasti: osnovni podaci o društvu i članstvu, podaci o zaposlenima i saradnicima, zatim repertoaru, nastupima, prostoru i opremi, budžetu i finansiranju, saradnji, izazovima u današnjem radu, postignućima, predlozima za unapređenje situacije i vrednovanje amaterizma.

Upitnik je popunilo 160 kulturno-umetničkih društava što čini uzorak od 22% ukupnog broja KUD-ova koji su zabeleženi u bazi Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka. Uzorak je kreiran kao kvotni, prema teritorijalnom nivou stratifikacije, i namenski, uz dodatno vođenje računa istraživača da se obezbede odgovori iz različitih krajeva širom Srbije. Kao takav, dao je mogućnost eksplorativnog istraživanja, ali ne i generalizacije podataka. Upitnik je distribuiran u elektronskoj formi, na i-mejl adrese kulturno-umetničkih društava i/ili putem Fejsbuk i Vajber poruka. Prikupljanje odgovora trajalo je u periodu od septembra 2021. do aprila 2022. godine. Upitnik su popunjavali predsednici i/ili umetnički direktori kulturno-umetničkih društva, tako što su davali odgovore koji su reprezentovali položaj i vrednosna određenja u ime udruženja. Prema geografskoj raspodeli, struktura realizovanog uzorka po okruzima je prikazana u Tabeli br. 1.

Tabela br. 1: Struktura uzorka prema okruzima

Okrug	Broj KUD-ova u uzorku
Beogradski	13
Borski	4
Braničevski	3
Zaječarski	2
Zlatiborski	4
Zapadnobački	9
Jablanički	1
Južnobanatski	16
Južnobački	15
Kolubarski	3
Mačvanski	8
Moravički	2
Nišavski	7
Podunavski	9
Pomoravski	4
Pčinjski	1
Rasinski	9
Raški	5
Severnobanatski	6
Severnobački	3
Srednjobanatski	11
Sremski	10
Toplički	1
Šumadijski	8
Anonimni odgovori	6

Kvalitativni deo istraživanja počivao je na primeni tehnike dubinskih intervjua, a ovim putem dobijeni podaci su tretirani kao etnografska građa. Intervjui sa predstavnicima kulturno – umetničkih društava, saveza i lokalnih ustanova kulture koje koordiniraju rad kulturno – umetničkih društava na svojoj teritoriji sprovedeni su u: Bačkoj Topoli, Beogradu, Boru, Valjevu, Jagodini, Kragujevcu, Kraljevu, Kruševcu, Novom Sadu, Smederevu, Staroj Pazovi i Šapcu. Razgovori su vođeni prema polustrukturiranom upitniku sa sledećim tematskim oblastima: način rada sekcija i formiranja repertoara, odnos prema folkloru i folklorizmu, ključne poteškoće u položaju i okvirima rada kulturno - umetničkih društava i predlozi za prevazilaženje poteškoća i inovativna rešenja i/ili dobre prakse. Pored navedenih tema, poštujući jedinstvenost svakog udruženja, sagovornici su otvarali i druge teme u skladu sa svojim iskustvima i potrebama, koje će takođe biti predstavljene u rezultatima istraživanja.

U istraživanju je primenjena i tehnika analize sadržaja propisa i konkursa od značaja za amaterizam u oblasti narodne igre, kao vid postojećih mehanizma kulturne politike u ovoj oblasti.

5. Rezultati istraživanja

5.1. Motivacija za pridruživanje kulturno – umetničkim društvima

Amater je osoba koja voli da se u slobodno vreme bavi određenom kreativnom delatnošću. Ljubav prema folkloru tako jeste i osnovni razlog iz koga se ljudi učlanjuju u kulturno – umetnička društva. Međutim, bez obzira na to da li je društvo osnovano u proteklih nekoliko godina ili postoji i više od jednog veka, kulturno – umetnička društva svojim članovima omogućavaju da zadovoljavaju različite potrebe: od učenja o tradiciji i praktikovanja muzičko – scenskih izraza preko bavljenja fizičkom aktivnošću do druženja i sklapanja poznanstava i prijateljstava koja traju ceo život, naročito na gostovanjima i manifestacijama kojima su domaćini. Stoga je i pitanje motivacije za pridruživanje KUD-u kompleksno.

Predstavnici kulturno – umetničkih društava su u elektronskom upitniku bili zamoljeni da na osnovu svog svakodnevnog rada i često decenijskog iskustva u kulturno – umetničkim društvima procene motivaciju za pridruživanje društvu. Pritom, kada je reč o deci, predstavnici KUD-ova su procene o motivaciji pridruživanja dece davali na osnovu saznanja do kojih su došli u komunikaciji sa roditeljima ili starateljima. Procene su iznosili rangirajući ponuđene odgovore prema važnosti (ocena 1 – najvažniji razlog, ocena 5 – najmanje važan razlog).

Bilo da je reč o deci ili o odraslim članovima, kao najvažniji razlog ističe se interesovanje za narodnu kulturu uglavnom svedenu na muziku, pesmu i igru. Međutim, do razlike u motivaciji dece da se pridruže društvu i odraslih članova dolazi oko drugog motiva: deca ukazuju na fizičku aktivnost, dok se kod odraslih ukazuje na druženje. Druženje je, pak, za decu treći važan motiv dok je za odrasle treći važan motiv nastupanje pred publikom na koncertima. I deci (prema njihovim roditeljima ili starateljima) i odraslima, kako procenjuju predstavnici KUD-ova, četvrti po važnosti motiv jesu putovanja. Najzad, deci (prema roditeljima ili starateljima) je najmanje važno nastupanje na koncertima, dok je odraslima najmanje važna fizička aktivnost. Sumirano posmatrano, bavljenje narodnom igrom, pored zadovoljenja kulturnih interesovanja, ima i značajnu funkciju zadovoljavanja psiho-socijalnih potreba za druženjem, posebno kod starijih, a kod mlađih, posmatra se i kao i vrsta sporta i fizičke kulture. Rangiranost odgovora predstavljena je u Tabeli br. 2.

Tabela br. 2: Motiv za upis dece i odraslih u folklorne sekcije, prema rangovima važnosti

Rang	Deca	Odrasli
1	interesovanje za narodnu kulturu	interesovanje za narodnu kulturu
2	zbog fizičke aktivnosti	zbog druženja
3	zbog druženja	zbog koncerata/scenskih nastupa pred publikom
4	zbog putovanja	zbog putovanja
5	zbog koncerata/scenskih nastupa pred publikom	zbog fizičke aktivnosti

Po pitanju motivacije predstavnici KUD-ova sa kojima su obavljani usmeni razgovori prevashodno su ukazivali na druženje i interesovanje za narodnu kulturu, ali i na druge navedene motive:

„Jeste važno da se nauči naša tradicija i da su aktivni. Oko toga ih okupiš dok su deca. Ali ih onda kroz druženje, kad ostanemo posle probe, više vežeš da oni dolaze i kad porastu, postanu svoji ljudi čak i kada ne žive više u selu. Kad dođu u selo, dođu ovde u Dom kulture i opet se svi družimo i zaigramo, k'o da nikad nisu otišli.“

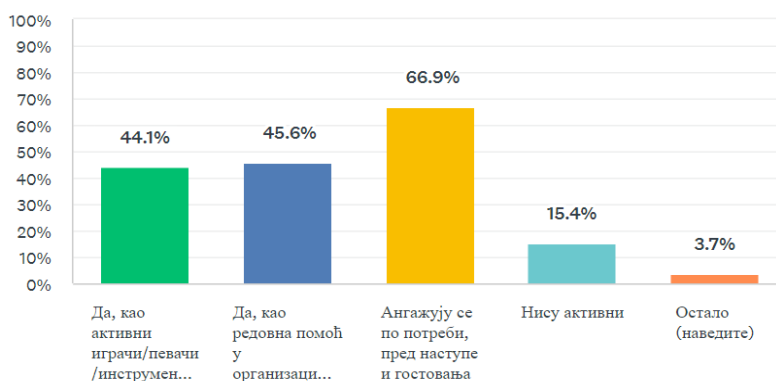
„Druženje je nešto što te veže za društvo za ceo život. Dok se družiš, učiš i o našoj tradiciji.“

„Kad igraš pa te gledaju i cene kad' si dobar, putuješ, upoznaš ljude, upoznaš druge sa tvojom tradicijom, družiš se... To je ono za ceo život. Ja sam počeo da igram dok sam bio mladić '74. i tu sam u 'Abraševiću' i danas. To i našu decu učimo. Zato i imamo puno dece čiji su majka ili otac bili igrači. To je nešto što se prenosi.“

„Mi decu prvo učimo tradiciji, ali i da smo svi tim. Družimo se posle proba. Nemamo taj fazon završi se proba pa hajde kući nego se ostane. Kao što ste mogli da vidite, imamo ovde mali klub i tu se družimo. Taj timski duh i ljubav prema tradiciji posle ostaje. Evo Vlada [predsednik] i Damir [umetnički rukovodilac] su došli kada su bili deca sa sedam godina, tek krenuli u osnovnu školu i tu su i sad. Završili su fakultete i vratili se. Damir je stalno zaposlen i uči decu kao što je i on bio učen.“

Članstvo u KUD-u često jeste kao tradicija koja se prenosi sa generacije na generaciju, nalik i samom konceptu kulturnog nasleđa koji implicira prenošenje sa generacije na generaciju. Odgovarajući na pitanje da li su i roditelji dece članova uključeni u rad KUD-a, u gotovo polovini društava, roditelji čija su deca aktivni članovi, takođe su aktivni igrači, pevači ili instrumentalisti u okviru rekreativnih ili veteranskih sekcija, što se uglavnom odnosi na nekadašnje igrače. U skoro jednakom broju roditelji su angažovani kao redovna pomoć u organizaciji rada društva, dok čak dve trećine udruženja ima iskustvo da se roditelji angažuju po potrebi, pred koncerte i gostovanja. Kao načine učestvovanja u radu KUD-a, predstavnici udruženja navode da su roditelji i članovi upravnog odbora društva ispred saveta roditelja ili participiraju u posebno organizovanim aktivnostima, u okviru različitih radionica (vajanje, Uskrsnje radionice i sl.). Samo 15% predstavnika udruženja je navelo da roditelji nisu aktivni u radu društva (Grafikon br. 1).

Grafikon br. 1: Da li su roditelji mladih članova aktivni u Vašem društvu?

5.2. Članstvo kulturno – umetničkih društava

Pitanje članstva kulturno – umetničkih društava u javnosti se obično pominje u kontekstu amaterizma kao pokreta koji uključuje mase. Međutim, kulturno – umetnička društva pre svega jesu lokalna te tu masu zapravo čini više udruženja čije je članstvo varijabilno i zavisi od geografskog a naročito od demografskog karaktera zajednica.

Predstavnici KUD-ova su zamoljeni da navedu broj članova svih uzrasta. Rezultati pokazuju da oko trećine društava koja su se odazvala istraživanju putem upitnika (35,3%) ima između 50 i 100 članova. Manje (24,5%) KUD-ova ima do 50 članova. Zatim slede društva (20,29%) koja imaju između 100 i 200 članova. Najzad, razlika se javlja u odnosu društva sa većim brojem članova – do 300 i više od 300 s tim da je procentualna razlika među ovim društvima manja u odnosu na gore pomenute: 10,1% društava ima između 200 i 299 članova dok 9,4% društava ima više od 300 članova. Struktura društava prema ukupno broju članova prikazana je u Tabeli br. 3.

Tabela br. 3: Struktura društva prema ukupnom broju članova

Broj članova	Procenat
do 49	24,5%
50-99	35,3%
100-199	20,9%
200-299	10,1%
300 i više	9,4%
Ukupno	100%

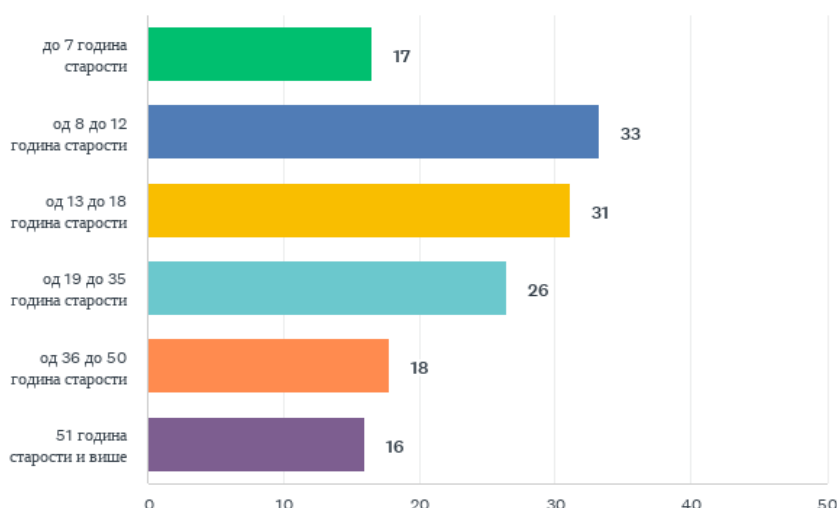
Ove podatke, pak, treba uzimati relativno zbog fluidnosti mlađeg članstva u društvima u manjim sredinama, odnosno članova koji su otišli da studiraju u univerzitetske centre u Srbiji.

„Oni odu na fakultet. Tamo igraju u drugom društvu ali kada dođu na raspust ili su duže kod kuće, igraju opet kod nas. Isto ako treba da se nastupa na nekom većem koncertu, dođu da igraju što se kaže za boje KUD-a odakle su potekli.“

„Ja sam od svoje sedme godine igrao ovde u Šapcu u KUD-u. Onda sam otišao u Beograd na fakultet i tamo sam igrao u 'Krsmancu'. Postao sam i solista u 'Krsmancu'. Onda sam zaključio da mi život u Beogradu ne odgovara i vratio sam se u Šabac i nastavio da se bavim folklorom ali ne u KUD-u iz koga sam potekao.“

Predstavnici KUD-ova su bili zamoljeni da navedu broj članova prema uzrastu. Prosečno posmatrano, društva koja su se odazvala istraživanju putem elektronskog upitnika imaju oko 33 članova u kategoriji uzrasta dece starosti od 8 do 12 godina, a 30 članova u kategoriji dece i mladih starosti od 13 do 18 godina. Po broju članova sledi uzrast od 19 do 26 godina, sa oko 26 članova u proseku, dok su najmanje zastupljeni najmlađi, do 7 godina, i najstariji uzrasti, preko 50 godina, sa oko 16-17 članova u proseku (Grafikon br. 2).

Grafikon br. 2: Starosna struktura članstva, sa prosečnim brojem članova po starosnim kategorijama

Po pitanju strukture članstva, predstavnici kulturno-umetničkih društava su u dodatnim komentarima u okviru upitnika posebno skrenuli pažnju na neujednačenu rodnu strukturu, odnosno da su članovi muškog roda manje zastupljeni i zainteresovani za folklornu igru.

„Problem sa našim članstvom ogleda se u tome što se zadnjih godina sve manje upisuju muški članovi. To nam predstavlja veliki problem.“

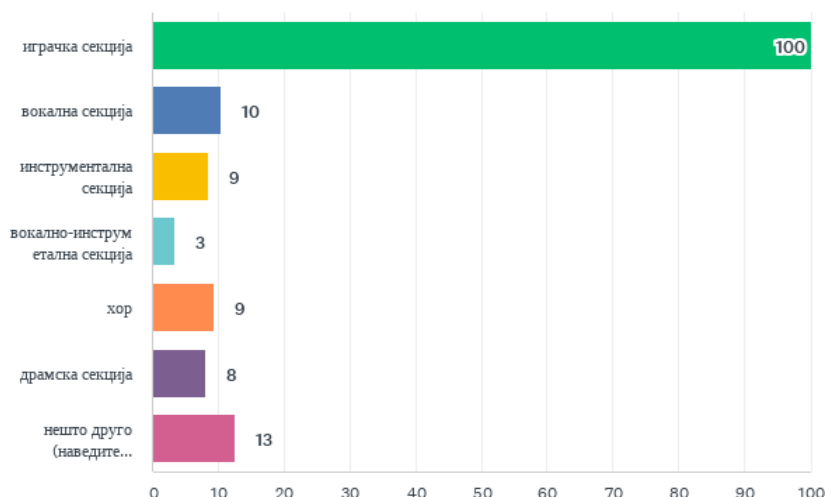
Budući da su kulturno – umetnička društva lokalna udruženja ljudi zainteresovanih da se u slobodno vreme bave različitim vidovima umetnosti, raznovrsnost umetničkih izraza jeste važna

implikacija njihovog rada. Na organizacionom planu, omogućavanje članovima da praktikuju jednu ili više formi umetničkog izražavanja odvija se kroz rad sekcija.

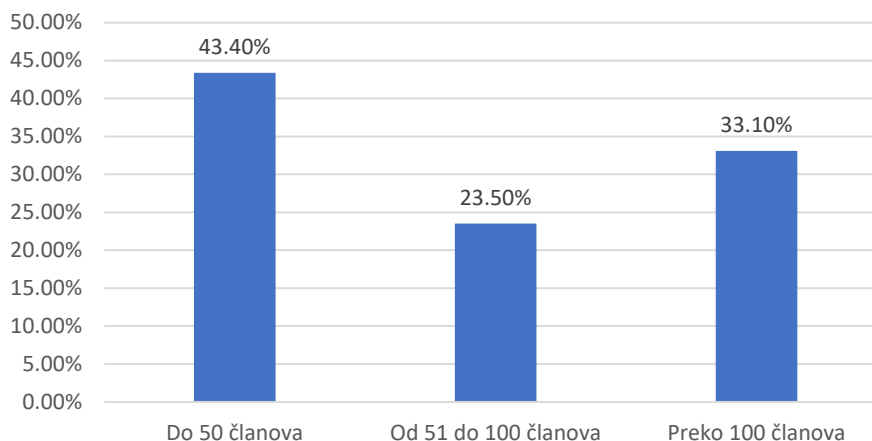
U dve trećine kulturno – umetničkih društava koja su se odazvala istraživanju putem elektronskog upitnika postoje igračke sekcije. One u proseku broje po oko 100 članova (Grafikon br. 3). Kada sagledamo raspon odgovora (od jednocifrenog broja članova do 557) vidimo da su u našem uzorku najbrojnija kulturno-umetnička društva čije igračke sekcije imaju do 50 članova (43,4% odgovora), zatim društva čije igračke sekcije broje preko 100 članova (njih 33%), dok u oko četvrtine društava igračke sekcije broje između 50 i 100 članova (23,5%) (Grafikon br. 4).

Vokalne sekcije ima 62% ispitanih KUD-ova, sa prosečnim brojem od po 10 članova. Slična je situacija i sa instrumentalnim sekcijama, odnosno 64% društava ima formiranu ovu sekciju, sa prosečnim brojem od po 9 članova. Znatno manji udeo društava, oko 30%, ima vokalno-instrumentalnu sekciju, hor i dramsku sekciju (Grafikon br. 3).

Grafikon br. 3: Prosečan broj članova po sekcijama

Grafikon br. 4: Struktura igračkih sekcija prema broju članova

5.3. Saradnici kulturno-umetničkih društava

Ljudski resursi su od ključne važnosti za uspešan rad organizacija. Budući da su kulturno – umetnička društva amaterska udruženja, angažovanje saradnika je pretežno volontersko. Međutim, u skladu sa mogućnostima, saradnici mogu biti angažovani i po drugim osnovama.

Tabela br. 4: Način angažovanja saradnika prema radnom mestu/vrsti angažovanja

	Zaposleni prema ugovoru o radu	Angažovani van radnog odnosa (ugovor o delu, privremenim poslovima, autorski ugovor i sl)	Preko posrednika (agencije i sl.)	Volonterski
Umetnički direktor društva	22.9%	8.6%	0.0%	68.6%
Predsednik društva	3.0%	3.0%	0.0%	93.9%
Umetnički rukovodilac ansambla	7.0%	29.8%	7.0%	56.1%
Pedagog/instruktor	0.0%	21.7%	4.3%	73.9%
Korepetitor	2.4%	48.8%	7.3%	41.5%
Koreograf	4.3%	34.8%	4.3%	56.5%
Šef orkestra	2.9%	37.1%	8.6%	51.4%
Saradnik za održavanje nošnje	9.3%	4.7%	2.3%	83.7%
Saradnik za šminku i scenski nastup	0.0%	6.3%	0.0%	93.8%
Administrativni sekretar	18.2%	3.0%	3.0%	75.8%
Knjigovođa	8.5%	19.1%	57.4%	14.9%
Tehničari za svetlo, zvuk i sl.	10.0%	10.0%	10.0%	70.0%

Kako je napomenuto, predstavnici društava su gotovo u svim KUD-ovima koji su učestvovali u istraživanju angažovani isključivo na volonterskoj bazi. Tabela br. 4 pokazuje da je dvotrećinska većina umetničkih direktora volonterski angažovana, dok je oko petine umetničkih direktora društava zaposleno prema ugovoru o radu. Oko polovine umetničkih rukovodilaca ansambala takođe volontira u društvu, oko trećine je angažovana van radnog odnosa (na osnovu ugovora o delu, primerenim i povremenim poslovima, autorskom ugovoru i sl.), dok je svega 7% zaposleno prema ugovoru o radu. Instruktori u sekcijama su u preko 70% slučajeva angažovani u volonterskom statusu, dok je oko petine angažovano prema različitim ugovorima van radnog odnosa.

Kada je reč o poslovima korepetitora, koreografa i šefa orkestra, situacija po pitanju načina angažovanja je malo drugačija u smislu da je veći udeo angažovan prema ugovorima van radnog odnosa. Naime, gotovo polovina (49%) korepetitora je zaposleno van radnog odnosa, dok i na ovoj radnoj poziciji značajan udeo volontira (42%). U slučaju koreografa i šefova orkestara, veći je udeo onih koji volonterski obavlja ova zaduženja (nešto preko polovine), dok je oko trećine angažovana na osnovu različitih ugovora van radnog odnosa.

Knjigovođe su u najvećem broju angažovane preko agencija koje se staraju da finansijsko poslovanje bude u skladu sa propisima o udruživanju građana. Ostali saradnici (tehničari, administrativno osoblje, saradnici za održavanje nošnji, kao i za scensku šminku) u velikoj većini u statusu volontera u društvu.

Najveći broj društava, preko dve trećine, ima po jednog angažovanog člana kolektiva prema svim pojedinačnim radnim zaduženjima navedenim u Tabeli br. 4.

Pored toga što je dominantan obrazac volonterskog angažovanja bez naknade, može se uočiti da se, u poređenju sa drugim saradnicima, najčešće umetnički rukovodioci zapošljavaju prema ugovoru o radu (na određeno ili neodređeno vreme) – oko 23%, a potom administrativni sekretari društava – oko 18%. U svim ostalim vrstama poslova i zaduženja, zapošljavanje po ugovoru o radu je ispod 10%.

U slučajevima zapošljavanja prema ugovorima o radu, prema navodima naših ispitanika, čest je slučaj da je reč o zaposlenima pri polivalentnim centrima (domovima kulture) u slučajevima kada KUD nije zasebno pravno lice već deo ovih ustanova.

Takođe, čest je slučaj preklapanja više zaduženja, te jedna osoba vrši više funkcija.

„Umetnički direktor radi i na poslovima Umetničkog rukovodioca dečijeg ansambla, koreografa i ekonoma društva Predsednik KUD-a je ujedno Umetnički rukovodilac prvog ansambla, Sekretar KUD-a je ujedno i umetnički rukovodilac omladinskog ansambla, Šef orkestra je jedan od korepetitora“.

Kada je reč o stručnoj spremi umetničkih rukovodilaca (Tabela br. 5), najveći broj nema formalno umetničko obrazovanje već iskustvo iz amaterskog društva, što je posebno uočljivo u okviru igračkih sekcija. Naime, oko 75% umetničkih rukovodilaca igračkih sekcija kvalifikuje njihovo iskustvo i znanje u bavljenju narodnom igrom, a ne formalno umetničko obrazovanje. U vokalnim i instrumentalnim sekcijama, uključujući hor, oko 40% nema formalno obrazovanje u oblasti umetnosti, dok je oko 30 odnosno oko 26 posto završilo neki od umetničkih fakulteta. U slučaju dramskih sekcija, većina od oko 60% nema zvanično umetničko obrazovanje, dok oko 17% ima formalno visoko obrazovanje nekog od umetničkih fakulteta.

Tabela br. 5: Stručna sprema umetničkih rukovodilaca po sekcijama

	Nema formalno umetničko obrazovanje već iskustvo iz amaterskog društva	Srednja umetnička škola	Umetnička viša škola	Fakultet društvenih nauka	Umetnički fakultet
Igračka sekcija	75.6%	4.9%	4.1%	9.8%	5.7%
Vokalna sekcija	41.7%	15.3%	6.9%	5.6%	30.6%
Instrumentalna sekcija	38.9%	19.4%	8.3%	6.9%	26.4%
Vokalno-instrumentalna sekcija	42.3%	19.2%	11.5%	15.4%	11.5%
Hor	43.5%	13.0%	13.0%	8.7%	21.7%
Dramska sekcija	62.5%	0.0%	8.3%	12.5%	16.7%

U vezi sa formalnim obrazovanjem, potrebno je ukazati da su mogućnosti u tom pogledu veoma ograničene. U oblasti igre, u Srbiji prema podacima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja¹³ postoje svega tri baletske škole: „Luj Davičo“ u Beogradu, „Dimitrije Parlić“ u Pančevu i Baletska škola u Novom Sadu. Sve tri škole imaju odseke za narodnu igru. Na nivou visokoškolskog obrazovanja jedino Visoka škola strukovnih studija za vaspitače u Kikindi na osnovnim strukovnim studijama ima odsek za vaspitače za tradicionalne igre. Ovaj smer je proistekao iz teorijsko – praktičnog kursa etnokoreologije na Katedri za etnomuzikologiju FMU koji slušaju studenti na svim nivoima studija.

U pogledu muzičkog obrazovanja, mogućnosti formalnog obrazovanja su za nijansu veće – Fakultet muzičke umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu ima Katedru za etnomuzikologiju. Takođe, Odsek za etnomuzikologiju postoji u okviru Muzičkog departmana Akademije umetnosti Univerziteta u Novom Sadu.

Na nivou srednjeg muzičkog obrazovanja, od ukupno 34 muzičkih škola u Republici Srbiji koje su na sajtu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja¹⁴ navedene kao škole koje pružaju srednjoškolsko muzičko obrazovanje, deset ima odseke za srpsko tradicionalno pevanje i

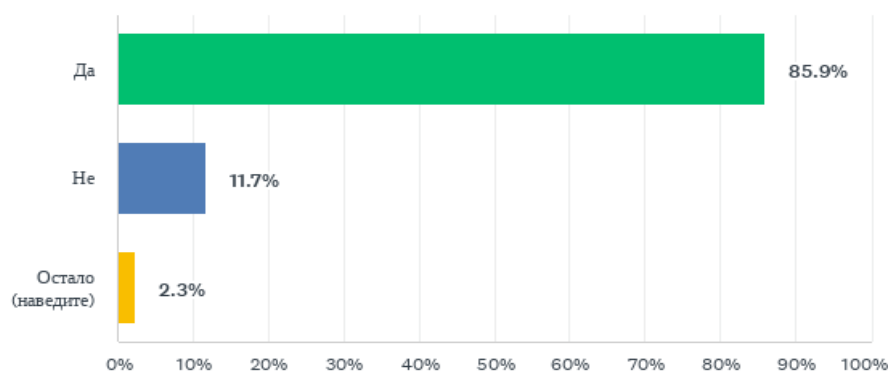
¹³ Videti: <https://mpn.gov.rs/prosveta/srednje-obrazovanje/umetnicke-skole/baletske-skole/> Stranica posećena 30. 03. 2022. godine.

¹⁴Videti: <https://mpn.gov.rs/prosveta/srednje-obrazovanje/umetnicke-skole/muzicke-skole/> Stranica posećena 30. 03. 2022. godine.

srpsko tradicionalno sviranje – muzički izvođač srpskog tradicionalnog pevanja i sviranja, dok jedna muzička škola kao teorijski odsek ima odsek za etnomuzikologiju.

S obzirom na obrazovnu strukturu saradnika, ali i dinamičnost u pogledu propisa koji regulišu i rad udruženja građana, kao i u oblastima stvaralaštva i brige o kulturnom nasleđu, velika većina (86%) predstavnika kulturno-umetničkih društava smatra da je potrebno obezbediti dodatnu edukaciju za njihove saradnike (videti Grafikon br. 5).

Grafikon br. 5: Da li smatrate da je potrebno obezbediti dodatno stručno usavršavanje saradnika Vašeg društva?

Rangirano prema važnosti, najveći broj je ispitanika je istakao da je veoma važno sprovoditi kontinuirane edukacije u oblasti muzikologije i koreologije, odnosno usko stručnog usavršavanja. Na drugom mestu je pisanje projekata, potom edukacije iz oblasti pedagogije i andragogije, a zatim iz oblasti autorskih prava. Predstavnici društava su takođe za unapređenje rada prepoznali kao veoma važno sticanje novih znanja iz oblasti marketinga i odnosa s javnošću, prikupljanja sredstava (fandrejzinga) i digitalnih tehnologija (videti Tabelu br. 6).

Tabela br. 6: U kojim oblastima smatrate da bi bilo važno obezbediti dodatno usavršavanje saradnika društva?

Rang	Oblast edukacije
1	stručno usmeravanje (muzikologije, koreologija i sl.)
2	pisanje projekata
3	pedagogija i andragogija
4	autorska prava
5	marketing i odnosi s javnošću
6	prikupljanje sredstava (fandrejzing)
7	nove informaciono-komunikacione tehnologije

Po pitanju kontinuirane edukacije u oblastima koreologije i muzikologije, seminare namenjene umetničkim rukovodiocima je od početka '90-ih organizovao Centar za proučavanje

narodnih igara¹⁵, Ti seminari su osmišljeni po uzoru na seminare koje je za celu nekadašnju Jugoslaviju organizovao hrvatski Prosvjetni sabor i na kojima su demonstratori sa terena ili istraživači prezentovali tradicionalne plesove određenih etnokoreoloških oblasti Srbije, etnomuzikolozi su držali praktične obuke iz oblasti tradicionalnog pevanja, a etnolozi su prikazivali narodne nošnje obrađenih krajeva. Profesorka Olivera Vasić je, takođe na tim seminarima, držala praktične obuke iz labanotacije – sistema zapisivanja pokreta. Ovaj Centar je 2013. godine promenio naziv u Centar za istraživanje i očuvanje tradicionalnih igara Srbije (CIOTIS) koji je narednih godina nastavio sa držanjem seminara.

Danas edukativne programe najčešće organizuju savezi poput Saveza umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine i Saveza folklornih ansambala Srbije, kao i Udruženje koreografa narodnih igara Srbije koje ima status reprezentativnog udruženja u kulturi u oblasti istraživanja, dokumentovanja i prezentovanja nematerijalnog kulturnog nasleđa.

„Pri Odboru za narodno stvaralaštvo imamo komisiju posebnu za seminare. Ta komisija kreira program. Polaznici imaju mogućnost da kada napravimo evaluacioni upitnik da se na taj način čuje i njihovo mišljenje. Oni ocenjuju. (...) Ljudi koji se bave istraživanjima na terenu igara i pesama to što su zapisali i snimili demonstriraju na seminaru. Pre toga [seminara] mi uradimo note za sve te igre, notifikujemo igre i pesme tako da te knjige, kao što je knjiga sad za 42. Seminar za rukovodioce folklornih ansambala, predstavljaju i veoma vredne zapise sa terena. To se njima prezentuje dakle kao sirov materijal, igra kao igra, a oni posle od tog materijala prave koreografije.“ – Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine

„Kada su seminari u pitanju, želimo malo amaterizam da edukujemo... Uglavnom je bio akcenat na igračkom nasleđu. Međutim, hoćemo malo da uključimo priču tradicionalnog pevanja, gde bismo kao predavače uključili ljude sa odseka za etnomuzikologiju. Pored toga, i nekoga vezanog za etnološko nasleđe. Tu nam pogotovo treba edukacija, da se malo pedantnije raščlani šta od kostima, narodne nošnje, pripada određenoj oblasti, šta od odeće i obuće pripada dečjem ansamblu, šta odraslima, kada je nakit u pitanju. Etnokoreolozi su nam i dalje veoma bitni i potrebni.“ – Savez folklornih ansambala Srbije¹⁶

„Udruženje koreografa narodnih igara Srbije je prethodnih godina realizovalo 25 edukativnih seminara za rukovodioce i igrače folklornih ansambala i za te potrebe smo sabrali zapise renomiranih i iskusnih istraživača i praktičara. Na osnovu toga smo planirali

---

¹⁵ Centar za proučavanje narodnih igara Srbije osnovan je 1990. godine pri Fakultetu muzičke umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu.

¹⁶ KUD „Kraljevačka riznica“ (koje je i pokretač Saveza folklornih ansambala Srbije) je od 15. do 17. aprila 2022. godine realizovalo trodnevni seminar na kome su obrađivane igre, pesme i kostimi egejske Makedonije, Korduna i Brusa. Takođe, pažnja je bila posvećena scenskoj primeni znanja te kostimima odnosno narodnim nošnjama. Videti: <https://www.facebook.com/savezfolklornihansambala.srbije.5> Stranica posećena 30. 03. 2022. i 25. 04. 2022.

da u 2022. godini započnemo ciklus seminara namenjenih mladim saradnicima kulturno – umetničkih društava. Ideja nam je da seminari budu interaktivni, da iskusni stariji zajedno rade sa mladima i da to ne bude kao neko stariji drži predavanje pa mladi da ponavljaju, nego da bude kao proces jer se kroz proces najbolje uči. Planiramo da na kraju godine objavimo i sve materijale sa ovih seminara. Posle možemo da idemo i na vršnjačko prenošenje znanja, da naši mladi polaznici mogu da prenesu znanja i iskustva svojim vršnjacima iz drugih društava.“ – Udruženje koreografa narodnih igara Srbije (UKNIS)¹⁷

Iz ugla rukovodilaca društava postoje nedoumice oko primenjivosti znanja stečenih na seminarima.

„Postoje seminari, postoje organizacije koje daju licence. To povlači neka druga pitanja – ko su predavači, ko su kazivači, ko su lica koja daju te licence. To sve povlači nešto drugo. Potrebni su seminari, odlično je to. Ja sam lično bio na 60-ak seminara ali od svih tih seminara u radu nisam primenio ni jedan. To kažem iz ličnog iskustva. Dobio sam materijale, izvor igara, melodija, pesama, 'ajde do nošnji se nekako dođe. Ali primenio sam znanja koja sam stekao kada sam lično otišao na teren, i kada sam posetio muzeje, posetio istorijske arhive. U Etnografskom muzeju sam izvlačio građu i iz toga radio program i koreografije. Postoje seminari, ima dobrih predavača, ima ljudi koji stvarno rade dobro i posvećeno, ali donekle to teži komercijali, da se organizuju seminari maltene na nedeljnom nivou, da svako ko je igrao u nekom gradskom ansamblu može da bude predavač na seminarima. To sad malo... Ja poslednjih par godina ne idem na seminare jer sam shvatio šta se tu radi. Ako me zanima neka konkretna oblast, zna se, odvojim izvestan period, idem po selima, družim se sa babama i dedama koji imaju 70, 80 i više godina, slušam ih, tražim od njih snimke, imaju video kasete, znaju nešto da otpevaju, odsviraju, znaju kako se to peva, kako se to igra. U poslednjih par godina to je način na koji dolazim do izvora igara i načina na koje se igra. I, naravno, arhivi i muzeji.“

U vezi sa seminarima kao vidom neformalnog obrazovanja umetničkih rukovodilaca, potrebno je ukazati da nijedna od organizacija koja ih organizuje do sada nije preduzela korake da se akredituju kao javno priznati organizatori aktivnosti obrazovanja odraslih u smislu odredbi „Zakona o nacionalnom okviru kvalifikacija Republike Srbije“ (Sl. Glasnik RS br. 27/2018 i 6/2020). Stoga, bez obzira na stručnost i iskustvo predavača te kvalitet materijala koje organizatori

---

¹⁷ Prvi seminar posvećen igrama Kolubare i Podgorine je održan 6. marta 2022. godine u Politehničkoj akademiji na Novom Beogradu.

obezbeđuju, ti seminari se ne mogu smatrati programima koji polaznicima omogućavaju sticanja formalnih kvalifikacija.

U oblasti obrazovanja, usavršavanja i kompetencija umetničkih rukovodilaca, nekoliko predstavnika KUD-ova je u komentarima u upitniku istaklo važnost sistema licenciranja umetničkih rukovodilaca:

„Neophodno je da ansamblima rukovode licencirani rukovodioci. Licence izdaje Udruženje koreografa narodnih igara Srbije, a mora se pronaći način da država to podrži.“

Na važnost licenci ukazano je i u usmenim razgovorima sa predstavnicima KUD-ova:

„Licence su veoma važne. Svaki taj umetnički rukovodilac koji radi sa decom mora da bude pedagog. To ne može svako. Mora da bude pedagog, da zna sa decom da radi, da deca imaju poverenja u njega. Kao u školi nastavnik.“

Predstavnici nekoliko KUD-ova sa kojima su obavljani usmeni razgovori su takođe ukazali na to da od 2020. godine UKNIS izdaje licence. Postupak izdavanja licenci od strane UKNIS-a objašnjen je na sajtu ovog udruženja, a na njemu se nalazi i „Pravilnik o kategorijama, uslovima i postupku izdavanja, obnavljanja i oduzimanja licenci članovima UKNIS-a Beograd, reprezentativnog udruženja u kulturi“ datiran na 13. 06. 2020. godine.¹⁸

Svojim članovima UKNIS, kao reprezentativno udruženje u kulturi za područje kulture istraživanje, zaštita, korišćenje, prikupljanje i predstavljanje nematerijalnog kulturnog nasleđa, izdaje licence u 11 kategorija:

1. Učitelj igranja;
2. Stručnjak u oblasti kulture - Istraživač u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa - Stručni rukovodilac
3. Stručnjak u oblasti kulture - Istraživač u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa - Umetnički rukovodilac ansambla narodnih igara
4. Koreograf – početnik,
5. Stručnjak u oblasti kulture - Istraživač u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa - Koreograf narodnih igara
6. Stručnjak u oblasti kulture - Istraživač u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa - Zaslužni koreograf
7. Korepetitor
8. Stručnjak u oblasti kulture - Istraživač u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa - Rukovodilac pevačkih grupa

---

¹⁸ Videti: www.uknis.rs Stranica posećena 20. 04. 2022.

9. Stručnjak u oblasti kulture - Istraživač u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa - Umetnički rukovodilac ansambla narodne muzike
10. Stručnjak u oblasti kulture - Istraživač u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa - Aranžer narodne muzike (narodnih igara, vokalno instrumentalne i instrumentalne muzike)
11. Stručnjak u oblasti kulture - Istraživač u oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa - nulta licenca

Licencu može dobiti lice „sa visokom, višom ili srednjom stručnom spremom (FDU, Visoka škola u Kikindi, srednja ili osnovna baletska škola, kao i lice sa visokom, višom ili srednjom stručnom spremom bilo koje struke, koje u vreme podnošenja zahteva ispunjava sve ostale uslove) za igrače (FMU, srednja ili osnovna muzička škola za muzičare, uz potvrde o završenim seminarima za izučavanje narodnih igara, edukativnih muzičkih seminara i najmanje tri godine rada sa odgovarajućim grupama u KUD-ovima.“ (navedeno iz dokumenta „Postupak za dobijanje licence“).

U „Pravilniku o licencama“ definisane su kategorije od kojih se prvih pet odnose na igru, a narednih pet na muziku. Posebnu kategoriju čine tzv. „nulte licence“ koju mogu dobiti lica sa više od 20 godina iskustva u postavljanju koreografija i muzičkih aranžmana. „Pravilnikom“ su precizirani posebni kriterijumi za svaku kategoriju.

U slučaju početnih igračkih licenci (učitelj igre, stručni rukovodilac, umetnički rukovodilac) kriterijumi se odnose na godine iskustva u radu sa ansamblima (počevši od dečjih grupa), izlaženje na smotre i festivale i osvojene nagrade, pohađanje seminara, mišljenje stručnjaka višeg ranga. Licence višeg ranga za igrače odnose se na koreografe a kriterijumi uključuju iskustvo na postavljanju koreografija, broj postavljenih koreografija, izvođenje koreografija na domaćim i međunarodnim festivalima i smotrama, broj nagrađenih koreografija, kao i pohađanje seminara i drugih edukativnih programa. Lice koje je podnelo zahtev za dobijanje licence zaslužnog koreografa mora priložiti dokaze o tome da KUD-ovi na repertoaru imaju njihove koreografije, o specijalnim nagradama, te mora imati licencu koreografa narodnih igara. Sličan je princip i za licence muzičkim saradnicima.

Ukoliko podnosilac zahteva nije dostavio sve dokaze na osnovu mišljenja Stručnog saveta može dobiti privremenu licencu koja važi godinu dana.

Nulta licenca je doživotna, dok se licence u ostalim kategorijama izdaju na tri godine nakon kojih se licenca može obnoviti. U postupku obnavljanja licence podnosilac zahteva mora priložiti dokaze o svom radu u proteklom periodu.

Pravilnik predviđa i mogućnost oduzimanja licenci ukoliko nosilac licence blagovremeno ne obnovi licencu a tokom perioda po isteku licence nastavi sa obavljanjem delatnosti; ukoliko ponavlja stručne greške kojima se narušava autoritet članova UKNIS-a i UKNIS-a kao udruženja; ukoliko je licu izrečena privremena zabrana rada na poslovima za koje je angažovan; ako u obavljanju poslova za koje je zadužen zloupotrebi način i sredstva UKNIS-a; te u drugim slučajevima propisanim Zakonom i ovim pravilnikom.

Zahtev za izdavanje licence podnosi se Stručnom savetu UKNIS, a na osnovu mišljenja i predloga Stručnog saveta konačnu odluku donosi Upravni odbor.

U vezi sa licencama koje izdaje UKNIS, treba imati na umu da se u svakoj kategoriji kao odrednica primarno navodi „stručnjak u kulturi“. Predstavnici ovog udruženja u usmenom razgovoru su i istakli da su se na korak izdavanja licenci odlučili pre svega da bi, kao reprezentativno udruženje u kulturi, svojim članovima omogućili registraciju kao samostalnih stručnjaka u kulturi što je preduslov da u svojim jedinicama lokalne samouprave ostvaruju socijalna prava. S obzirom na tu intenciju, o licencama koje izdaje UKNIS se može govoriti samo kao o sredstvu za ostvarivanje socijalnih prava saradnika KUD-ova a ne kao obliku formalizovanja kvalifikacija umetničkih rukovodilaca.

Međutim, imajući u vidu ograničene mogućnosti formalnog obrazovanja u oblasti narodne igre i tradicionalne muzike, te činjenicu da većina KUD-ova radi sa decom, pitanje licenciranja u smislu sticanja kvalifikacija u skladu sa „Zakonom o nacionalnom okviru kvalifikacija“ jeste od izuzetne važnosti.

5.4. Budžet i finansiranje

5.4.1. Finansijski podsticaji kroz javne pozive i konkurse

U ovom odeljku ćemo predstaviti pregled postojećih podsticaja javnih politika razvoja i unapređenje kulturno-umetničkog amaterizma u oblasti narodne igre, kroz otvorene pozive i konkurse na republičkom i pokrajinskom nivou u periodu od 2019. do 2021. godine.

5.4.1.1. Javni konkursi na republičkom nivou

Kada je reč o podršci koju kulturno – umetnička društva dobijaju iz fondova Republike Srbije, zaključno sa 2014. godinom Ministarstvo kulture i informisanja je u okviru delatnosti Sektora za savremeno stvaralaštvo sprovodilo poseban konkurs za podršku izvorno – narodnog i amaterskog stvaralaštva. Međutim, od naredne godine kulturno - umetnička društva sa svojim

projekta apliciraju na konkursima za sufinansiranje projekata u oblastima: umetničke igre (klasični balet, narodna igra, savremena igra), muzičkog stvaralaštva, kulturnih delatnosti nacionalnih manjina, dečjeg stvaralaštva i stvaralaštva za decu i mlade. Takođe, kulturno – umetnička društva projekte prijavljuju i na konkursima Sektora za kulturno nasleđe i digitalizaciju u oblasti otkrivanja, prikupljanja, istraživanja, dokumentovanja, vrednovanja, zaštite, očuvanja, predstavljanja, interpretacije, upravljanja i korišćenja nematerijalnog kulturnog nasleđa.

Kriterijumi za odabir projekata definisani su „Uredbom o kriterijumima, merilima i načinu izbora projekata u kulturi koji se finansiraju i sufinansiraju iz budžeta Republike Srbije, autonomne pokrajine, odnosno jedinica lokalne samouprave“ (Sl. glasnik RS br. 105/16, 112/17). Kriterijumi na osnovu kojih se ocenjuju projekti prijavljeni na javni konkurs definisani su u st. 1 čl. 3:

- 1) usklađenost projekta sa opštim interesom u kulturi i ciljevima i prioritetima konkursa;
- 2) kvalitet i sadržajna inovativnost projekta;
- 3) kapaciteti potrebni za realizaciju projekta i to:
  - stručni, odnosno umetnički kapaciteti,
  - neophodni resursi;
- 4) finansijski plan - razrađenost, usklađenost sa planom aktivnosti projekta, ekonomičnost i uključenost više izvora finansiranja;
- 5) stepen uticaja projekta na kvalitet kulturnog života zajednice.

Kako bi se sagledao udeo projekata koje su predlagala kulturno – umetnička društva na konkursima koje raspisuje Ministarstvo kulture i informisanja izvršena je analiza rezultata konkursa u navedenih pet oblasti.

- **Konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti Umetnička igra - klasičan balet, narodna igra, savremena igra (stvaralaštvo, produkcija i interpretacija)**

Kako je u Tabeli br. 7 prikazano, u **2019. godini** za sufinansiranje projekata u oblasti Umetničke igre - klasičan balet, narodna igra, savremena igra (stvaralaštvo, produkcija i interpretacija) izdvojeno je 25.000.000,00 dinara. Prijavljeno je ukupno 158 projekata a podršku je dobilo 50 projekata. Među tih 50 projekata, 23 su se direktno odnosila na podršku narodnoj igri i za njih je ukupno izdvojeno 9.210,000,00 dinara. Od toga 7.110.000,00 dinara za festivale; 1.800.000,00 za produkciju i 300.000,00 dinara za gostovanje jednog društva na međunarodnom festivalu. Među 108 projekata koji na ovom konkursu nisu dobili podršku, 32 projekta su se odnosila na folklorno amatersko stvaralaštvo, što znači da se oko trećine projekata prijavljenih na ovom konkursu (35%) odnosilo na amatersko praktikovanje narodne igre. (Grafikon br. 6)

U **2020. godini** za sufinansiranje projekata u oblasti Umetnička igra - klasičan balet, narodna igra, savremena igra (stvaralaštvo, produkcija i interpretacija) izdvojeno je 19.350.000,00 dinara. Prijavljeno je ukupno 119 projekata, a podršku je dobilo 40 projekata. Među njima 16 projekata su se odnosili na festivale folklornog stvaralaštva i za njih je izdvojeno ukupno 4.400.000,00 dinara. Među ovih 16 festivalskih projekata nosioci osam projekata su bila udruženja (uključujući i Savez folklornih društava iz Novog Sada), nosioci sedam projekata su bile ustanove kulture, dok je nosilac jednog projekta bila Mesna zajednica. Osim KUD „Sveti Sava“ iz Beograda koje je podršku dobilo za 8. takmičarski festival FIDAF Festival folklor Belgrade Award, ostali festivali se održavaju duže od deset godina. Kada je reč o produkciji u oblasti narodne igre, u 2020. godini podršku je dobilo šest projekata u oblasti folklornog stvaralaštva. Za ovih šest projekata opredeljeno je ukupno 900.000,00 dinara (svako po 150.000,00 dinara). Među 79 projekata koji 2020. godine nisu dobili podršku, 29 projekata su predložili KUD-ovi ili njihovi savezi i odnosili su se na organizaciju festivala dok su se četiri projekta odnosila na produkciju u oblasti narodne igre.

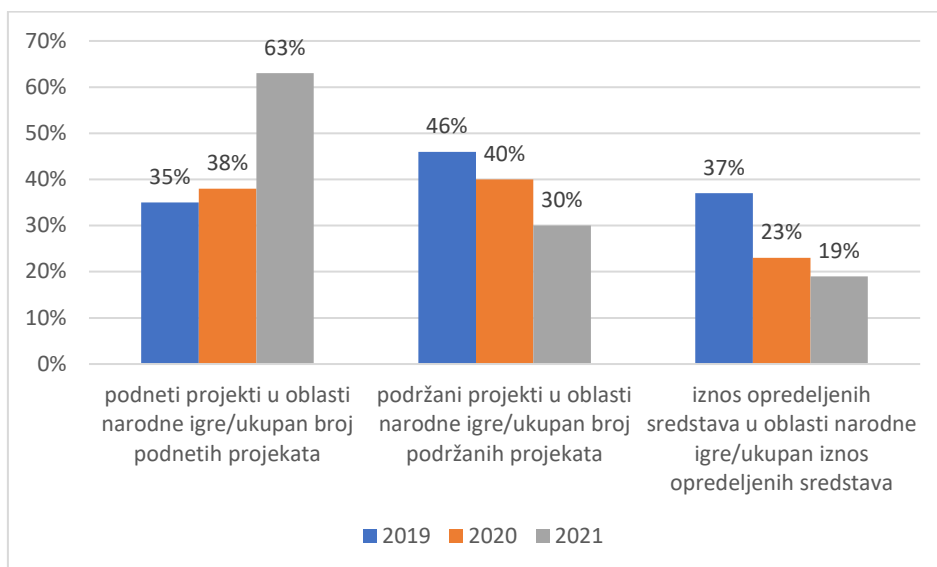
U **2021. godini** za sufinansiranje projekata u oblasti Umetnička igra - klasičan balet, narodna igra, savremena igra (stvaralaštvo, produkcija i interpretacija) izdvojeno je 46.000.000,00 dinara. Prijavljeno je 162 projekta a podršku je dobilo 54 projekta. Među ta 54 projekta, 16 se odnosilo na amatersko stvaralaštvo: festivale (13 projekta), produkciju (dva projekta) i ostalo (jedan projekat čiji je nosilac polivalentni centar za kulturu). Ukupno, za realizaciju tih 16 projekata je izdvojeno 8.950.000,00 dinara. Od toga: 7.350.000,00 za festivale; 1.300.000,00 za produkciju i 300.000,00 za projekat iz kategorije „ostalo / amateri“. Među 108 projekata koji na konkursu za sufinansiranje projekata u oblasti nisu dobili podršku Ministarstva kulture i informisanja 86 projekta su vezana za amatersko stvaralaštvo bilo da je reč o festivalima, projektima produkcije ili ostalim projektima poput finansiranja godišnjeg plana rada ili gostovanja, odnosno samo 26 projekta koja nisu dobila podršku se nisu odnosili na stvaralaštvo amatera.

Tabela br. 7: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa – Konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti Umetničke igre (klasičan balet, narodna igra, savremena igra)

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	158	119	162
Ukupan broj odobrenih projekata	50	40	54
Ukupan iznos u RSD	25.000.000,00	19.350.000,00	46.000.000,00
Ukupan broj podnetih projekata u oblasti narodne igre	55	45	102
Ukupan broj odobrenih projekata u oblasti narodne igre	23	16	16
Iznos sredstava za realizaciju projekata u oblasti narodne igre u RSD	9.210.000,00	4.400.000,00	8.950.000,00

Procentualni udeo projekata koji su se odnosili na narodnu igru kroz amatersko stvaralaštvo prikazan je u Grafikonu 6:

Grafikon br. 6: Udeo projekata u oblasti narodne igre u % u okviru Konkursa za sufinansiranje projekata u oblasti Umetničke igre (klasičan balet, narodna igra, savremena igra)

Kako se u Grafikonu br. 6. može videti, u posmatranom trogodišnjem periodu, kulturno-umetnička društva u oblasti narodne igre aktivno participiraju u ovom konkursu, te od ukupnog broja prijavi od 35% do 63% čine prijave koje dolaze iz oblasti amaterskog stvaralaštva posvećenog narodnoj igri. Takođe, vidimo relativno visoku stopu učešća odobrenih projekata za oblast narodne igre - od 30% do 46% u odnosu na ukupan broj odobrenih projekata, što je u skladu i sa odnosom prema broju prijavi. Po pitanju odobrenih iznosa za oblast narodne igre, vidimo pad opredeljenih sredstava u posmatranom periodu, od 37% na 19% u odnosu na ukupan broj odobrenih sredstava po konkursu. Upečatljivo je da i u poslednjoj godini posmatranja, 2021, iako je došlo do značajnog rasta ukupnih sredstava za konkurs (duplo veći iznos u odnosu na prethodne dve godine), došlo je do smanjenja izdvajanja za amaterizam u oblasti narodne igre.

- **Konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti muzike (stvaralaštvo, produkcija, interpretacija)**

Na konkursu za sufinansiranje projekata u oblasti muzike (stvaralaštvo, produkcija, interpretacija) u **2019. godini** ukupno je bilo prijavljeno 408 projekata od kojih je jedan bio neblagovremen, 331 projekat je odbijen a podršku je dobilo 76 projekata. Za realizaciju odobrenih projekata opredeljeno je ukupno 65.900.000,00 dinara. Među njima, 18 je podršku dobilo u klasi „Projekti izvorno – narodnog i amaterskog stvaralaštva“. Od tih 18 projekata 15 su bili festivali od kojih većina ima dugu tradiciju (npr. „Prođoh Levač, prođoh Šumadiju“, „Crnorečje u pesmi i igri“, „Carevčevi dani“, „Sabor dvojničara“ u Kušićima, itd.). Za realizaciju svih 18 projekata izdvojeno je 5.880.000,00 dinara. Najmanji dodeljeni iznos bio je 200.000,00 dinara a najveći 700.000,00

dinara. Među 255 projekata koji na ovom konkursu nisu dobili podršku 29 projekata su predložila udruženja koja se bave folklorom (Tabela br. 8)

U **2020. godini** za sufinansiranje projekata u oblasti muzičkog stvaralaštva opredeljeno je 46.470.000,00 dinara. Na konkursu je bilo prijavljeno 292 projekta od kojih su podršku dobila 62 projekta. Među njima, u okviru posebne klase „Projekti izvorno – narodnog i amaterskog stvaralaštva“, podršku je dobilo 10 projekata a reč je o festivalima. Ukupno je izdvojeno 1.500.000,00 dinara, odnosno svaki projekat je podržan u iznosu od po 150.000,00 dinara. Među 230 projekata koji na ovom konkursu nisu dobili podršku, 14 projekata su predložila kulturno – umetnička društva, a najčešće je reč o festivalima.

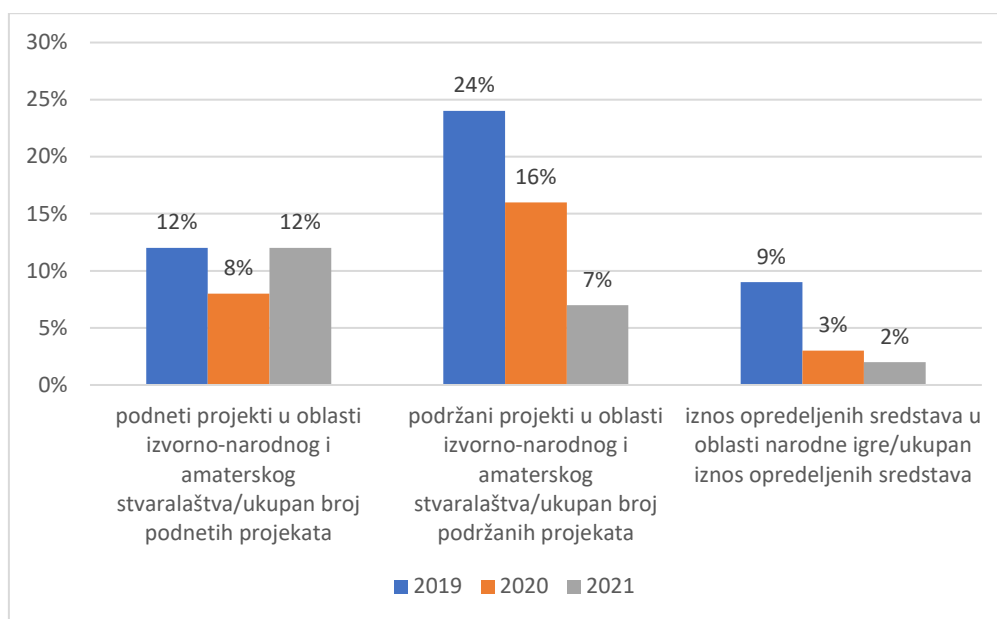
Za podršku projektima u oblasti muzike (stvaralaštvo, produkcija, interpretacija) u **2021. godini** opredeljeno je ukupno 90.450.000,00 dinara. Na javni konkurs koje je Ministarstvo kulture i informisanja raspisalo 25. januara 2021. godine ukupno je bilo prijavljeno 374 projekta od kojih je 97 projekata dobilo podršku. Rešenje o dodeli sredstava je klasifikovano u tabelama: „Muzički festivali“, „Koncertne serije“, „Majstorski seminari, radionice i takmičenja“, „Pojedinačni projekti“ i „Projekti izvornog-narodnog i amaterskog stvaralaštva“. Kada je reč o projektima izvorno-narodnog i amaterskog stvaralaštva, ukupno je prijavljeno 44 projekta od kojih je sedam projekata dobilo podršku. Ukupan iznos za realizaciju tih sedam projekata bio je 1.500.000,00 dinara. Osim ovih projekata, kada je reč o narodnom muzičkom stvaralaštvu podršku su dobila i dva projekta klasifikovana u tabeli „Majstorski seminari, radionice i takmičenja“ u ukupnom iznosu od 550.000,00 dinara. U tabeli „Pojedinačni projekti“ vidi se da je podršku dobio i jedan projekat koji je predložilo kulturno – umetničko društvo i to u iznosu od 300.000 dinara.

Tabela br. 8: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa – Konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti muzike

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	408	292	374
Ukupan broj odobrenih projekata	76	62	97
Ukupan iznos u RSD	65.900.000,00	46.470.000,00	90.450.000,00
Ukupan broj podnetih projekata u oblasti izvorno-narodnog i amaterskog stvaralaštva	47	24	44
Ukupan broj odobrenih projekata u oblasti izvorno-narodnog i amaterskog stvaralaštva	18	10	7
Iznos sredstava za realizaciju projekata u oblasti narodnog i amaterskog stvaralaštva u RSD	5.880.000,00	1.500.000,00	1.500.000,00

Procentualno posmatrano, udeo projekata predloženih od strane amaterskih društava na konkursu za sufinansiranje projekata u oblasti muzike prikazan je u Grafikonu 7.

Grafikon br. 7: Udeo projekata predloženih od strane amaterskih društava u % u okviru Konkursa za sufinansiranje projekata u oblasti muzike

Kako se iz gornjeg grafikona može videti, projekti izvorno-narodnog i amaterskog stvaralaštva, u posmatranom periodu, čine od 8 do 12 odsto ukupnog broja podnetih projekata na konkursu u oblasti muzike (stvaralaštvo, produkcija, interpretacija). Prema udelu podržanih projekata, izvorno-narodno i amatersko stvaralaštvo beleži značajno manju podršku u 2021. godini u odnosu na 2019, odnosno pad sa 24 odsto na 7% odsto udela u odnosu na ukupan broj podržanih projekata po konkursu. Ovaj negativan trend prati i broj opredeljenih sredstava, te je u 2019. godini izdvojeno 9%, da bi u 2021. godini bilo izdvojeno 2% za projekte izvorno-narodnog i amaterskog stvaralaštva u odnosu na ukupno opredeljena sredstva za konkurs u oblasti muzike.

- **Konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade**

Budući da deca i mladi čine najveći broj članova kulturno – umetničkih društava, bilo je značajno sagledati i rezultate konkursa za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade. Kako se u Tabeli br. 9 može videti, **u 2019. godini** na ovaj konkurs prijavljeno je 340 projekata a podršku je dobio 81 projekat. Za podršku realizaciji ovih projekata izdvojeno je 21.350.000,00 dinara. Treba reći da su većinu projekata (i podržanih i odbijenih) predložile (lokalne) ustanove kulture, a nešto manje udruženja građana i (osnovne i muzičke) škole. Među podržanim projektima četiri projekta su predložili akteri iz oblasti amaterskog stvaralaštva: na dva projekta suorganizator je bio Savez amatera Srbije, podnosilac jednog je bio Savez amatera Kosova i Metohije, dok je podnosilac jednog bila lokalna ustanova kulture koja deluje u oblasti

amaterskog stvaralaštva. Za realizaciju ova četiri projekta izdvojeno je milion dinara. Među odbijenim projektima 11 se odnose na amatersko podsticanje dečjeg stvaralaštva. Treba reći i da su, iz razloga što je budžet projekata bio ispod propisanog limita, odbačena dva projekata kulturno – umetničkih društava, dok su dva projekata kulturno – umetničkih društava odbačena zbog toga što su neblagovremeno poslali.

U 2020. godini na konkursu za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade prijavljeno je ukupno 257 projekata od kojih je 80 projekata dobilo podršku u ukupnom iznosu od 20.150.000,00 dinara. Dva projekata su se odnosila na manifestacije dečjeg folklornog stvaralaštva i za njih je ukupno izdvojeno 500.000,00 dinara, odnosno svaki je dobio podršku u iznosu od po 250.000,00 dinara. Među odbijenim projektima 11 se odnosilo na dečje folklorno stvaralaštvo. Takođe, usled pandemije dva kulturno – umetnička društva su odustala od realizacije projekata.

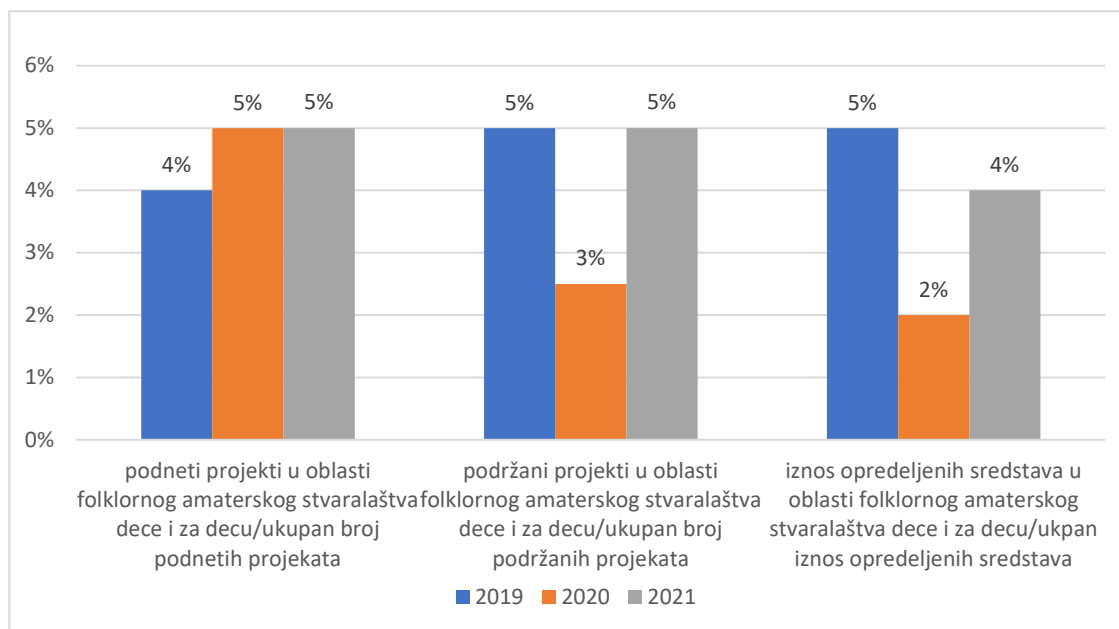
U 2021. godini na konkursu za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade ukupno je bilo prijavljeno 453 projekata od kojih je šest odbačeno iz formalnih razloga. Među 447 preostala projekata podršku je dobilo 109 projekata. Ukupna sredstva za realizaciju odobrenih projekata iznosila su 29.650.000,00 dinara. Među ovim projektima pet se odnosilo na amatersko dečje stvaralaštvo a za njih je izdvojeno 1.250.000,00 dinara, odnosno svaki je dobio podršku u pojedinačnom iznosu od 250.000,00 dinara. Od 338 odbijena projekata 15 su predložila kulturno – umetnička društva. Takođe, iz formalnih razloga je odbijen projekat jednog KUD-a.

Tabela br. 9: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa – Konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	340	257	453
Ukupan broj odobrenih projekata	81	80	109
Ukupan iznos u RSD	21.350.000,00	20.150.000,00	29.650.000,00
Ukupan broj podnetih projekata u oblasti folklornog amaterskog stvaralaštva dece i za decu i mlade	15	13	21
Ukupan broj odobrenih projekata u oblasti folklornog amaterskog stvaralaštva dece i za decu i mlade	4	2	5
Iznos sredstava za realizaciju projekata u oblasti folklornog amaterskog stvaralaštva dece i za decu i mlade u RSD	1.000.000,00	500.000,00	1.250.000,00

Procentualno posmatrano, udeo projekata folklornog stvaralaštva dece i za decu i mlade na Konkursu za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade prikazan je u Grafikonu 8.

Grafikon br. 8: Udeo projekata folklornog amaterskog stvaralaštva dece i za decu i mlade u % u okviru Konkursa za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti dece i za decu i mlade

Predlozi projekata koji se tematski odnose na folklorno stvaralaštvo dece i za decu učestvuju sa oko 4 do 5 odsto od ukupnog broja podnetih projekata na konkurs namenjen kulturnim delatnostima dece i za decu. Sličan je odnos u udelu podržanih projekata iz oblasti folklornog stvaralaštva koji se kreće od 3 do 5 odsto od ukupnog broja podržanih projekata, kao u po pitanju iznosa opredeljenih finansijskih sredstava (od 2 do 5% od ukupnog iznosa po ovom konkursu). Primetno je i da je po pitanju finansijske podrške došlo do pada u pandemijskog 2020. godini, da bi tokom sledeće, 2021. godine već došlo do rasta opredeljenog novca, sa 2 na 4% za folklorno stvaralaštvo dece i za decu.

- **Konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti nacionalnih manjina**

Kulturno – umetnički amaterizam jeste i način da pripadnici nacionalnih manjina neguju svoje kulturne izraze, običaje i umetničko stvaralaštvo. Na godišnjem konkursu Ministarstva kulture i informisanja za podršku kulturnim delatnostima nacionalnih manjina putem godišnjeg konkursa javljaju se organizacije gotovo svih nacionalnih manjina u Republici Srbiji, kao i lokalne ustanove kulture u gradovima i opštinama u kojima žive pripadnici nacionalnih manjina. Takođe, podršku dobijaju i umetnička udruženja koja nose projekte kroz koje se afirmišu kultura i stvaralaštvo

nacionalnih manjina i na kojima su pripadnici nacionalnih manjina partneri (npr. „Baazart“ sa Bošnjacima u Prijepolju; Centar za savremeni ples „Stanica“ sa Romima u Beogradu; „Cirkusfera“ sa Romima isto u Beogradu). Budući da je predmet našeg istraživanja rad kulturno – umetničkih društava, u analizi podrške amaterizmu kroz konkurs za sufinansiranje kulturnih delatnosti nacionalnih manjina fokus je bio na projektima čiji su predlagači kulturno – umetnička društva.

Važno je istaći i da kulturno – umetnička društva nacionalnih manjina prijavljuju projekte i na drugim konkursima koje raspisuje Ministarstvo kulture i informisanja. Na primer Kulturno – umetničko društvo mladih iz Novog Pazara je prijavljivalo projekte, i povremeno dobijalo podršku, na konkursu za muziku, dok je Hrvatsko kulturno-umetničko društvo „Vladimir Nazor“ iz Sombora za svoje projekte dobijalo podršku i na konkursima za digitalizaciju kulturnog nasleđa i savremenog stvaralaštva te na konkursu za arhivsku delatnost. Takođe, u razgovoru sa predstavnicima Centra za kulturu grada Bora rečeno nam je da ova ustanova pruža podršku amaterskim društvima iz sela u kojima žive pripadnici Vlaške manjine, te projekte šalju i na konkurse za kulturne delatnosti manjina, na konkurse u oblasti muzike, kao i na konkurse u oblasti dokumentovanja i očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa.

U 2019. godini na konkurs za sufinansiranje projekata kulturnih delatnosti nacionalnih manjina prijavljeno je 259 projekata. Podršku je dobilo 127 projekata dok je 132 projekta odbijeno. Za realizaciju odobrenih projekata izdvojeno je 16.558.000,00 dinara. Među njima 22 projekata su predložila kulturno – umetnička društva. Za realizaciju ta 22 projekta izdvojeno je ukupno 2.800.000,00 dinara. Pritom, 20 projekata su dobili istu podršku u iznos od po 120.000,00 dinara, dok su dva projekta dobila podršku od po 200.000,00 dinara.

U 2020. godini za sufinansiranje projekata kulturnih delatnosti nacionalnih manjina opredeljeno je 15.550.000,00 dinara. Ukupno je bilo prijavljeno 209 projekata, a podršku je dobilo 123 projekata. Među podržanim projektima, 20 su bili projekti predloženi od strane amaterskih udruženja. Za realizaciju tih 20 projekata izdvojeno je ukupno 2.460.000,00 dinara. Pritom, 18 projekata je dobilo podršku u iznosu od po 120.000,00 dinara dok su dva projekta podržana sa po 150.000,00 dinara. Jedan KUD je dobio podršku za realizaciju dva projekta (oba po 120.000,00 dinara).

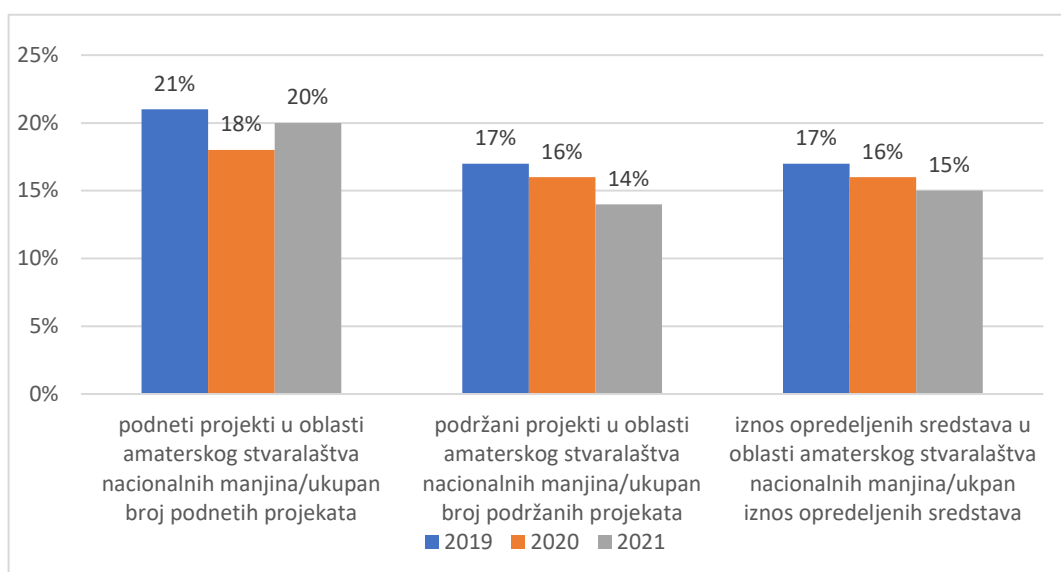
U 2021. godini za sufinansiranje projekata kulturnih delatnosti nacionalnih manjina opredeljeno je 17.000.000,00 dinara. Ukupno je bilo prijavljeno 303 projekata s tim da je iz formalnih razloga odbačeno 10 projekata. Podršku je dobilo 139 projekata. Među njima 20 projekata su predložila kulturno – umetnička društva. Ti projekti su podržani sa ukupno 2.480.000,00 dinara, s tim da je 13 projekata dobilo podršku u iznosu od po 120.000,00 dinara dok je jedan projekat podržan sredstvima u iznosu od 200.000,00 dinara.

Tabela br. 10: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa – Konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti nacionalnih manjina

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	259	209	303
Ukupan broj odobrenih projekata	127	123	139
Ukupan iznos u RSD	16.558.000,00	15.550.000,00	17.000.000,00
Ukupan broj podnetih projekata u oblasti amaterskog stvaralaštva nacionalnih manjina	55	38	60
Ukupan broj odobrenih projekata u oblasti amaterskog stvaralaštva nacionalnih manjina	22	20	20
Iznos sredstava za realizaciju projekata u oblasti amaterskog stvaralaštva nacionalnih manjina u RSD	2.800.000,00	2.460.000,00	2.480.000,00

Procentualno posmatrano, udeo projekata koje su predložili KUD-ovi u posmatranom periodu na konkursu za sufinansiranje projekata u oblasti stvaralaštva nacionalnih manjina u Republici Srbiji prikazan je u Grafikonu br. 9.

Grafikon br. 9: Udeo projekata KUD-ova u oblasti stvaralaštva nacionalnih manjina u %

Kako se u Grafikonu br. 9 može videti, oko 20% od ukupno poslatih projekata na *Konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti kulturnih delatnosti nacionalnih manjina* čine projekti čiji su predlagači kulturno-umetnička društva. Ti projekti imaju stopu prolaznosti između 14 i 17 odsto (zavisno od godine posmatranja) u odnosu na ukupan broj podržanih projekata po konkursu. Iznosi namenjeni projektima kulturno-umetničkih društava za podsticanje amaterskog stvaralaštvu nacionalnih manjina čine od 15 do 17 odsto ukupno opredeljenih sredstava po ovom konkursu.

- **Konkurs u oblasti otkrivanja, prikupljanja, istraživanja, dokumentovanja, vrednovanja, zaštite, očuvanja, predstavljanja, interpretacije, upravljanja i korišćenja nematerijalnog kulturnog nasleđa**

Muzičko – scensko stvaralaštvo jeste jedna od oblasti prepoznatih u UNESCO „Konvenciji o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa“. Predstavnicima kulturno – umetničkih društava često ističu da svojim radom doprinose očuvanju tradicije koju razumeju kao izraz nematerijalnog kulturnog nasleđa. U intervjuima ispitanici su neretko eksplicitno navodili da za pripremu koreografija i repertoara sprovode terenska istraživanja, kao i da za pripremu koriste građu koju nalaze u muzejima (naročito Etnografskom muzeju u Beogradu) i naučno – obrazovnim institucijama (Fakultet muzičke umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu, Muzikološki institut SANU, Etnografski institut SANU).

Republika Srbija podržava projekte usmerene na očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa kroz konkurs za sufinansiranje projekata u oblasti otkrivanja, prikupljanja, istraživanja, dokumentovanja, vrednovanja, zaštite, očuvanja, predstavljanja, interpretacije, upravljanja i korišćenja nematerijalnog kulturnog nasleđa koji svake godine raspisuje Ministarstvo kulture i informisanja. S obzirom na predmet našeg istraživanja, analiza rezultata na ovom konkursu u 2019, 2020. i 2021. fokusirana je na podršku projektima čiji su predlagači kulturno – umetnička društva.

U 2019. godini za sufinansiranje projekata u oblasti otkrivanja, prikupljanja, istraživanja, dokumentovanja, vrednovanja, zaštite, očuvanja, predstavljanja, interpretacije, upravljanja i korišćenja nematerijalnog kulturnog nasleđa opredeljeno je 13.200.000,00 dinara. Prijavljeno je 119 projekata, a komisija je odlučila da podršku dobije 47 projekata. Među njima je sedam projekata čiji su predlagači kulturno – umetnička društva. Za realizaciju tih projekata izdvojeno je 1.400.000,00 dinara, odnosno svaki od ovih sedam projekata je podržan sredstvima u iznosu od po 200.000,00 dinara. Među 72 odbijena projekta 17 su predložila kulturno – umetnička društva.

U 2020. godini za sufinansiranje projekata otkrivanja, prikupljanja, istraživanja, dokumentovanja, vrednovanja, zaštite, očuvanja, predstavljanja, interpretacije, upravljanja i korišćenja nematerijalnog kulturnog nasleđa opredeljeno je 13.650.000,00 dinara. Ukupno je bilo prijavljeno 100 projekata od kojih je 46 dobilo podršku. Među podržanim projektima, sedam su predložila udruženja amatera. Tih sedam projekata je podržano sredstvima u ukupnom iznosu od 1.500.000,00 dinara, s tim da je šest projekata podržano u iznosu od po 200.000,00 dinara, dok je jedan projekat dobio finansijsku podršku u iznosu od 300.000,00 dinara. Među 54 odbijena projekta 10 su predložila kulturno – umetnička društva.

U 2021. godini za sufinansiranje projekata otkrivanja, prikupljanja, istraživanja, dokumentovanja, vrednovanja, zaštite, očuvanja, predstavljanja, interpretacije, upravljanja i korišćenja nematerijalnog kulturnog nasleđa opredeljeno je 16.450.000,00 dinara. Prijavljeno je 137

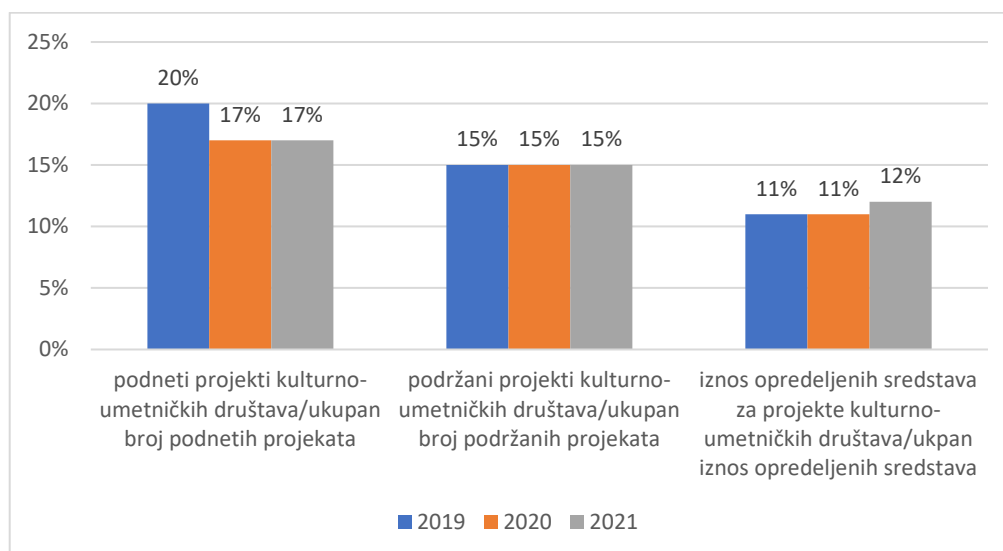
projekata, a podršku je dobilo 59 projekata. Među njima, devet projekata su predložila kulturno – umetnička društva. Tih devet projekata su finansijski podržana u ukupnom iznosu 2.000.000,00 dinara. Jedan projekat je dobio finansijsku podršku u iznosu od 400.000,00 dinara. Među 78 odbijenih projekata 14 su predložila kulturno – umetnička društva.

Tabela br. 11: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa – Konkurs u oblasti otkrivanja, prikupljanja, istraživanja, dokumentovanja, vrednovanja, zaštite, očuvanja, predstavljanja, interpretacije, upravljanja i korišćenja nematerijalnog kulturnog nasleđa

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	119	100	137
Ukupan broj odobrenih projekata	47	46	59
Ukupan iznos u RSD	13.200.000,00	13.650.000,00	16.450.000,00
Ukupan broj podnetih projekata kulturno-umetničkih društava	24	17	23
Ukupan broj odobrenih projekata kulturno-umetničkih društava	7	7	9
Iznos sredstava za realizaciju projekata kulturno-umetničkih društava u RSD	1.400.000,00	1.500.000,00	2.000.000,00

Procentualno posmatrano, udeo projekata koje su u posmatranom periodu predložili KUD-ovi na konkursu za sufinansiranje projekata otkrivanja, prikupljanja, istraživanja, dokumentovanja, vrednovanja, zaštite, očuvanja, predstavljanja, upravljanja i korišćenja nematerijalnog kulturnog nasleđa prikazani su u Grafikonu br. 10.

Grafikon br. 10: Udeo projekata KUD-ova u % u okviru konkursa namenjenog oblasti nematerijalnog kulturnog nasleđa

U okviru konkursa koji je namenjen očuvanju različitih vidova ispoljavanja nematerijalnog kulturnog nasleđa, kulturno-umetnička društva su u posmatranom periodu aplicirala sa udelom od 17 do 20 odsto u odnosu na ukupan broj prijava. Prolaznost tih projekata je za sve tri godine

posmatranja je oko 15% u odnosu na ukupan broj odobrenih projekata za finansiranje u okviru konkursa. Po pitanju iznosa opredeljenih sredstava za aktivnosti kulturno-umetničkih društava u oblasti očuvanja nematerijalnog nasleđa, vidimo da se u posmatranom periodu kontinuirano izdvajalo oko 11-12% od ukupnog iznosa opredeljenih sredstava po ovom konkursu.

- **Konkurs po programu „Gradovi u fokusu“**

Ministarstvo kulture i informisanja od 2016. godine realizuje program „Gradovi u fokusu“, a sredstva se raspodeljuju prema godišnjem konkursu. Predmet konkursa je podsticanje lokalnog razvoja kroz podršku godišnjim programima kulturnih aktivnosti koje se realizuju na teritoriji odabrane jedinice lokalne samouprave (JLS). Shodno tome, na godišnje konkurse se gotovo isključivo prijavljuju JLS.

Opšti ciljevi programa su:

1. unapređena oblast kulture i umetnosti u lokalnim sredinama;
2. obogaćen kulturni život;
3. podstaknut razvoj kreativnosti i kulturne raznolikosti;
4. prepoznate specifičnosti kulturnog identiteta i održivog razvoja lokalne zajednice.

Pored ovih opštih ciljeva, postavljeno je i devet specifičnih ciljeva. Među njima je i unapređena i osavremenjena kulturna infrastruktura. Na ovaj specifičan cilj odnosi se i najveći broj prijavljenih projekata. U periodu od 2016. godine kada je program iniciran do 2020. godine finansirano je 60 projekata jedinica lokalne samouprave u ukupnom iznosu od 658.363.442,00 dinara. U Tabeli br. 12 prikazan je pregled broja prijavljenih i odobrenih projekata kao i iznosa opredeljenih prema konkursu u posmatranom periodu 2019 – 2021. godina.

Tabela br. 12: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa – Konkurs „Gradovi u fokusu“ (2019 – 2021)

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih JLS	58	60	72
Ukupan broj odobrenih projekata JLS	11	22	41
Ukupan iznos u RSD	133.000.000,00	83.400.000,00	339.200.000,00
Ukupan broj odobrenih projekata za rekonstrukciju/adaptaciju polivalentnih centara	4	10	14
Iznos sredstava za rekonstrukciju/adaptaciju polivalentnih centara u RSD	46.500.000,00	44.000.000,00	113.000.000,00

U **2019. godini** na ovom konkursu ukupno je prijavljeno 58 projekata (58 JLS), što predstavlja 30% manje prijave pristiglih na konkurs nego 2018. godine. Ukupno je opredeljeno

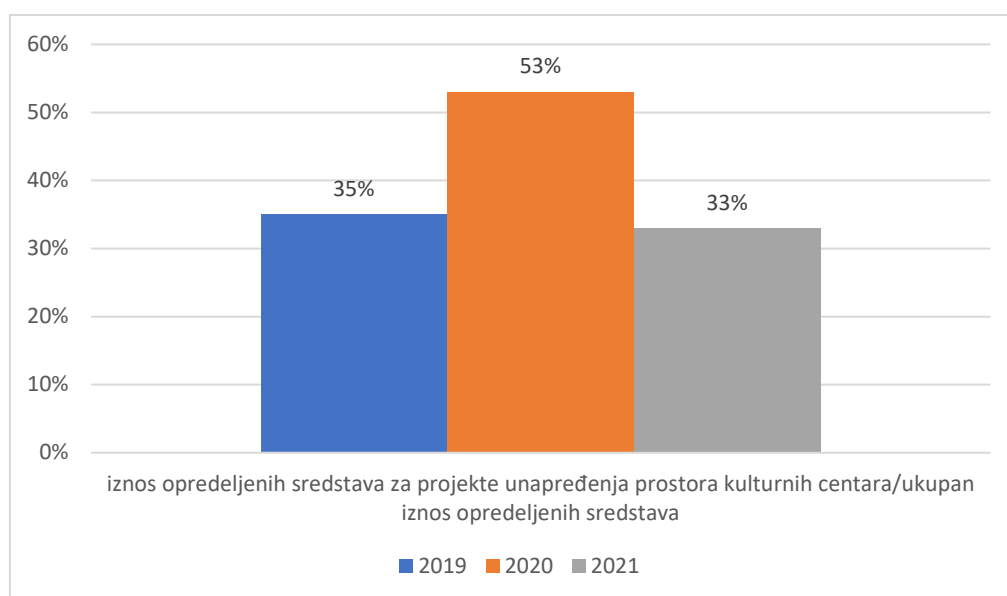
133.000.000,00 dinara. Podržani su projekti 11 jedinica lokalne samouprave (2 grada i 9 opština). Među njima su i četiri koja su se odnosila i na rekonstrukciju polivalentnih centara za kulturu koje, između ostalih, koriste i kulturno – umetnička društva iz tih opština, odnosno (jednog) grada. Ukupan iznos sredstava za ova četiri projekta bio je 46.500.000,00 dinara.

U 2020. godini na konkursu „Gradovi u fokusu“ prijavljeno je ukupno 60 projekata (60 JLS) što čini nešto više od 30% ukupnog broja jedinica lokalnih samouprava u Srbiji. Među prijavljenim projektima 26 jedinice lokalne samouprave je ranijih godina dobilo podršku na ovom konkursu, dok je 34 JLS apliciralo i prethodnih godina ali nisu dobili podršku. Ukupno je opredeljeno 83.400.000,00 dinara. Podržani su projekti 22 JLS (3 grada i 19 opština). Među podržanim projektima, 10 su podrazumevali radove na rekonstrukciji ili adaptaciji delova prostora domova kulture. Za njihovu realizaciju izdvojeno je 44.000.000,00 dinara.

U 2021. godini na konkursu „Gradovi u fokusu“ prijavljeno je ukupno 72 projekata (72 JLS) što čini nešto više od 40% ukupnog broja jedinice lokalne samouprave u Srbiji. Ukupno je opredeljeno 339.200.000,00 dinara. Podržani su projekti 41 JLS (11 gradova i 30 opština). Među njima 33 podržana projekta su se odnosila na specifičan cilj „unapređena i osavremenjena kulturna infrastruktura“ (rekonstrukcija, sanacija, adaptacija i opremanje ustanova kulture). Od ova 33 projekta, 14 se odnosilo i na rekonstrukciju, sanaciju, adaptaciju i opremanje ustanova kulture čije prostore koriste i kulturno – umetnička društva. Za realizaciju tih 14 projekata izdvojeno je 113.000.000,00 dinara.

Primetan je visok udeo opredeljenih sredstava za rekonstrukciju, sanaciju i adaptaciju prostora polivalentnih centara, od 33% do 53%. u odnosu na ukuapn iznos opredeljenih sredstava za ceo konkurs (Grafikon br. 11).

Grafikon br. 11: Udeo projekata za unapređenje prostorne infrastrukture polivalentnih centara u %

Ukupno gledano, iznos sredstava za rekonstrukciju, sanaciju i adaptaciju prostora polivalentnih centara, koje često koriste kulturno-umetnička društva kao prostore za rad, značajno se povećao u posmatranom periodu, kao i ukupna izdvajanja za program Gradovi u fokusu. Ne računajući pandemijsku 2020. godinu, od 2019. do 2021. godine iznos sredstava za unapređenje prostorne infrastrukture polivalentnih centara uvećan je 2,5 puta.

***

U pogledu finansijske podrške amaterizmu na republičkom nivou važno je ukazati i na podršku koju pruža Ministarstvo za brigu o selu.¹⁹ Na godišnjem nivou (od 2021 godine) ovo Ministarstvo dodeljuje bespovratna sredstva za organizovanje manifestacije „Miholjski susreti sela” i za kupovinu minibuseva za potrebe prevoza seoskog stanovništva na teritoriji Republike Srbije.

- **Miholjski susreti sela**

Manifestacija „Miholjski susreti sela“ je postavljena kao program regulisan posebnim uredbama za svaku godinu. Prema obe do sada donete uredbe (za 2021. i 2022. godinu), cilj programa je „obogaćenje društvenog i sportskog života stanovnika u selima i negovanje tradicionalnog načina života i kulturno - istorijskog nasleđa.“ Program se realizuje dodelom bespovratnih sredstava za organizaciju manifestacije, a prijave podnose jedinice lokalne samouprave. Kriterijumi za dodelu bespovratnih sredstava u obe Uredbe su:

- 1) stepen razvijenosti jedinice lokalne samouprave u skladu sa propisima kojima se uređuje regionalni razvoj (do 20 bodova);
- 2) broj sela koja učestvuju u održavanju manifestacije izražen u procentima u odnosu na ukupan broj sela na teritoriji jedinice lokalne samouprave (do 30 bodova);
- 3) finansijsko učešće jedinice lokalne samouprave (do deset bodova);
- 4) planirani broj posetilaca manifestacije (do deset bodova);
- 5) kvalitet i koncept sadržaja programa manifestacije sa kojim podnosilac prijave konkuriše. kao i njegova usklađenost sa ciljevima predviđenim Programom (do 20 bodova);
- 6) značaj manifestacije za jedinicu lokalne samouprave (do 10 bodova).

Iznos sredstava za realizaciju programa u 2021. godini je iznosio 30.500.000,00 dinara, dok je u 2022. godini iznosio 43.000.000,00 dinara. Maksimalni iznos koji se odobrava po jednoj prijavi iznosi 500.000,00 dinara.

---

¹⁹ Videti: <https://www.mbs.gov.rs/index.php> Stranica posećena: 15. 03. 2022.

Ostvarenost cilja programa počiva na dva osnovna pokazatelja: broj održanih manifestacija i broj sela koja učestvuju u organizaciji manifestacija. U 2021. godini ciljalo se ka 86 manifestacija i 172 sela, dok su u Uredbi koja se odnosi na realizaciju programa u 2022. godini ciljane vrednosti bile 85 manifestacija i 600 sela.

U 2021. godini bespovratna sredstva za organizaciju manifestacije „Miholjski susreti sela“ dobilo je ukupno 68 JLS iz svih krajeva Srbije (8 gradova i 60 opština). Prema podacima Ministarstva za brigu o selu, čak 961 selo se takmičilo u različitim disciplinama. Manifestacija je naišla na pozitivan prijem sa oko 100.000 učesnika i posetilaca. U 2022. godini, sredstva su odobrena za održavanje manifestacije u 87 jedinica lokalne samouprave.

U usmenim razgovorima učešće na ovoj manifestaciji istakli su sagovornici iz Bora, Kruševca i Smedereva.

„Ministarstvo za brigu o selu organizuje manifestaciju 'Miholjski susreti sela' koja dosta znači i za sela i za seoske KUD-ove jer je to prilika da se okupe, nadmeću, ali najvažnije, druže. Smederevo je organizovalo manifestaciju sad početkom oktobra [2021.] i bilo je mnogo lepo. Planiramo da se prijavimo iz za sledeću godinu. Sledeće godine ćemo takođe konkurisati i za kupovinu minibusa što isto Ministarstvo za brigu o selu ima kao konkurs. To bi nam baš puno značilo jer prevoz jeste bitan trošak pa ovako ako grad ima autobus koji mogu da koriste, eto i to je pomoć.“ – koordinator KUD-ova u gradu Smederevu

Na javnom pozivu za dodelu bespovratnih sredstava za kupovinu minibusova namenjenih prevozu seoskog stanovništva na teritoriji Republike Srbije raspisanom 2021. godine prijavila se 81 jedinica lokalne samouprave a sredstva je ostvarilo 18 JLS. Na ovaj konkurs se u 2022. godini prijavilo 50 JLS a do zaključivanja ovog istraživanja (maj 2022.) spisak JLS kojima su sredstva odobrena nije bio objavljen.

5.4.1.2. Javni konkursi na pokrajinskom nivou

Kulturno – umetnička društva sa teritorije AP Vojvodine sredstva mogu ostvariti i aplicirajući na konkurse Pokrajinskog sekretarijata za kulturu, javno informisanje i odnose sa verskim zajednicama (u daljem tekstu: Pokrajinski sekretarijat).

U okviru poziva na kojima učestvuju kulturno-umetnička društva, Pokrajinski sekretarijat raspisuje godišnje konkurse za finansiranje, odnosno sufinansiranje projekata koji se odnose na oblasti savremenog stvaralaštva: u oblasti muzike (stvaralaštvo, produkcija, interpretacija) i scenskog stvaralaštva (pozorišno stvaralaštvo / umetnička igra). Takođe, godišnje raspisuje konkurse za finansiranje - sufinansiranje projekata zaštite i očuvanja tradicionalnog narodnog stvaralaštva Srba u Vojvodini (i regionu), te konkurse za finansiranje, odnosno sufinansiranje

projekata od značaja za kulturu i umetnost nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica u AP Vojvodini. Pored toga, kulturno-umetnička društva sa svojom programima mogu aplicirati i za sredstva koja se opredeljuju prema Konkursu za finansiranje – sufinansiranje projekata u oblasti zaštite i očuvanja kulturnog nasleđa AP Vojvodine.

Pokrajinski sekretarijat, u skladu sa čl. 76 stav 8. i 10. „Zakona o kulturi“ dodeljuje i finansijsku podršku bez javnog konkursa projektima za koje je ocenjeno da su od izuzetnog značaja za kulturu Pokrajine, a nije bilo moguće predvideti troškove tokom trajanja konkursa koje ovaj organ raspisuje. Ti projekti moraju zadovoljiti makar tri uslova propisana „Uredbom Vlade Republike Srbije o bližim merilima, kriterijumima i načinima izbora projekata u kulturi koji se finansiraju i sufinansiraju iz budžeta Republike Srbije, autonomne pokrajine odnosno jedinice lokalne samouprave“. Po tom osnovu, Pokrajinski sekretarijat je u 2021. godini van javnog konkursa, u iznosu od 50.000,00 RSD podržao KUD „Vinogradar“ iz Ledinaca kako bi učestvovao na Festivalu folklornih ansambala u Rumi, koji je pokrajinsko takmičenje kulturno - umetničkih društava.²⁰

- **Konkurs za finansiranje – sufinansiranje projekata savremenog stvaralaštva u AP Vojvodini– muzičko stvaralaštvo**

U **2019. godini** za projekte u oblasti muzike u AP Vojvodini (stvaralaštvo, produkcija, interpretacija) opredeljeno je 20.000.000,00 dinara. Na konkursu je ukupno prijavljeno 166 projekata od kojih 20 nije ispunilo sve formalne uslove. Među preostala 146 projekta podršku je dobilo 36 projekata. Nijedan od podržanih projekata nije predložen od strane kulturno – umetničkog društva.

U **2020. godini** za projekte u oblasti muzičkog stvaralaštva opredeljeno je 15.000.000,00 dinara. Na konkursu je ukupno prijavljeno 157 projekata, a podršku je dobilo 43 projekata. Jedan od podržanih projekata je predložilo kulturno – umetničko društvo. Rešenje o dodeli sredstava je izmenjeno zbog toga što su podnosioci dva projekta odustali od realizacije. Projekat (festival) koji je predložio KUD je realizovan.

U **2021. godini** za projekte u oblasti muzičkog stvaralaštva opredeljeno je 15.000.000,00 dinara. Na konkursu je ukupno prijavljeno 132 projekata. Svi formalni uslovi su zadovoljeni u 115 prijava. Podršku je dobilo 58 projekata. Među njima tri podržana projekta jesu projekti koje su

---

²⁰ Rešenje o sufinansiranju projekta „Prevoz i organizacija za Festival folklornih ansambala u Rumi“ bez javnog konkursa dostupno je na stranici http://www.kultura.vojvodina.gov.rs/wp-content/uploads/2021/10/res_folk121.pdf Stranica je posećena 15. 04. 2022. godine.

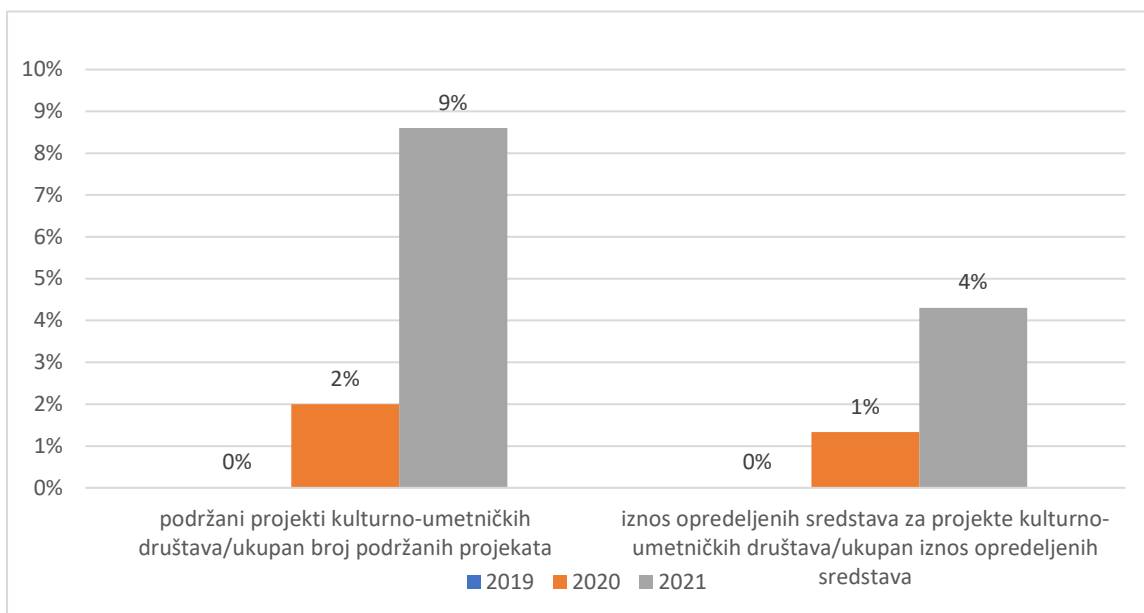
predložila kulturno – umetnička društva, dok je nosilac dva projekta bio Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine. Za realizaciju ovih pet projekata izdvojeno je 650.000,00 dinara.²¹

Tabela br. 12: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa na Konkursu za finansiranje – sufinansiranje projekata savremenog stvaralaštva u AP Vojvodini – muzičko stvaralaštvo

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	166	157	132
Ukupan broj odobrenih projekata	36	43	58
Ukupan iznos u RSD	20.000.000,00	15.000.000,00	15.000.000,00
Ukupan broj odobrenih projekata kulturno-umetničkih društava	0	1	5
Iznos sredstava za realizaciju projekata kulturno-umetničkih društava u RSD	0	200.000,00	650.000,00

Projekti kulturno-umetničkih društava imali su nisko učešće u ovom konkursu u posmatranom periodu, kako po broju odobrenih projekata (najviše do 2%), tako i po opredeljenim nominalnim iznosima u dinarima (najviše do 9%). Pritom, kako je rečeno i prikazano u Grafikonu br. 12, u 2019. godini projekti KUD-ova nisu uopšte uzeli učešće u ovom konkursu.

Grafikon br. 12: Udeo projekata KUD-ova u oblasti muzičkog stvaralaštva u AP Vojvodini u %

²¹ Ovo rešenje je izmenjeno zbog toga što je jedna organizacija odustala od realizacije projekta ali tu nije reč o udruženjima amatera.

- **Konkurs za finansiranje – sufinansiranje projekata savremenog stvaralaštva u AP Vojvodini – scensko stvaralaštvo - pozorište / umetnička igra**

Za razliku od Ministarstva kulture i informisanja koje raspisuje posebne konkurse u oblastima pozorišnog stvaralaštva i umetničke igre, Pokrajinski sekretarijat raspisuje zajednički konkurs za obe ove oblasti. Stoga se i podržani projekti pre svega odnose na pozorišno stvaralaštvo, profesionalno i amatersko.

U **2019. godini** za projekte u oblasti scenskog stvaralaštva - pozorište / umetnička igra opredeljeno je 18.000.000,00 dinara. Komisija je razmotrila 92 kompletne prijave. Za finansiranje – sufinansiranje predloženo je 29 projekata. Među njima je i jedan projekat Saveza umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine koji se odnosi na pozorišno stvaralaštvo i dobio je finansijsku podršku u iznosu od 100.000,00 dinara.

U **2020. godini** za projekte u oblasti scenskog stvaralaštva - pozorište / umetnička igra opredeljeno je 20.000.000,00 dinara. Na konkursu je ukupno prijavljeno 119 projekata od kojih je 38 podržano. Među predlagačima projekta koji su dobili podršku jesu i jedno kulturno – umetničko društvo i Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine (za dva projekta). Međutim, nijedan od ova tri projekta se nije odnosio na folklorno, već na amatersko pozorišno stvaralaštvo.

U **2021. godini** za projekte u oblasti scenskog stvaralaštva - pozorište / umetnička igra opredeljeno je 15.000.000,00 dinara. Na konkursu je ukupno prijavljeno 117 projekata od kojih su u 101 prijavi zadovoljeni svi formalni uslovi. Podršku je dobilo 35 projekata. Dva podržana projekta su predložili jedno kulturno – umetničko društvo i Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine. Nijedan od ova dva projekta se ne odnosi na folklorno stvaralaštvo već se jedan odnosi na amatersko pozorišno stvaralaštvo, a drugi na smotru recitatora.

Tabela br. 13: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa – Konkurs za finansiranje – sufinansiranje projekata savremenog stvaralaštva u AP Vojvodini – scensko stvaralaštvo - pozorište / umetnička igra

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	92	119	117
Ukupan broj odobrenih projekata	29	38	35
Ukupan iznos u RSD	18.000.000,00	20.000.000,00	15.000.000,00
Ukupan broj odobrenih projekata kulturno-umetničkih društava za pozorišno stvaralaštvo	1	2	2
Ukupan broj odobrenih projekata kulturno-umetničkih društava za umetničku igru	0	0	0

U posmatranom periodu na ovom konkursu projekti koje su predložila kulturno – umetnička društva nisu dobili podršku.

- **Konkurs za finansiranje i sufinansiranje projekata i programa u oblasti tradicionalnog narodnog stvaralaštva Srba u AP Vojvodini**

Kulturno – umetnička društva u AP Vojvodini podršku za realizaciju svojih aktivnosti pretežno dobijaju na konkursima koje Pokrajinski sekretarijat godišnje raspisuje za finansiranje – sufinansiranje projekata od značaja za umetnost i kulturu nacionalnih manjina, odnosno za finansiranje – sufinansiranje projekata zaštite i očuvanja tradicionalnog narodnog stvaralaštva Srba u Vojvodini. Potrebno je ukazati na to da se u 2019. i 2020. godini ovaj konkurs odnosio i na finansiranje – sufinansiranje projekata zaštite i očuvanja kulturnog nasleđa Srba u regionu, te su u ovim godinama izdvojena i sredstva za (su)finansiranje projekata čiji su predlagači bili ustanove i organizacije Srba iz regiona (npr. Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Crna Gora).

U 2019. godini za finansiranje – sufinansiranje projekata zaštite i očuvanja tradicionalnog narodnog stvaralaštva Srba u Vojvodini opredeljeno je 5.000.000,00 dinara. Na konkursu je ukupno prijavljeno 66 projekata. Podršku je dobio 21 projekat. Među predlagačima projekta koji su dobili podršku jesu osam kulturno – umetničkih društava i Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine koji je predložio dva projekta od kojih se jedan odnosi na horsko stvaralaštvo. Za ovih deset projekata ukupno je opredeljeno 1.930.000,00 dinara. Treba reći da su se tri projekta koje je predložilo po jedno kulturno – umetničko društvo odnosila na nabavku nošnji i kostima. Dva društva su dobila sredstva u iznosima od po 200.000,00 dinara, dok je jedno društvo za nabavku nošnji dobilo 250.000,00 dinara.

U 2020. godini za finansiranje – sufinansiranje projekata zaštite i očuvanja tradicionalnog narodnog stvaralaštva Srba u Vojvodini opredeljeno je 7.500.000,00 dinara. Na konkursu je ukupno prijavljeno 138 projekata. Podršku je dobilo 23 projekata. Među predlagačima projekta koji su dobili podršku jesu osam kulturno – umetničkih društava a odobren je i jedan projekat Saveza umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine. Za realizaciju ovih devet projekata izdvojeno je ukupno 2.400.000,00 dinara. Osim projekta Saveza umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine i projekta jednog KUD-a koji su se odnosili na edukaciju, ostali podržani projekti su se odnosili na manifestacije.

U 2021. godini za finansiranje – sufinansiranje projekata zaštite i očuvanja tradicionalnog narodnog stvaralaštva Srba u Vojvodini opredeljeno je 8.000.000,00 dinara. Na konkursu je ukupno

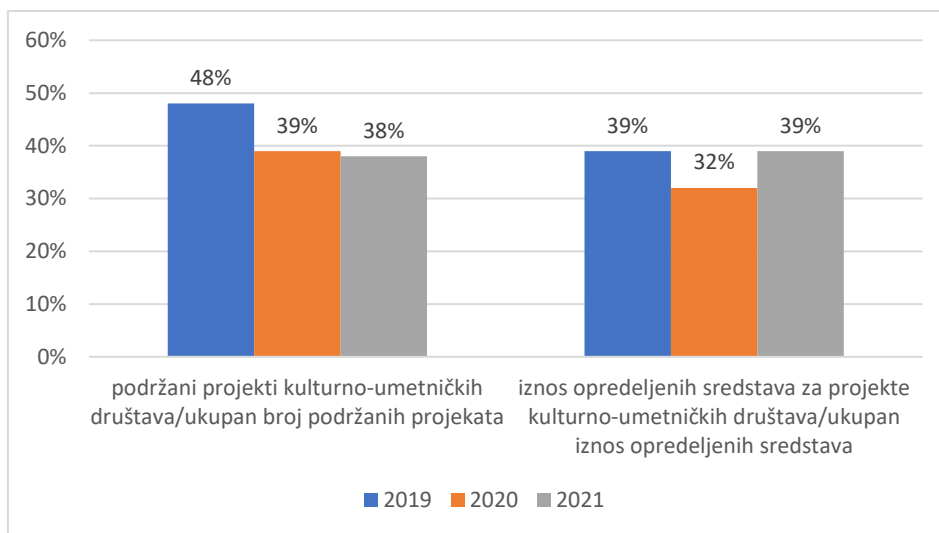
prijavljeno 114 projekata. Podršku je dobilo 45 projekata. Među predlagačima projekata koji su dobili podršku jesu 15 kulturno – umetničkih društava a odobrena su i dva projekta Saveza umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine. Za realizaciju ovih 17 projekata izdvojeno je ukupno 3.100.000,00 dinara.

Tabela br. 14: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa na Konkursu za finansiranje / sufinansiranje projekata i programa u oblasti tradicionalnog narodnog stvaralaštva Srba u AP Vojvodini

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	66	138	114
Ukupan broj odobrenih projekata	21	23	45
Ukupan iznos u RSD	5.000.000,00	7.500.000,00	8.000.000,00
Ukupan broj odobrenih projekata kulturno-umetničkih društava	10	9	17
Iznos sredstava za realizaciju projekata kulturno-umetničkih društava u RSD	1.930.000,00	2.400.000,00	3.100.000,00

Kako se u Grafikonu br. 13 može videti, udeo odobrenih projekata kulturno -umetničkih društava u okviru ovog konkursa je relativno visok i kreće se od 38 do 48 odsto u odnosu na ukupan broj podržanih projekata. Sredstava opredeljena za njihovu realizaciju čine oko 40% ukupno opredeljenog iznosa.

Grafikon br. 13: Udeo projekata KUD-ova u oblasti tradicionalnog narodnog stvaralaštva Srba u AP Vojvodini u %

- **Konkurs za finansiranje – sufinansiranje projekata od značaja za kulturu i umetnost nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica u AP Vojvodini**

U **2019. godini** za finansiranje – sufinansiranje projekata od značaja za kulturu i umetnost nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica u AP Vojvodini opredeljeno je 8.600.000,00 dinara. Od toga 2.100.000,00 dinara je bilo opredeljeno za izdavačku delatnost, dok je 6.500.000,00 dinara bilo opredeljeno za projekte očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica. Na konkursu je ukupno prijavljeno 311 projekata od kojih je 281 projekat zadovoljio formalne uslove. U ukupnom broju podržanih projekata, 118 se odnosilo na očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica. Podršku su dobili projekti 45 kulturno – umetničkih društava. Iznos odobrenih sredstava za realizaciju ovih projekata bio je ukupno 2.847.000,00 dinara.

U **2020. godini** za finansiranje – sufinansiranje projekata od značaja za kulturu i umetnost nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica u AP Vojvodini opredeljeno je 8.600.000,00 dinara. Od toga 2.100.000,00 dinara je bilo opredeljeno za izdavačku delatnost, dok je 6.500.000,00 dinara bilo opredeljeno za projekte očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica. Na konkursu je ukupno prijavljeno 328 projekata od kojih su 292 projekta zadovoljila formalne uslove. U ukupnom broju podržanih projekata, 113 se odnosi na očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica. Podršku su dobili projekti 48 kulturno – umetničkih društava. Iznos odobrenih sredstava za realizaciju ovih projekata bio je ukupno 2.520.000,00 dinara.

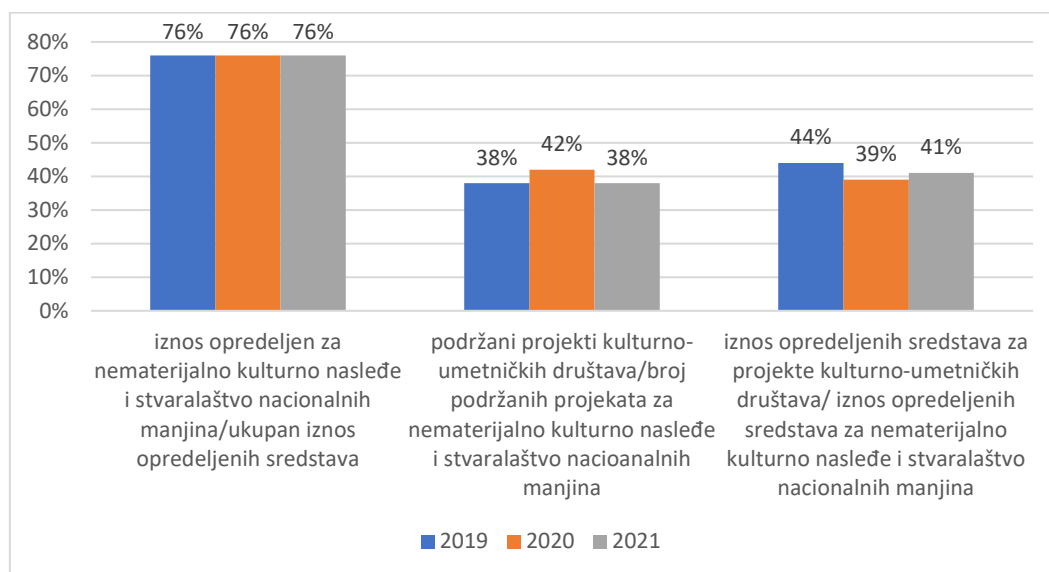
U **2021. godini** za finansiranje – sufinansiranje projekata od značaja za kulturu i umetnost nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica u AP Vojvodini opredeljeno je 8.600.000,00 dinara. Od toga 2.100.000,00 dinara je bilo opredeljeno za izdavačku delatnost, dok je 6.500.000,00 dinara bilo opredeljeno za projekte očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica. Na konkursu je ukupno prijavljeno 302 projekata od kojih su 266 projekta zadovoljilo formalne uslove. U ukupnom broju podržanih projekata, 107 se odnosi na očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica. Podršku su dobili projekti 41 kulturno – umetničkog društva. Iznos odobrenih sredstava za realizaciju ovih projekata bio je ukupno 2.690.000,00 dinara.

Tabela br. 15: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa - Konkurs za finansiranje – sufinansiranje projekata od značaja za kulturu i umetnost nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica u AP Vojvodini

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	311	328	302
Ukupan iznos u RSD za odobrene projekte	8.600.000,00	8.600.000,00	8.600.000,00
Ukupan broj odobrenih projekata za očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina/zajednica	118	113	107
Ukupan iznos u RSD za projekte očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina/zajednica	6.500.000,00	6.500.000,00	6.500.000,00
Ukupan broj odobrenih projekata kulturno-umetničkih društava	45	48	41
Iznos sredstava za realizaciju projekata kulturno-umetničkih društava u RSD	2.847.000,00	2.520.000	2.690.000,00

Kako se iz Grafikona 14 može videti, 76% sredstava opredeljenih za ovaj konkurs namenjeno je realizaciji projekata očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina/zajednica, dok je ostatak sredstava (24%) opredeljeno za izdavačku delatnost od značaja za kulturu i umetnost nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica u AP Vojvodini. U okviru projekata namene očuvanje nematerijalnog kulturnog nasleđa i stvaralaštva nacionalnih manjina i zajednica, projekti kulturno-umetničkih društava imaju dosta visok udeo, oko 40% u posmatranom periodu, kako prema broju odobrenih predloga, tako i po opredeljenim finansijskim sredstvima.

Grafikon br. 14: Udeo projekata KUD-ova u oblasti očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa i umetničkog stvaralaštva nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica u AP Vojvodini u %

- **Konkurs za finansiranje – sufinansiranje projekata u oblasti zaštite i očuvanja kulturnog nasleđa u AP Vojvodini**

Organizacije koje se amaterski bave folklornim kulturnim izrazima mogu učestvovati i na Konkursu finansiranje – sufinansiranje projekata u oblasti zaštite i očuvanja kulturnog nasleđa u AP Vojvodini.

U 2019. godini na ovom konkursu Pokrajinskog sekretarijata prijavljeno je 119 projekata. Ukupno je izdvojeno 7.000.000,00 dinara od kojih je 5.000.000,00 dinara dodeljeno za realizaciju 17 projekata istraživanja, zaštite i očuvanja nepokretnog kulturnog nasleđa, dok je 2.000.000,00 dinara dodeljeno kao podrška realizaciji 37 projekata istraživanja, zaštite i očuvanja nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa. Među ovih 37 projekata, dva projekta su vezana za folklorno amatersko stvaralaštvo. Realizacija ova dva projekta podržana je u ukupnom iznosu od 300.000,00 dinara.

U 2020. godini na konkursu Pokrajinskog sekretarijata za finansiranje – sufinansiranje projekata u oblasti zaštite i očuvanja kulturnog nasleđa AP Vojvodine prijavljeno je 111 projekata od kojih jedan nije zadovoljio formalne uslove postavljene konkursom. Ukupno je izdvojeno 7.000.000,00 dinara od kojih je 5.000.000,00 dinara dodeljeno za realizaciju 18 projekata istraživanja, zaštite i očuvanja nepokretnog kulturnog nasleđa, dok je 2.000.000,00 dinara dodeljeno kao podrška realizaciji 30 projekata istraživanja, zaštite i očuvanja nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa. Među ovih 30 projekata, tri podržana projekta su vezana za folklorno amatersko stvaralaštvo. Realizacija ova tri projekta podržana je u ukupnom iznosu od 500.000,00 dinara.

U 2021. godini na posmatranom konkursu prijavljeno je 151 projekata od kojih je 144 zadovoljilo formalne uslove postavljene konkursom. Ukupno je izdvojeno 32.810.400,00 dinara od kojih je 25.810.400,00 dinara dodeljeno za realizaciju 54 projekata istraživanja, zaštite i očuvanja nepokretnog kulturnog nasleđa, dok je 7.000.000,00 dinara dodeljeno kao podrška realizaciji 37 projekata istraživanja, zaštite i očuvanja nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa. Među ovih 37 projekata četiri su vezana za folklorno amatersko stvaralaštvo. Ta četiri projekta su podržana u ukupnom iznosu od 500.000,00 dinara.

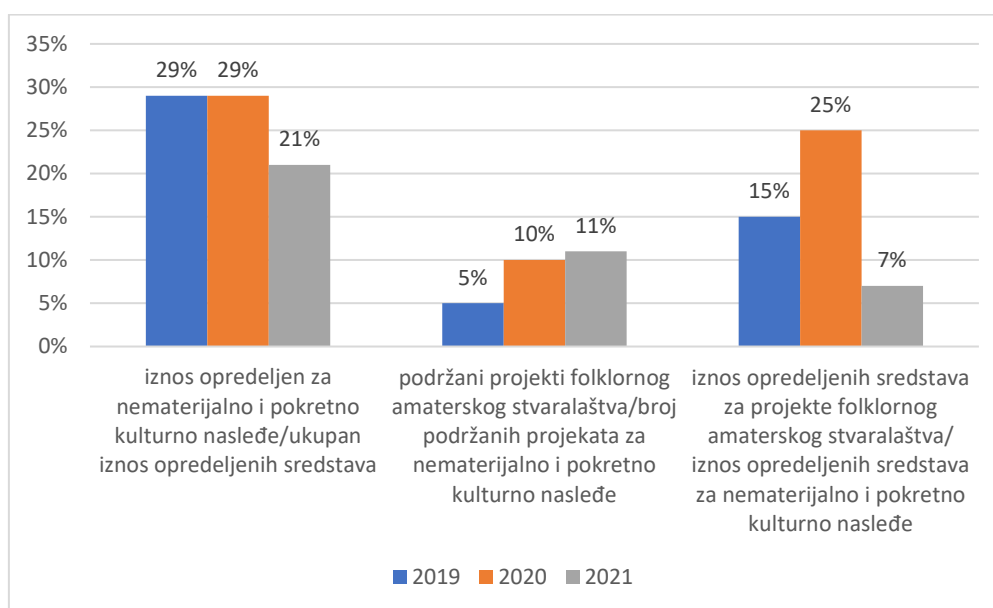
Tabela br. 16: Pregled broja projekata i odobrenih iznosa na Konkursu za finansiranje / sufinansiranje projekata od značaja za kulturu i umetnost nacionalnih manjina – nacionalnih zajednica u AP Vojvodini

	Godina		
	2019	2020	2021
Ukupan broj prijavljenih projekata	119	111	151
Ukupan iznos u RSD za odobrene projekte	7.000.000,00	7.000.000,00	32.810.400,00
Ukupan broj odobrenih projekata za istraživanje, zaštitu i očuvanje nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa	37	30	37
Ukupan iznos u RSD za projekte istraživanja, zaštite i očuvanja nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa	2.000.000,00	2.000.000,00	7.000.000,00
Ukupan broj odobrenih projekata folklornog amaterskog stvaralaštva	2	3	4
Iznos sredstava za realizaciju projekata folklornog amaterskog stvaralaštva u RSD	300.000,00	500.000,00	500.000,00

U pogledu opredeljenih sredstava za ovaj konkurs uočljiv je izrazit skok u ukupno opredeljenim iznosima - sa 7 miliona u 2019. i 2020. godini na skoro 33 miliona dinara u 2021. godini, što je uvećanje za gotovo pet puta. Takođe, opredeljenja sredstva za liniju konkursa posvećenu istraživanju, zaštiti i očuvanju nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa uvećana su za 3,5 puta, mada je iznos sredstava namenjen realizaciji projekata folklornog amaterskog stvaralaštva u 2021. ostao na istom nivou kao i u 2020. godini.

Ukupno u posmatranom periodu, kako je prikazano u Grafikonu br. 15, iznos opredeljen za realizaciju projekata istraživanja, zaštite i očuvanja nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa čini od 21% do 29% opredeljenih sredstava u odnosu na ukupan iznos ovog konkursa. Udeo broja odobrenih projekata u oblasti folklornog amaterskog stvaralaštva kreće se od 5% u 2019. godini do 11% u 2021. godini u odnosu na ukupan broj odobrenih projekata za istraživanje, zaštitu i očuvanje nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa. Ukoliko pogledamo iznose u dinarima opredeljene za realizaciju projekata folklornih kulturnih izraza, vidimo smanjenje procentualnog udela u posmatranom periodu, sa 25% u 2020. godini na 7% u 2021. u odnosu na sredstva namenjena za oblast nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa, iako su nominalni iznosi ostali isti za folklorno stvaralaštvo udruženja amatera.

Grafikon br. 15: Udeo projekata folklornog amaterskog stvaralaštva u oblasti istraživanja, zaštite i očuvanja nematerijalnog i pokretnog kulturnog nasleđa u AP Vojvodini u %

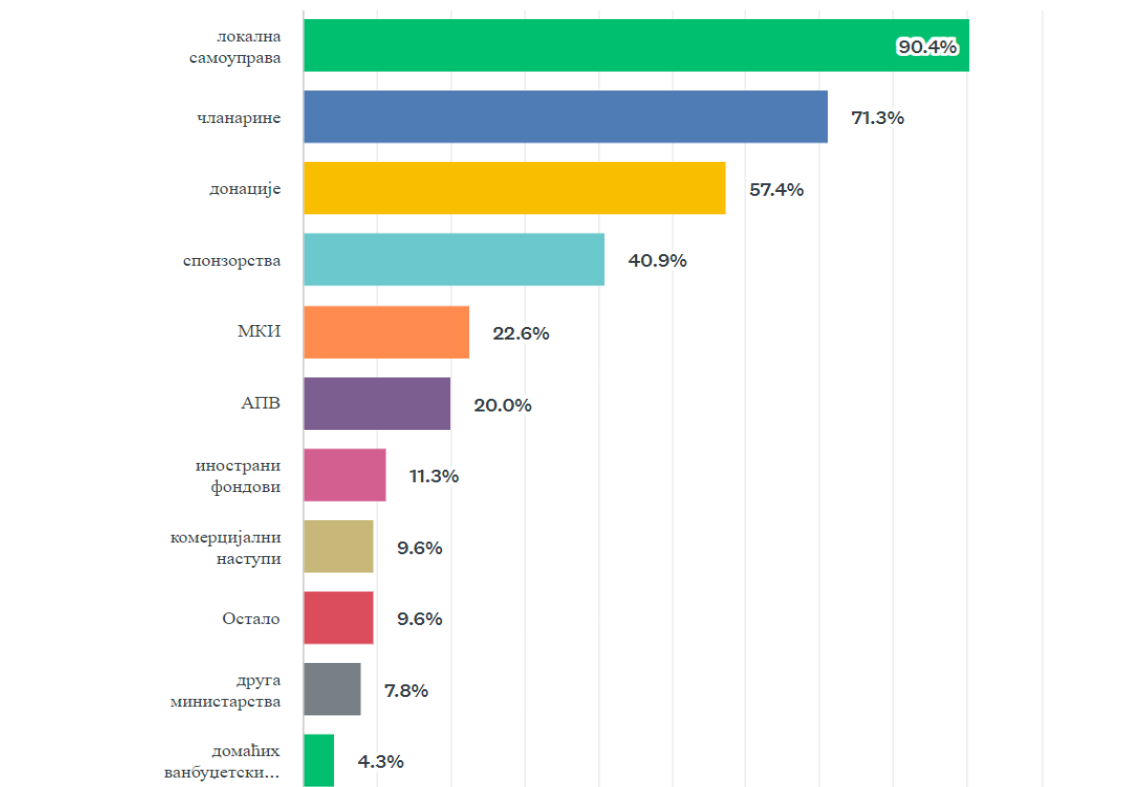
5.4.2. Izvori prihoda

Za veliku većinu kulturno-umetničkih društava iz uzorka, osnovni izvori prihoda su sredstva iz budžeta lokalnih samouprava (čak 90% društava navodi ovo kao izvor prihoda) i članarine (71% društava). Više od polovine društava (57%) navelo je donacije kao izvor prihoda u poslednje tri godine, od trenutka ispitivanja. Značajni udeo društava je za posmatrani period kao izvor prihoda naveo i sponzorstva (41%). Svi ostali izvori prihoda, navode se znatno ređe. Oko petina ispitanih društava dobija podršku za realizaciju projekata sa kojima apliciraju na konkursima Ministarstva kulture i informisanja, dok je znatno manje, oko 8% društava ostvarilo finansijsku podršku nekog drugog ministarstva.

U posmatranom periodu na nivou celog uzorka finansijsku podršku AP Vojvodine je ostvarilo oko 20% ispitanih društava. Pritom, je 31% ispitanih društava sa teritorije Vojvodine izjavilo da je dobilo finansijsku podršku iz fondova Pokrajine.

Podršku međunarodnih fondova dobilo je oko 11% društava, dok je podršku različitih domaćih fondacija i preduzeća ostvarilo svega 4% društava. Manje od 10% društava kao izvor prihoda navodi komercijalne nastupe.

Grafikon br. 16: Označite sve izvore prihoda Vašeg društva u poslednje tri godine (višestruki odgovori)

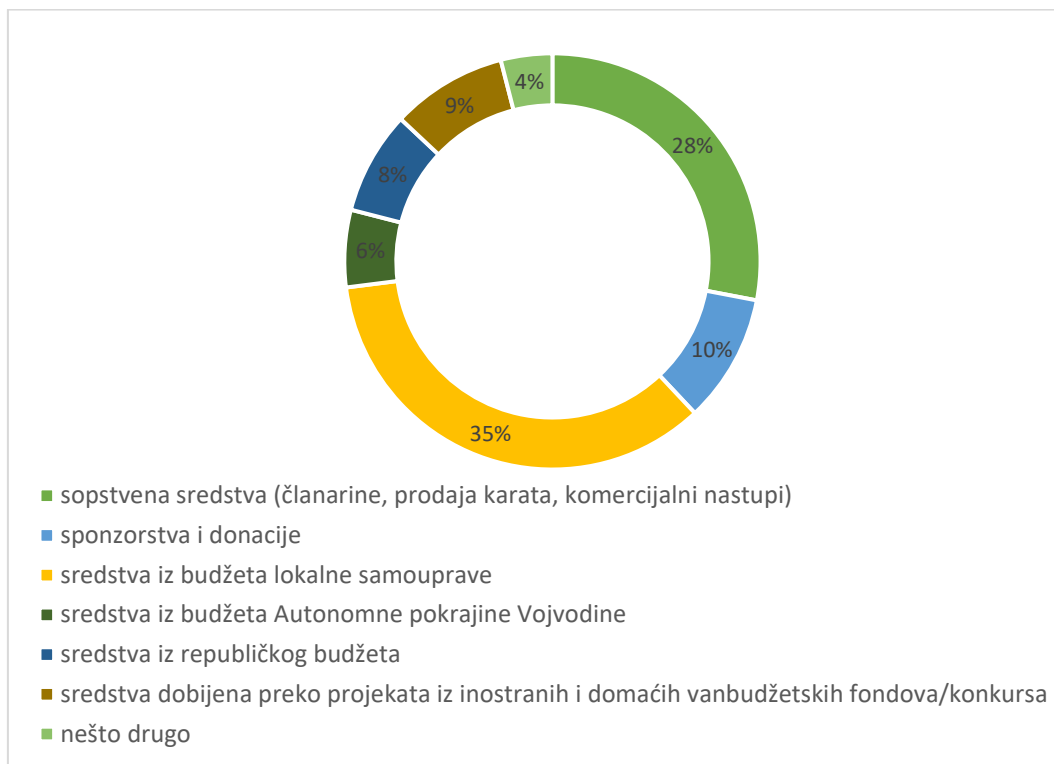
U okviru kategorije ostalih prihoda, predstavnici KUD-ova su uglavnom navodili da su to lična ulaganja članova društva kako bi se određene aktivnosti i programi održali. Ta ulaganja se smatraju individualnim donacijama:

„Donacije se odnose na dobrovoljno učešće aktivnih članova u obezbeđenju sredstava za troškove putovanja zato što sami plaćamo prevoz kada treba “

Takođe, u opisima kategorije ostalih izvora prihoda navođeni su i nacionalni saveti nacionalnih manjina koji podržavaju realizaciju različitih aktivnosti.

S obzirom na izvore finansiranja, predstavnici KUD-ova koji su odgovorili na upitnik napravili su i procenu strukture svog ukupnog budžeta. Najveći udeo prihoda u strukturi ukupnog budžeta ovih društava odnosi se na sredstva iz budžeta lokalnih самоуправа (35% od svih prihoda KUD-ova), a zatim na sopstvena sredstva (članarine, prodaja karata, komercijalni nastupi) koja čine 28% od svih prihoda KUD-ova. Manje od trećine sredstava, u strukturi ukupnog budžeta, odnosi se na sve ostale izvore prihoda zajedno (spozorstva, donacije, sredstva podrške republičkih i pokrajinskih organa, vanbudžetski fondovi). (Grafikon 17)

Grafikon br. 17: Prosečan udeo izvora prihoda u ukupnom budžetu društava (uzorak na nivou Republike Srbije)

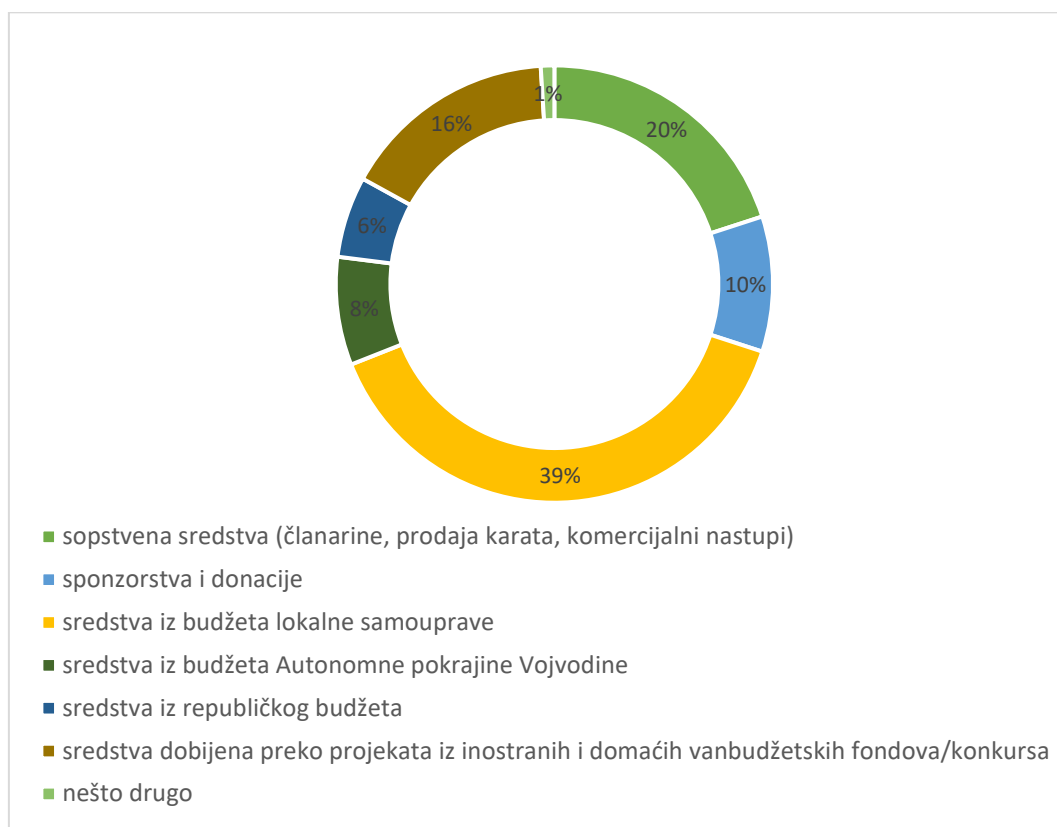

U pogledu izvora finansiranja i strukture budžeta KUD-ova, potrebno je imati na umu i to da sredstva koja obezbeđuje AP Vojvodina mogu koristiti samo društva sa teritorije ove Pokrajine, odnosno društva sa sedištem u drugim krajevima Republike Srbije ne mogu aplicirati na konkursima APV. Na to su naročito ukazivali predstavnici društava iz centralne Srbije:

„Društvima iz Vojvodine je lakše, oni mogu i na lokal i na pokrajinu i na republiku. Mi nemamo regionalni konkurs nego samo opština i republika.“

Kako se u Grafikonu 18 vidi, u strukturi prihoda društava iz Vojvodine udeo sredstava dobijenih od organa APV u proseku čine 8% prihoda ovih društava.

Grafikon br. 18: Prosečan udeo izvora prihoda u ukupnom budžetu društava (ispitana udruženja iz Vojvodine)

Sagledavajući prosečnu strukturu prihoda društava iz Vojvodine, uočava se i značajniji udeo prihoda ostvarenih za realizaciju projekata sa kojima se apliciralo na konkursima inostranih i domaćih vanbudžetskih fondova. Na nivou društava iz cele Republike, udeo prihoda ostvarenih na ovaj način u proseku čini 9% ostvarenih sredstava, dok prosečna struktura prihoda društva iz Vojvodine pokazuje da na ovaj način ostvarena sredstva čine 16%. Opet, predstavnici društava iz centralne Srbije su isticali:

„Možda su time što spremaju projekte i za pokrajinske i za republičke konkurse društva iz Vojvodine vičnija u pripremanju projekata. Mi to slabije znamo.“

5.4.2.1. Sredstva iz fondova jedinica lokalne samouprave

Kako se iz prethodnog poglavlja posvećenog izvorima finansiranja može videti, sredstva iz budžeta jedinica lokalne samouprave u proseku čine oko 90% ostvarenih prihoda. Važno je imati na umu da je to i obaveza jedinica lokalne samouprave propisana u čl. 72 st. 4 „Zakona o kulturi“: „Jedinica lokalne samouprave obezbeđuje prostorne uslove za rad amaterskih kulturno-umetničkih društava, odnosno saveza i amaterskih grupa koji realizuju amaterske kulturne programe i

obebeđuju sredstva za realizovanje programa koji su od lokalnog i regionalnog značaja.“ Pritom, prema čl. 20 st. 1 tačka 4 „Zakona o lokalnoj samoupravi“, jedinica lokalne samouprave se stara i o zadovoljavanju kulturnih potreba građana. S obzirom na različitosti u pristupima pružanja podrške jedinica lokalne samouprave, na osnovu komentara datih u elektronskim upitnicima, kao i razgovora sa predstavnicima KUD-ova i njihovih saveza, te lokalnim koordinatorima amaterskih društava uočavaju se tri modela:

- redovno finansiranje
- finansiranje putem godišnjih konkursa koje raspisuje jedinice lokalne samouprave na kojima su jasno izdvojena sredstva za podršku kulturno – umetničkim društvima
- putem godišnjih konkursa za kulturu na kojima se kulturno – umetnička društva tretiraju ravnopravno kao i sva ostala udruženja građana.

Kada je reč o redovnom finansiranju, ono se direktno odvija u društvima koja su dobila status lokalnih ustanova kulture – „Abrašević“ u Kragujevcu (gradska ustanova kulture od 2006. godine) i „Abrašević“ u Valjevu (gradska ustanova kulture od 2019. godine). Indirektno, na primer, preko Kulturnog centra, finansira se rad Srpskog kulturnog centra „Vuk Karadžić“ i Mađarskog kulturnog centra „Kodalj Zoltan“ u Bačkoj Topoli.

„Naša opština je zaključila da je, s obzirom na broj stanovnika i teritoriju, za našu opštinu što se tiče amaterizma dovoljno da ima dva društva, mi i Mađarski kulturni centar. Mi onda redovno dobijamo sredstva ali preko Kulturnog centra koji je koordinator programa u našoj opštini. Mi njima dajemo godišnji plan pa ga oni dostavljaju opštini. Finansiraju nam se komunalije, programske aktivnosti i imamo stalno zaposlenog umetničkog rukovodioca. I mi i kolege iz Mađarskog kulturnog centra smo srećni“.

Godišnji konkursi koje raspisuje jedinice lokalne samouprave jesu i dominantan način za ostvarivanje sredstava. U nekim jedinicama lokalne samouprave kulturno – umetnički amaterizam je posebna konkursna linija te se na primer u Kruševcu, Smederevu i Staroj Pazovi godišnje se izdvajaju sredstva namenjena isključivo za (su)finansiranje rada kulturno – umetničkih društava. KUD-ovi u ovim JLS imaju (formalnu) obavezu da naprave obrazložen plan svojih aktivnosti sa predračunom troškova, što model čini bliskim redovnom finansiranju. Međutim, raspodela sredstava se vrši prema aktivnostima u prethodnom periodu, kao i planiranim aktivnostima za godinu za koju se opredeljuju sredstva, te model odgovara konkursnom pristupu.

„Naš grad se zaista trudi da im damo sve što im treba da bi radili i pravili programe. Oni u godišnjem projektu mogu da napišu sve što su zamislili, a mi im pomazemo da to sročie i

koliko to košta. Pa onda prema željama i mogućnostima. Uglavnom se svi ti njihovi planovi odobre. Ako u nekoj godini zaškripi, grad da koliko može, a društvu se kaže da se ne obeshrabri zbog toga. Grad hoće da podrži amaterizam. Verujemo da bi, ako se poboljša finansijska situacija grada, bila i veća podrška.“ – Kulturno-prosvetna zajednica Kruševac

„Grad Smederevo je odlučio da podržava amaterizam i rad kulturno – umetničkih društava. Pre nekoliko godina svako seosko društvo je dobijalo po makar 30.000 dinara za svoj rad. Išlo je i više u zavisnosti od potreba i aktivnosti, prema broju stanovnika sela, itd. Pretprošle godine smo tih 30 hiljada dinara povećali na 50 hiljada s tim da maksimalni iznos ide do 300 hiljada dinara. Ambicija nam je da tih 50 hiljada u narednih nekoliko godina doguramo na 100 hiljada.“ – koordinator za kulturno – umetnička društva u gradu Smederevu

„Savez amatera opštine Stara Pazova se stara da svih dvanaest KUD-ova na teritoriji opštine dobije finansijsku podršku Opštine. Ko će koliko dobiti zavisi od broja bodova. Boduju se aktivnosti, nastupi u opštini, u Sremu, uspeh na Pokrajini i na republičkim takmičenjima. Ko je aktivniji, dobije više para.“ – SKUD „Heroj Janko Čmelik“

Po pitanju projektnog finansiranja po javnim pozivima od strane jedinica lokalne samouprave, najčešći je reč o trećem modelu podsticaja koji smo iznad u tekstu naveli, odnosno o konkursima koji su zajednički za sva udruženja građana, pa među njima i kulturno – umetnička društva. Prema svojim ciljevima ovi godišnji konkursi prate ciljeve poziva koje upućuje Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije. O dodeli sredstava odlučuju komisije koje formira jedinica lokalne samouprave.

„Sva kulturno – umetnička društva na teritoriji grada Bora su pozvana da se svake godine prijave na konkurs koji je otvoren za sve projekte u kulturi. Ako je projekat kvalitetan, on se finansira. Ali da Vam kažem da naročito seoska društva ne znaju da napišu projekat, ne znaju šta je cilj a šta je aktivnost. Pritom, nije samo da se napiše projekat i da se dobije novac, treba da znaju i kako da pišu izveštaje, kako se pravdaju sredstva. Zato mislim da prvo treba da se nauče da pišu projekte i izveštaje. Mi kao Centar pomažemo oko toga ako vidimo da postoji potreba ili ako nam se obrate za pomoć. Onda mi budemo nosioci za projekte koji se šalju Ministarstvu kulture. Što se tiče konkursa Ministarstva kulture, prijavljujemo se za sve što može – da li je muzika, nematerijalno, manjine pošto imamo Vlaška sela... Svuda probamo i dobijali smo podršku.“

„Naš grad nije decidan u pogledu razvoja amaterizma. Mi u gradu konkuriramo kao bilo koje drugo udruženje građana pa šta komisija odluči. Nekad dobijemo podršku, nekad ne.“

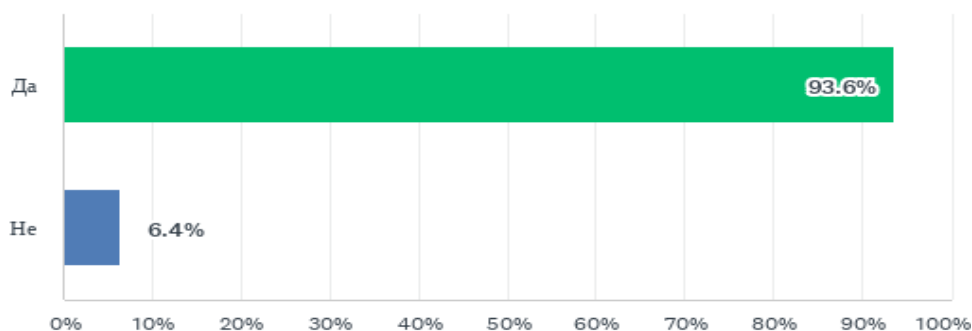
„Naša opština ima konkurse za udruženja na koje se prijavljujemo, ali oni su samo za programsku delatnost. Ako hoćemo da, na primer, angažujemo koreografa, moramo da se dovijamo da ga platimo preko fiktivnih putnih troškova ili tako nekako“.

„Kod nas u opštini kao hoće da podrže kulturno – umetnička društva ali se očekuje da im daš nešto za uzvrat a to ne mora da bude program. Džaba meni što mi opština da 30 hiljada za smotru ako treba da potrošim 10-15 hiljada za gošćenje tih ljudi iz opštine. Kad znaš da tako stoje stvari, gubiš entuzijazam. Ionako u našem kraju ima puno ljudi koji odlaze u inostranstvo. Članstvo nam je sve manje jer svi odoše. Mnoga društva su se već ugasila jer nema ko da igra. Siromaštvo je. Ne možeš ni da naplatiš članarinu. A još to da ti kao daju neke pare pa ti posle na drugi način uzmu... Ko će da se bavi time?“

5.4.3. Korišćenje sredstava iz javnih fondova prema nameni

Ukupno gledano, u toku tri godine od trenutka anketiranja, velika većina kulturno-umetničkih društava u uzorku (94%) je ostvarila podršku iz javnih fondova lokalnih samouprava, i/ili APV i/ili Republike (Grafikon br. 19). Zakonski osnov za to nalazi se u članovima 4, 10, 11, 11a i 72 „Zakona o kulturi“ („Sl. glasnik RS“, br. 72/2009, 13/2016, 30/2016 - ispr., 6/2020, 47/2021 i 78/2021), čl. 38 „Zakona o udruženjima“ („Sl. Glasnik RS“, br. 51/2009, 99/2011 - dr. zakoni i 44/2018 - dr. zakon), kao i u članovima 20 i 23 „Zakona o lokalnoj samoupravi“ („Sl. glasnik RS“, br. 129/2007, 83/2014 - dr. zakon, 101/2016 - dr. zakon, 47/2018 i 111/2021 - dr. zakon).

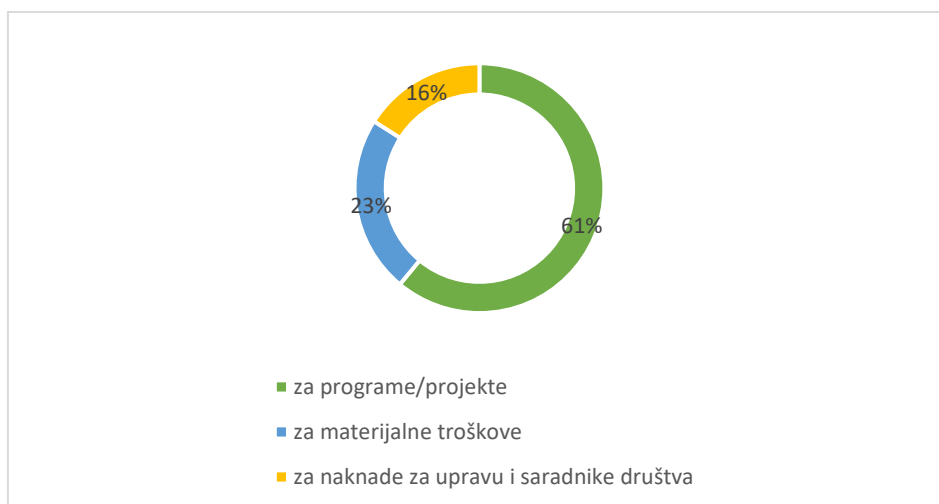
Grafikon br. 19: Da li ste u protekle tri godine ostvarili budžetska sredstva (jedinica lokalne samouprave, pokrajina, Republika)?

Kako je u Grafikonu br. 20 prikazano, prema nameni korišćenja (na osnovu poslednje godine u kojoj su ostvarili budžetska sredstva) najveći udeo tih sredstava je dobijen za realizaciju programskih aktivnosti (61%), a potom za pokrivanje materijalnih troškova (23%). Najmanji udeo je za naknade za rad saradnika i upravu društava (16%).

Grafikon br. 20: Navedite približnu raspodelu sredstava iz javnih fondova prema nameni

Ova struktura utroška sredstava iz javnih fondova određena je time što se konkursi (Ministarstva kulture i informisanja i Pokrajinskog sekretarijata za kulturu, informisanje i odnose sa verskim zajednicama) odnose na realizaciju programa i projekata, odnosno sredstva su namenjena za programske / projektne aktivnosti. Na osnovu izjava ispitanika može se reći da se sredstva za materijalne troškove i naknade za upravu i saradnike društava, u praksi najčešće ostvaruju od jedinica lokalne samouprave. S obzirom na to da se (posmatrano na čitavoj teritoriji Srbije) uočava nesrazmernost podrške amaterizmu od strane JLS, mnoga društva naročito u manjim sredinama imaju problema u ostvarivanju sredstava za materijalne troškove jer grô prihoda čine članarine.

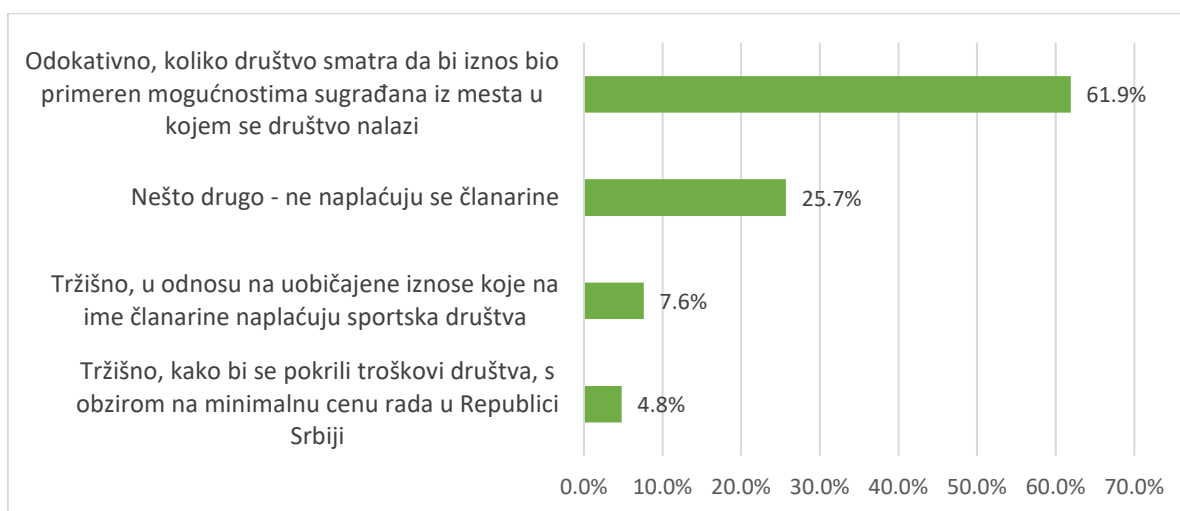
5.4.4. Članarina

Kako je pomenuto u odeljku posvećenom izvorima prihoda, članarine su, nakon sredstava iz lokalnih samouprava, jedan od ključnih izvora prihoda za kulturno - umetnička društva u Srbiji. Budući da je većina kulturno – umetničkih društava registrovana kao udruženje građana, zakonski osnov za naplatu članarina dat je u „Zakonu o udruženjima“ („Sl. glasnik RS“ br. 51/2009, 99/2011 - dr. zakoni i 44/2018 - dr. zakon).

Najveći broj KUD-ova u našem uzorku, njih 62%, članarine formira „odokativno“, odnosno prema proceni koliko društvo smatra da bi bio primeren iznos na osnovu mogućnosti sugrađana iz mesta u kome se društvo nalazi.

Mali broj društava, tačnije 7,6% njih, je navelo da članarine formiraju tržišno u odnosu na prosečne članarine koliko naplaćuju sportska udruženja. Po tržišnom principu na osnovu minimalne cene rada u Republici Srbiji članarine formira manje od 5% društava. Ni jedno društvo nije navelo da tržišno formira cene članarine u odnosu na prosečnu zaradu u Republici ili gradu/opštini. Posebno je važno istaći da oko četvrtine ispitanih društava (26%) ne naplaćuje članarine (Grafikon br. 21)

Grafikon br. 21: Na koji način Vaše društvo formira članarine?

U najvećem broju slučajeva članarinu ne naplaćuju kulturno-umetnička društva iz manjih sredina, posebno iz ruralnih područja.

„Ne mogu da im naplaćujem članarinu! To su deca iz našeg i iz drugih sela. Situacija nije laka, a mi im pružamo da rade nešto, da se vaspitaju, da ne budu ispred prodavnice. Ja nekad ovu decu iz drugih sela dovozim i odvozim kad su probe. Sam plaćam gorivo. Meni je stalo da oni dođu i da igramo i da se družimo. Ne mogu da im naplaćujem jer hoću da dođu.“

Takođe, u nekim gradovima i opštinama u kojima je KUD deo polivalentnog centra za kulturu članarine se ne naplaćuju zato što se finansijska podrška lokalne samouprave ostvaruje preko polivalentnog centra.

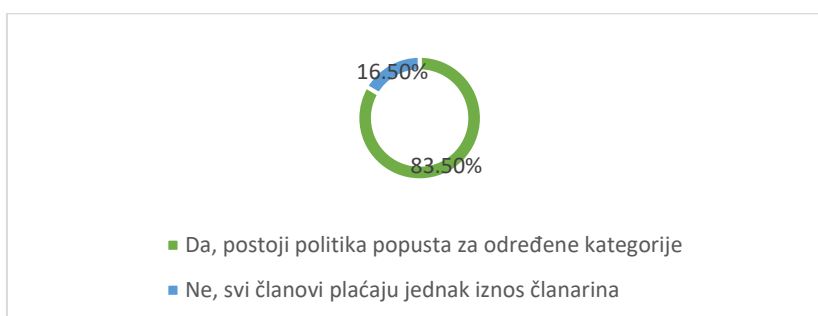
„Ne naplaćujemo članarinu, jer je naš KUD deo Kulturno - obrazovnog centra. Kulturno – obrazovni centar je javna ustanova i ima godišnji budžet i zaposlene saradnike, a zadatak nam je da organizujemo kulturne aktivnosti. Zato smatramo da nema potrebe za naplaćivanjem članarine.“

„Udruženja građana članarinu naplaćuju. Mi ne, pošto smo deo Centra za kulturu. Osim ako baš zafali i to u saradnji sa gradom. Mi imamo budžet koji nije zanemarljiv na godišnjem nivou i za gostovanja i za festival koji smo pokrenuli međunarodnog karaktera.“

U grupi onih koji naplaćuju članarinu, iznosi članarina su u najvećem broju niži u odnosu na mesečne članarine za sportske ili druge umetničke aktivnosti. Članarine se kreću u rasponu od simboličkih 200 dinara do 3000 dinara mesečno. U velikom broju gradova i opština prosečna cena članarina se kreće oko 1500 – 3000 dinara na mesečnom nivou, s tim da su najviši iznosi članarina u većim gradovima poput Beograda, Niša i Novog Sada.

Kako su učesnici istraživanja naveli, ideja kojom se rukovode u radu je da učine da narodna tradicija i igra bude dostupna svima, te najveći broj kulturno-umetničkih društava u oblasti narodne igre (84%) dodatno primenjuje politiku popusta na iznose članarina za određene društvene kategorije (Grafikon br. 22). U najvećem broju društava, popusti se odnose na osobe sa invaliditetom, na socijalno ugrožene kategorije, na drugo dete i svako naredno dete iz iste porodice, zatim postoji i porodični popust za roditelje i decu, kao i za penzionere.

Grafikon br. 22: Da li Vaše društvo primenjuje politiku popusta na iznose članarine za određene društvene kategorije?

„Članarine su vrlo niske. U situaciji smo da imamo i drugo i treće dete. Imamo i da su roditelji igrači, pa samim tim to se porodično i ne plaća. Mi imamo slučaj kod nas da su troje, četvoro, petoro iz iste porodice, pa zamislite da mi svima naplatimo članarinu! To se plati jedna članarina za četvoročlanu porodicu, kao da je jedno tu. Generalno, kulturno-umetnička društva funkcionišu po tom sistemu. Za razliku od sportova gde se plaćaju ogromne članarine pa ako ne platiš do 10. ili 15. u mesecu nemaš prava da učestvuješ. U kulturno – umetničkim društvima to drugačije funkcioniše. Prosto, mi smo predstavnici kulture. Mi smo predstavnici tradicije. Ne mogu ja nikada izbaciti dete iz sale ako ono želi da nešto nauči, da se na pravi način obrazuje, da radi nešto lepo i korisno a nije u mogućnosti zbog finansija. Kod nas u društvu ima dosta dece čije su porodice materijalno ugrožene, koje ne mogu da finansiraju probe i članstvo u kulturno – umetničkom društvu. Ali, Bože moj, tu smo. Izabrali smo da se bavimo tim poslom i sve ih prihvatamo“.

5.5. *Prostor i oprema*

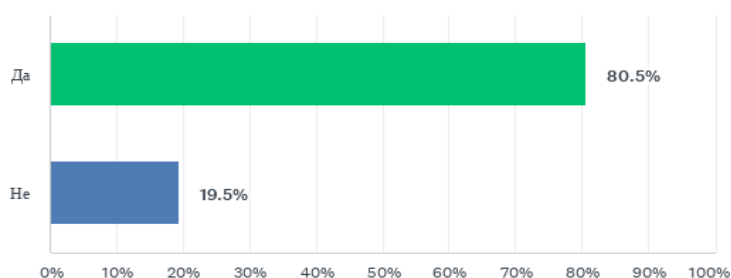
Ulaganja u infrastrukturu u sektoru kulture od izuzetnog su značaja za pitanje prostora i opreme kulturno – umetničkih društava. Naime, kako je već rečeno, značajan udeo sredstava, od 33% do 53% u periodu 2019-2021, programa Ministarstva kulture i informisanja „Gradovi u fokusu“ odnosio se na obnavljanje domova kulture/kulturnih centara koje koriste (i) KUD-ovi. Pored Republike, i same jedinice lokalne samouprave ulažu sredstva u obnavljanje naročito seoskih domova kulture koje koriste KUD-ovi kao najčešće institucionalne nosioce kulture u selima.

„Dom kulture u selu je najvažniji. U selu imaš školu, imaš mesnu kancelariju, imaš prodavnicu i dom kulture. Ako taj dom kulture ne živi, ni selo ne živi. Nema šta da se ponudi ljudima koji tu žive od društvenog i kulturnog života. Ako nemaš dom kulture, šta mogu da rade? Da sede ispred prodavnice i ništa. Ako u domu kulture radi KUD, on okuplja ljude, daje im mogućnost da kvalitetno provedu vreme. Grad Kruševac koliko može ulaže u renoviranje seoskih domova kulture da oni budu uslovni za rad KUD-ova, da imaju struju, grejanje, vodu i sve što treba. Nisu još svi renovirani ali biće u narednih nekoliko godina. To je stvarno važno ne toliko zbog KUD-ova koliko zbog samih sela, da ona žive.“ – KPZ Kruševac

„Jagodina je još pre 10 - 15 godina obnovila domove kulture u svim selima. To nam je jako važno jer vidiš sad sve imamo novo, i salu i garderobu i ove prostorije za druženje, čak imamo i kupatilo sa tuš kabinom. Grejanje radi. Mi sve to održavamo domaćinski. Mnogo znači da ne moraš da brineš da li ti krov prokišnjava ili da li su električne instalacije u redu.“ – KUD Glavinci

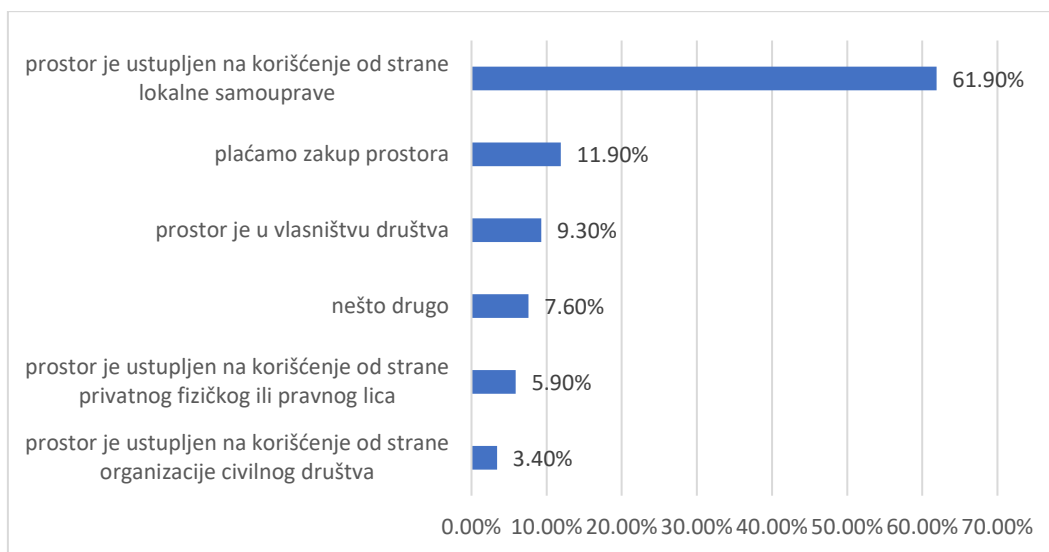
Po pitanju prostora, 80 odsto društava ima na raspolaganju stalni prostor u kome održavaju redovne časove i probe. Ipak, oko petine predstavnika društava iz uzorka se izjasnila da nemaju obezbeđen stalni prostor za probe članova (Grafikon br. 23)

Grafikon br. 23: Da li Vaše društvo ima na raspolaganju stalni prostor za održavanje redovnih časova i proba članova?

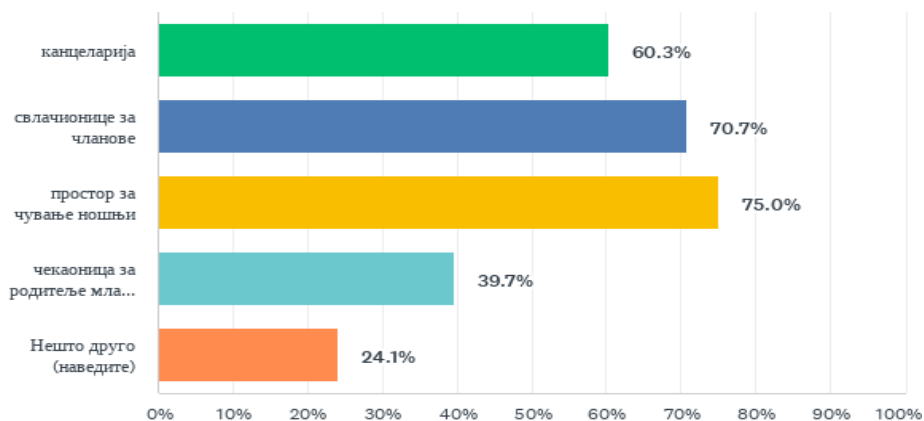
Većini ispitanih kulturno-umetničkih društava (62%) prostor ustupa lokalna samouprava. S druge strane, oko 12% KUD-ova plaća zakup prostora, dok oko 9% KUD-ova raspolaže prostorom koji je u vlasništvu društva. U oko 6% slučajeva u uzorku, prostor je ustupljen na korišćenje od strane privatnog fizičkog ili pravnog lica, dok za oko 3% društava prostor ustupaju organizacije civilnog društva (Grafikon br. 24). U kategoriji „ostalo“ predstavnici KUD-ova su navodili i situaciji da im prostor ustupa crkva ili da im prostor ustupaju škole bez nadoknade a na osnovu sporazuma o kulturnoj saradnji i organizovanju zajedničkih manifestacija i programa.

Grafikon br. 24: U kom statusu društvo koristi prostor za održavanje časova i proba?

U okviru prostora koje kulturno - umetnička društva koja su učestvovala u istraživanju koriste, pored sala za časove i probe, tri četvrtine društava je navelo da imaju predviđen poseban prostor za čuvanje nošnji. Oko 70 odsto društva ima obezbeđene svlačionice za članove. Oko 60 odsto društava ima kancelarije za upravu. Manje od polovine ispitanih društava, tačnije oko 40 odsto, raspolaže prostorom koji ima čekaonicu za roditelje mlađih članova i druge namene. (Grafikon br. 25).

Grafikon br. 25: Da li u okviru prostora koje koristi Vaše društvo postoje sledeće prostorije?

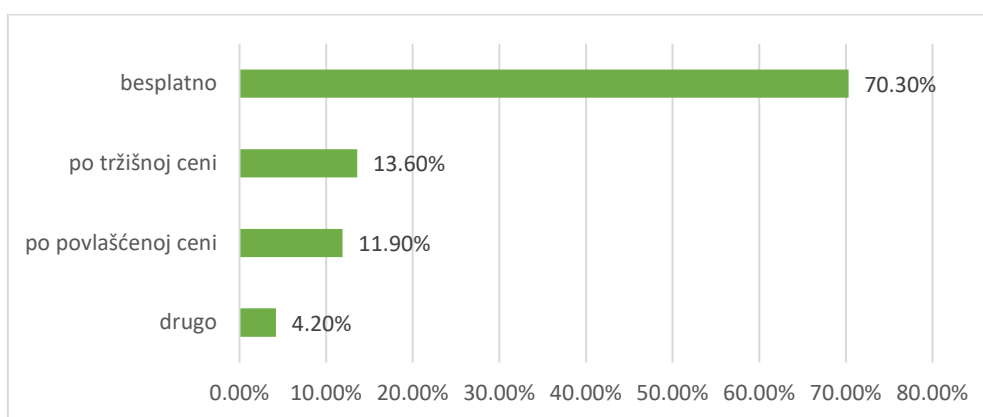

U okviru kategorije „ostalo“, predstavnici kulturno-umetničkih društava su navodili da prostor u okviru koga rade ima predviđen i:

- poseban prostor za čuvanje instrumenata i ozvučenja
- posebne sale za orkestarske i pevačke probe
- prostor za čuvanje scenografije i opreme
- kuhinju
- klub za druženje
- biblioteku društva
- radionicu za rekonstrukciju narodnih kostima
- letnju pozornicu

Kad je reč o prostorima za nastupe, kulturno - umetnička društva svoje godišnje celovečernje koncerte uglavnom održavaju u lokalnim ustanovama kulture, najčešće u polivalentnim centrima (centrima za kulturu, kulturnim centrima, domovima kulture). Većini od 70% ispitanih kulturno-umetničkih društava ustanove kulture ne naplaćuju korišćenje prostora za nastupe. S druge strane, oko 14% društava iz uzorka, je navelo da od ustanova kulture sale za nastupe iznajmljuje po tržišnoj ceni, dok je oko 12% ispitanih društava navelo da od ustanova kulture sale za nastupe iznajmljuju po povlašćenim cenama (Grafikon br. 26). Po pitanju prostora za nastupe, druge okolnosti koje navode ispitanici su nastupi u sopstvenom prostoru i formiranje cene za svaki koncert pojedinačno. Takođe, kulturno - umetnička društva koja su u sastavu ustanova kulture, podrazumevano, ne iznajmljuju prostor za godišnje koncerte.

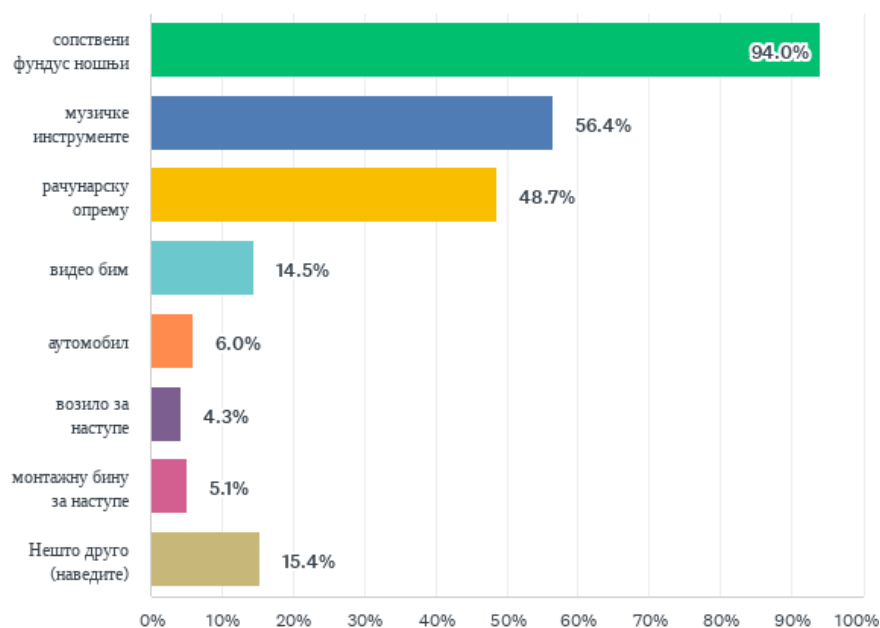
Grafikon br. 26: Pod kojim uslovima Vam ustanove kulture u Vašoj lokalnoj zajednici ustupaju prostor za održavanje godišnjih celovečernih koncerata?

Po pitanju opreme, gotovo sva ispitana kulturno-umetnička društva (94%) imaju sopstveni fondus nošnji. Malo više od polovine ispitanih KUD-ova ima muzičke instrumente (56%). Oko polovine (49%) ispitanih KUD-ova je navelo da imaju računarsku opremu, dok druga polovina

funkcioniše bez ove opreme. Kada je reč o dodatnoj opremi za rad, 14% društava iz uzorka je navelo da ima video - projektor za nastupe, dok je svega 5% izjavilo da poseduje montažnu binu za nastupe. Vozilo za nastupe ima oko 4% ispitanih KUD-ova (Grafikon br. 27). Oko 15% predstavnika KUD-ova je po pitanju opreme odabralo opciju „nešto drugo“, a u opisima su navodili: ozvučenje, miksete, interaktivne table, muzičke stubove i scenografiju.

Grafikon br. 27: Koju opremu poseduje Vaše društvo?

Akcentat u radu KUD-ova stavlja se na negovanje pesama i igara koji se izvode u tradicionalnim nošnjama. Pritom, intervjuisani ispitanici su isticali da na repertoaru imaju samo igre za koje imaju kompletnu nošnju kraja iz koga su pesme i igre. To govori o nastojanjima da se tradicija verno prenosi. U vezi sa nošnjom, treba reći da se u svakodnevnom životu nošnja može videti u muzejima, te su nastupi KUD-ova često i jedine prilike za publiku da vidi nošnju u upotrebnom kontekstu. Podatak da 94% društava koja su se odazvala istraživanju putem upitnika ima obezbeđen fundus nošnji govori da je u proteklih desetak godina došlo do poboljšanja, jer su fundusi nošnje početkom druge decenije 21. veka od strane predstavnika KUD-ova bili izdvojeni kao jedan od najvećih problema društava (Vukanović, 2012). Međutim, očigledno je da se potreba za odgovarajućom nošnjom osim na lokalnom prepoznaje i na pokrajinskom nivou. Na primer, Pokrajinski sekretarijat za kulturu, javno informisanje i odnose sa verskim zajednicama AP Vojvodine je u periodu 2019 – 2021. na konkursima za finansiranje tradicionalnog narodnog stvaralaštva Srba i projekata od značaja za kulturnu delatnost nacionalnih manjina/zajednica izdvojio ukupno 1.450.000,00 dinara za podršku projektima nabavke nošnji osam KUD-ova u ovoj Pokrajini. Raspon odobrenih sredstava je išao od 50.000,00 do 250.000,00 dinara, pri čemu je jedno

od ovih osam društava dve godine apliciralo za sredstva potrebna za nabavku nošnje te tako ostvarilo ukupno 450.000,00 dinara za obnovu fundusa. Ispitanici iz Jagodine, Kruševca, Smedereva, Bačke Topole, Kraljeva, Stare Pazove, Valjeva i Kragujevca bili su eksplicitni u tome da im lokalna samouprava finansijski pomaže u nabavci nošnji.

Pritom, nekoliko ispitanika je ukazalo na to da u fundusu imaju originalne nošnje nabavljene u ranijim dekadama. Za te nošnje ističu da su kvalitetnije u pogledu materijala i načina izrade te ih koriste za specijalne prilike, dok nove nabavljene nošnje koriste ako procene da je nastup manje važnosti.

„Evo da vidiš šta je originalni jelek što su nam saradnici doneli da su njihove babe sačuvali i evo da vidiš šta nam je grad obezbedio. Pod rukom osetiš razliku. To što su njihove babe sačuvala više ne možeš da kupiš. Nema ni ko da ti napravi. Zato to čuvamo kad je nešto baš važno, da se ne haba ovako. Ovako igramo u ovim jelecima što nam je grad obezbedio jer to lakše možemo da obnovimo. Nemoj da me pogrešno razumeš, nama mnogo znači što nam grad pomaže oko nošnji. Oni su nam, mislim, dva put dali po oko 100 – 200 hiljada da kupimo šta nam treba od nošnje. Nisu oni krivi što nema više tih materijala i zanatlija.“

„Abrašević“ je većinu svojih kostima uradio negde '60-ih i '70-ih, u doba kada su čoja i materijali bili dobri. To je sad već toliko pohabano da ne može više da se koristi. Mi proteklih tri – četiri godine od grada svake godine dobijamo oko 200 hiljada dinara koje trošimo za kostime. Opanci se troše. Habaju se i košulje. Mnogo su kvalitetniji materijali bili '60-ih i '70-ih nego sada. Sada su te košulje od turskog pamuka i posle 4-5 pranja se razvuku. Lošiji su materijali i onda se samim tim fundus mora češće obnavljati. A nemaš više ni tih majstora. U Valjevu ako je ostao jedan što zna da napravi pravu nošnju.“

Najzad, nekoliko predstavnika KUD-ova sa kojima su obavljani usmeni razgovori su istakli da su imali sreću da na terenu, po okolnim selima u koja su odlazili da bi istražili muzičko – scenske tradicije uspeli da za malo novca nabave i nošnju, kao i da su u pogledu fundusa značajne bile donacije članova društva.

„Mi smo stvarno imali sreću da smo, kada smo išli po mačvanskim i šumadijskim selima, našli bake koje su bile spremne da nam povoljno prodaju nošnje koje drže po škrinjama. Isto je bilo i slučajeva da neko od rodbine naših članova dođe i kaže da nema to gde da drži i da je bolje da mi imamo i koristimo nego da oni to drže po tavanima i podrumima. Neki su tražili da se otkupi, a neki su davali. Sve to što je trebalo da se plati smo izdvajali od članarina i mi koji smo umetnički rukovodioci smo se odricali honorara za nas da bi se nabavila nošnja, jer je to mnogo važnije nego da mi nešto kao zaradimo. To tako mora naročito kada grad ne prepoznaje važnost KUD-ova.“

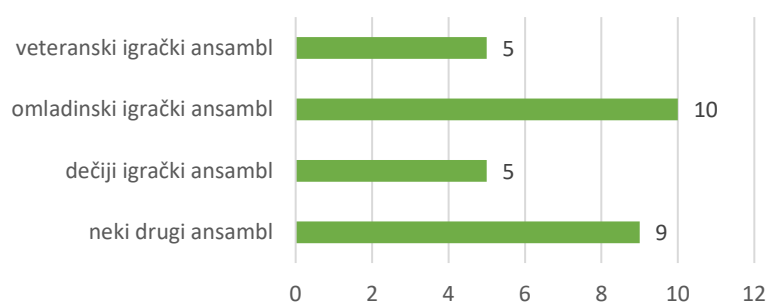
5.6. Repertoar i koreografije

Godišnje aktivnosti kulturno – umetničkih društava pretežno su usmerene ka vežbanju postojećih i razvijanju novih koreografija. U tome se uočava razlika u odnosu na starosne grupe članstva. Naime, većina društava ima tzv. „škole folklora“ namenjene najmlađim uzrastima. One za cilj imaju da se deca upoznaju sa osnovnim koracima, te je tu pre reč o učenju postojećih koreografija.

„Ja sam stara i za ovih 65 godina koliko sam u folkloru pravila sam koreografije, učila od drugih, učila druge. (...) Sad, poslednjih nekoliko godina, radim sa najmlađima. Jes' da sam baba. Ali hoću da ih naučim kako treba pravilno da se radi, da oni kad su tako mali nauče pravilno. Posle dođu stilizacije, pa da li će nešto brže da se odigra ili da li će ovako ili onako, to je manje bitno. Bitno je da oni dok su mali nauče kako treba, kako je nekada bilo. Na koreografijama za festivale rade ovi stariji što su uglavnom u srednjoj školi“.

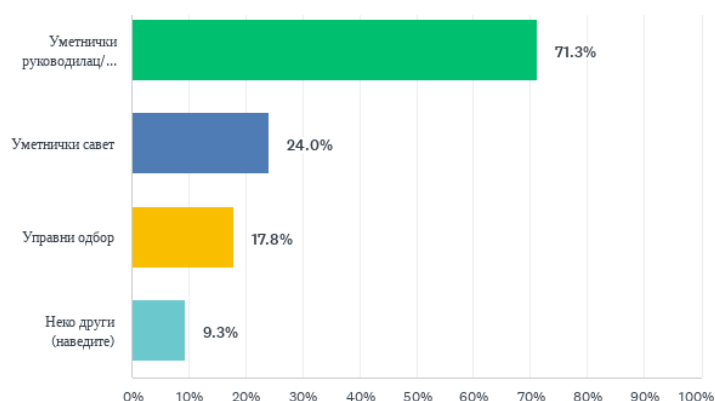
U novije vreme se na brojnim festivalima traži da društvo izvede makar jednu novu koreografiju. Kreiranje novih koreografija najčešće je vezano za starije uzrasne grupe, a naročito za omladinski i prvi sastav. Naime, oni i jesu nosioci glavnog programa na različitim manifestacijama te se od njih najviše i očekuje da pokažu domete društva. To pokazuju i podaci o broju koreografija prema starosnim kategorijama koje su pružila društva koja su se odazvala istraživanju putem upitnika. U proseku, omladinski igrački ansambli imaju po oko deset koreografija na trenutnom repertoaru, dok prosečno po oko pet koreografija imaju veteranski ansambli i dečji ansambli. Ispitanici su u slobodnim odgovorima (pod opcijom „neki drugi ansambl“) navodili da prvi ansambli društva, koje čine odrasli članovi društava (a mogu se uključiti i najbolji igrači iz na primer omladinskog ansambla), imaju po oko devet uvežbanih koreografija na trenutnom repertoaru. U Grafikonu br. 28 su navedeni prosečni odgovori, s tim da su rasponi po pitanju broja koreografija na repertoaru veoma varirali: od jedne do 20 koreografija navedenih za dečije ansamble, zatim od jedne do 32 koreografije za omladinske, za veteranske od jedne do 28, dok za prve igračke ansamble raspon ide i do 45 koreografija.

Grafikon br. 28: Prosečan broj koreografija u okviru trenutnog repertoara igračkih ansambala

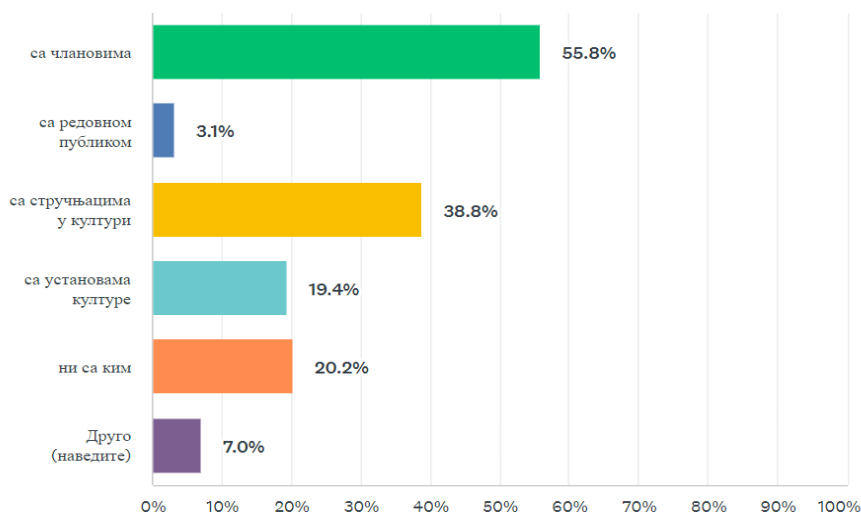
Predstavници društava sa kojima su obavljani usmeni razgovori su ukazali da se repertoar za nastupe najčešće pravi prema proceni umetničkih rukovodilaca koje su koreografije (stare i nove) najbolje uvežbane. Da ključnu reč imaju umetnički rukovodioci u formiranju repertoara potvrđuju i odgovori društava koja su se odazvala istraživanju putem elektronskog upitnika (71,3% odgovora). Po frekvenciji odgovora, 24% KUD-ova koji su odgovorili na upitnik je navelo da repertoar formira umetnički savet društva, dok u 17,8% društava repertoar formira upravni odbor (Grafikon br. 29)

Grafikon br. 29: Ko formira repertoar za nastupe? (višestruki odgovori)

Budući da je repertoar za nastupe glavni vid prezentacije rada društva, postavile smo pitanje konsultacija u pogledu formiranja repertoara. U 20,2% društava koja su se odazvala istraživanju putem elektronskog upitnika umetnički rukovodilac / umetnički savet / upravni odbor repertoar formira samostalno, bez ikakvih konsultacija sa npr. članstvom ili nekim drugim akterima. U 55,8% ovih društava se prilikom formiranja repertoara vrše konsultacije sa članstvom. Osim sa članstvom, u 38,8% ispitanih KUD-ova vrše se konsultacije i sa stručnjacima u kulturi, dok se u 19,4% vrše konsultacije sa ustanovama kulture. Pritom, predstavnici 7% ispitanih KUD-ova su naveli da repertoar formira Umetnički savet koji se sastoji od rukovodioca svih sekcija ili formiran poseban Savet KUD-a. Svega u 3% KUD-ova koji su odgovorili na upitnik, repertoar se formira u konsultacijama sa redovnom publikom. (Grafikon br. 30).

Grafikon br. 30: Sa kim ste se u protekle tri godine konsultovali prilikom formiranja repertoara? (višestruki odgovor)

U pogledu konsultacija oko formiranja repertoara predstavnici društava sa kojima su obavljani usmeni razgovori su istakli da se, kada je reč o konsultacijama sa ustanovama kulture, radi o konsultacijama u vezi sa organizacijom gradskih / opštinskih manifestacija (u pogledu koncepcije manifestacije, odnosno ako postoji neka tema za tu godinu da svoj repertoar prilagode toj temi). U Kragujevcu i Valjevu, budući da je reč o društvima koja imaju status lokalnih ustanova kulture, konsultacije sa drugim ustanovama kulture se odnose i na planiranje programa kako ne bi došlo do preklapanja, odnosno da bi se programi kulturnog života u gradu odvijali ravnomerno tokom cele godine.

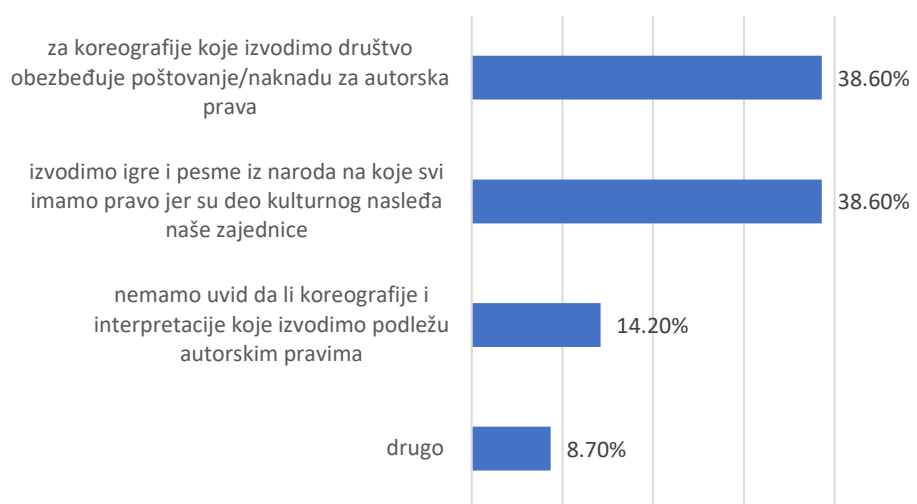
Kada je reč o konsultacijama sa stručnjacima u kulturi, reč je o koreografima koji su dolazili da pomognu društvu oko postavljanja koreografija.

„Nama je pokojni Bata Lačković dolazio da nam pomogne oko koreografija. Dođe kod nas u goste i radimo na koreografijama pa nam posle pomogne da odaberemo one najbolje. Isto nam je dolazila Boba Đurić, pa i ona malo pomogne i oko koreografija i oko repertoara. Pokojni Bata nam je i dao prava da izvodimo tri njegove koreografije.“ - KUD „Glavinci“

Koreografije koje su osmislili pojedinci jesu i autorska dela te podležu primeni „Zakona o autorskim i srodnim pravima“ („Sl. glasnik RS“, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 - odluka US i 66/2019). Prema neformalnim informacijama dobijenim od predstavnika KUD-ova pred početak našeg istraživanja, poznavanje propisa i šta podleže autorskim pravima a šta je deo narodne kulture jeste bio problem sa kojim su se neka društva u Srbiji suočavala. Stoga smo u upitniku i postavile pitanje poštovanja autorskih prava (koreografa). Od ukupnog broja društava

koja su učestvovala u istraživanju, njih 38,6% navelo je da obezbeđuju naknade za autorska prava. Isti procenat društava naveo je da izvode igre i pesme iz naroda koje su deo nematerijalnog kulturnog nasleđa te svi imaju prava na njih. U 14,2% društava njihovi predstavnici ne znaju da li koreografije koje izvode uopšte podležu autorskim pravima. Predstavnici 8,7% društava odabrali su ponuđeni odgovor „Drugo“ (Grafikon br. 31) Specifikacije na šta se to „Drugo“ odnosi uključuju objašnjenja da su autorska prava dobijena bez naknade, zatim da su koreografije osmislili članovi društva (sadašnji ili nekadašnji umetnički rukovodioci) na osnovu svog igračkog iskustva i znanja stečenih na seminarima za umetničke rukovodioce, te da angažuju koreografe koji osmišljavaju svoje koreografije a društvo dobija pravo korišćenja (u skladu sa čl. 61 – 66 „Zakona o autorskim i srodnim pravima“ koji preciziraju ustupanje autorskih prava drugom licu).

Grafikon br. 31: Da li se prilikom formiranja repertoara vodi računa o autorskim pravima?

Podjednaka zastupljenost odgovora da KUD obezbeđuje naknadu za autorska prava i da društvo izvodi pesme i igre iz naroda koje pripadaju svima upućuje i na pristupe u interpretaciji folklor, odnosno kako se u žargonu kaže „stilizovani“ i/ili „izvorni“ folklor. Predstavnici društava sa kojima su obavljani usmeni razgovori su u podjednakom broju isticali da repertoar čine koreografije „stilizovanog folklor“, odnosno da u svom radu neguju izvorni folklor. Pri tom, sagovornici koji su istakli da u radu neguju „izvorni folklor“ naglašavali su da su svesni toga da čim se igra na sceni, a ne npr. ispred crkve ili oko zapisa, to već podrazumeva određenu stilizaciju. Međutim, u pogledu koraka uglavnom se trude da to budu koraci kako se nekada igralo (npr. ispred crkve ili kod zapisa).

„Izvorni folklor, izvorna igra, to je u selu na primer, za seosku slavu i igra se oko crkve i tu se hvata svako, od dece koja imaju 4-5 godina do nekog ko ima 70 ili 80 godina. Ili

prela i posela koja su nekada postojala. Tu se igra izvorno. Ili kada svi izađu i iznesu sve što imaju, bogati i siromašni. Tu se vidi i bogatstvo narodnih nošnji koje su i danas u garderobi. To je izvorna igra. To je teren. A mi kad izvedemo ansambl od 12-14-16 parova koji su obučeni da je svaka kecelja identična, da je svaki vez na košulji i haljini isti, da svi jeleci budu perfektni, to više nije izvornost. To je stilizacija, adaptacija za scenu. Postoji velika razlika između izvornosti i stilizacije. Čuva se izvornost. Ja lično insistiram na tome da izvorno iz našeg kraja bude sačuvano.“

„Mi gledamo da naš rad bude najviše oslonjen na izvorni folklor. Osnova nam je tradicija, ali samim igranjem na sceni ona je dobila neke moduse promene. Tradicija nam je osnova. Stilizacija nam je samo izlet kada pravimo neke programčice da vidimo kako bi se napravio neki drugi program pa da malo pomognemo. Mi ne. Mi čuvamo tradiciju našeg naroda na najbliži način kako je to moguće u današnje vreme.“

Kada je reč o izvornom folkloru, u razgovorima se isticala i neophodnost znanja o poretku igre:

„Ima to jedno kolo, 32. iz knjige 'Igre iz Belice'. Kod nas je to specifično pošto smo mi na 20 kilometara od Levča. Kako mi igramo nije mnogo drugačije od onoga što je zapisala pokojna Desa ili sestre Janković, ali tako se kod nas igralo. Ali za svaku igru ili običaj moraš da znaš poreklo. Moraš da znaš kako se kod tebe običaj izvodio pre 100 – 150 godina. O tome postoje zapisi, ali i usmena predanja naših baba i deda. Moraš da znaš i kako je do neke igre došlo što to ti je na primer priča oko 'Bugarke' koju je nama preneo pokojni Bata [Lačković] istražujući igre oko Niša ili oko partizanskih kola – adaptacija 'Kozaračkog kola' u Srbiji. Nemoj mi ga 'prodavati' kao stogodišnju tradiciju Srbijanaca“.

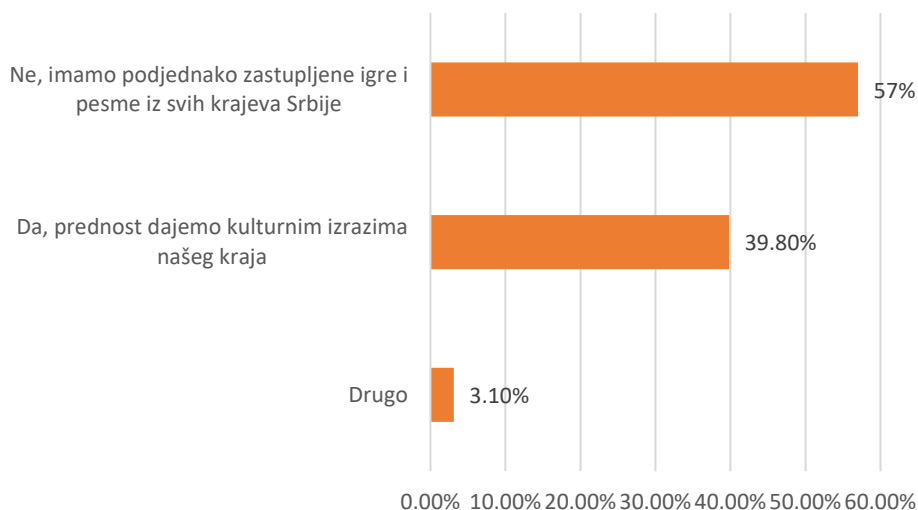
Kada je reč o stilizovanom folkloru, postavljanje repertoara se u usmenim razgovorima često vezivalo za istaknute koreografe od kojih su predstavnici društava direktno ili posredno (preko saradnika tih koreografa) učili.

„Naš repertoar je uglavnom na postavkama Branka Markovića. To je Stanimir Stojanović, dok je kod nas bio umetnički rukovodilac, uveo. Ja sam Stojanoviću bio asistent. Stojanović je došao iz 'Španca' i samim tim preneo taj program. Branko Marković je napravio taj program koji je neprevaziđen iako je dosta stilizovan. Sa njim sad ne može da se izađe na neke smotre u Srbiji, jer su kriterijumi drugačiji, a ovo je dosta stilizovano. Ali je dobro jer su koreografije atraktivne za nastupe u inostranstvu. Repertoar smo malo proširili. Sada radimo i koreografije koje nisu Branka Markovića ali razvijanje tih koreografija zavisi od budžeta i nekih drugih stvari. Imamo 5-6 koreografija koje nisu Branka Markovića.“

„Što se tiče koreografija, dominantan je '14. oktobar' koji preko koreografa gaji igre iz 'Krsmanovića' pokojnog Branka Markovića. Ja sam počeo u '14. oktobru' i samo sam mogao da to prenesem dalje kada sam posle radio sa ovima mojima iz Kaonika. Kolege koje se nisu bavile time, koji su igrali polu-profesionalno ili amaterski, oni su se snalazili kako su znali i umeli ali je to i dalje bogatstvo. Bez obzira na sve, snašli su se i napravili i odlične koreografije.“

Procenat odgovora da društvo izvodi igre i pesme iz naroda na koje svi imamo pravo ukazuje na razumevanje muzičko – scenskog stvaralaštva KUD-ova kao izraza nematerijalnog kulturnog nasleđa. Prema UNESCO 2003 „Konvenciji o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa“, lokalne zajednice jesu ključne za prepoznavanje elementa kao izraza nematerijalnog kulturnog nasleđa. U tom svetlu, postavilo se i pitanje da li se pri formiranju repertoara prednost daje pesmama i igrama iz kraja u kome se društvo nalazi (Grafikon br. 32). Odgovori pokazuju da je to slučaj u gotovo 40% KUD-ova koja su se odazvala istraživanju. U 57% ovih društava na repertoaru su podjednako zastupljene pesme i igre iz svih krajeva Srbije.

Grafikon br. 32: Da li se prilikom formiranja repertoara prednost daje pesmama i igrama iz kraja u kome se društvo nalazi?

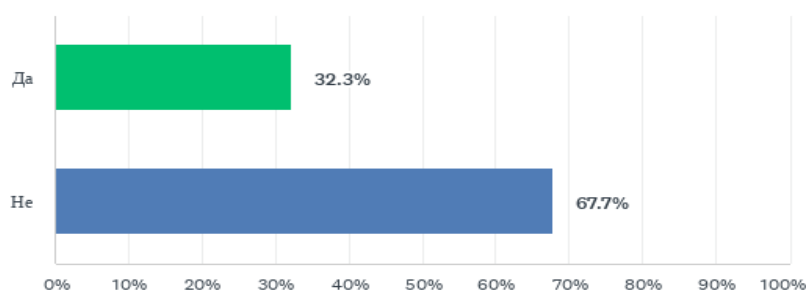
„Igre iz Srbije, Šumadije i Pomoravlja su najzastupljenije ovde [društva sa teritorije grada Smedereva]. Ali se veoma, veoma igra taj južni deo zato što su temperamentne brze igre. Igra se Niš, igra se Leskovac, igra se Vranje, igra se Bosilegrad. To su temperamentne igre. Manje se igra Banat, Bačka i Mačva. Igra se i to, ali manje. Nemaju sva kulturno-umetnička društva koreografije iz tih oblasti. Svako kulturno-umetničko društvo ima

centralnu Srbiju, Šumadiju, a 99% imaju Leskovac. Svi imaju Vranje. Svi imaju Niš. Svi imaju Bosilegrad.“ – koordinator KUD-ova u Smederevu

„Za dečji folklor držimo igre iz Levča, to je naš kraj. Deca uče na tome. Sa omladincima imamo nekih 10-12 koreografija Belicu, Levač i Studenicu. Od Bate Lackovića imamo Kosovicu, Rađevinu i Toplicu. Imamo Vlačke igre iz Negotina. Imamo 'Nuletinu' od Isakova. Imamo 'Veselu Vojvodinu' od Džadčevića. Za Svrljig, tu su nam pomogli naši prijatelji iz Svrljiga. Išli smo u Kobišnicu i Kibuče kod Negotina. Tamo smo išli nekoliko godina. Tada kada smo bili video sam njihove igre i na osnovu toga sam ja postavio koreografije. To mi je matrica za postavljanje koreografije. Ali na repertoaru nam je otprilike cela Srbija.“ – KUD Glavinci

Osim toga, predstavnicima društava je bilo postavljeno i pitanje da li su u protekle tri godine na repertoaru imali i pesme i igre iz inostranstva. Na to pitanje negativno je odgovorilo 67.7% društava koja su se odazvala istraživanju putem upitnika (Grafikon br. 33).

Grafikon br. 33: Da li ste u repertoaru u poslednje tri godine imali zastupljene pesme i igre iz inostranstva?

Kada je reč o pesmama i igrama koje potiču iz drugih zemalja, ispitanici su navodili i narodne igre iz drugih krajeva sveta, poput igara iz Meksika, Novog Zelanda, Kine, kao i drugih krajeva Evrope naročito iz Španije i Italije. Međutim, najčešće su zastupljene igre, pesme i običaji iz zemalja iz kojih potiču nacionalne manjine u Srbiji te su KUD-ovi obuhvaćeni ovim istraživanjem navodili da izvode igre iz Mađarske, Crne Gore, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Severne Makedonije, Bugarske, Rumunije, Slovačke, zatim da izvode ruske, grčke i ukrajinske narodne igre. Takođe, po pitanju narodnih igara nacionalnih manjina, navodili su da izvode i romske, vlačke, rusinske i bunjevačke igre.

Igre koje predstavljaju folklor drugih zemalja na repertoaru imaju kako kulturno - umetnička društva nacionalnih manjina, tako i ostala društva. S jedne strane, kako je iznad navedeno, reč je o

zemljama maticama nacionalnih manjina čiji se kulturni obrasci neguju kroz rad društava nacionalnih manjina.

„Mi smo slovačko društvo i time smo najviše upućeni na Slovačku. Naši preci su ovde u Pazovu došli pre 200 godina i doneli pesme i igre koje se više ni ne pevaju i ne igraju u Slovačkoj. Tako mi kada odemo tamo učimo ih nečemu što su i oni zaboravili. Ali ja sam kao učiteljica u 'Pinkiju' u Zemunu radila i sa srpskom decom pa sam i ove naše ovde učila i 'Rumenku' i šumadijske igre. Ja bih više volela da idemo više po Srbiji i da smo više u kontaktu sa srpskim društvima.“

S druge strane, predstavnici KUD-ova sa kojima su obavljani usmeni razgovori ukazali su da je raspad SFR Jugoslavije rezultirao time da se i njene republike, koje su danas samostalne države, smatraju inostranstvom. Shodno tome, navodi društava u upitniku da se na repertoaru nalaze pesme i igre iz inostranstva mogu se razumeti u regionalnom kontekstu. Međutim, u usmenim razgovorima predstavnici nekih društava su informaciju da na repertoaru imaju pesme i igre van geografske teritorije Republike Srbije objašnjavali time da je reč o pesmama i igrama Srba iz tih republika.

„Mi smo srpski centar i to ne samo Srba u Vojvodini nego za ceo prostor na kome živi srpski narod. Ima i Srba koji više ne žive u Hrvatskoj nego žive ovde i mi i to čuvamo. Društvo smo koje u svom statutu ima da poseban akcenat stavlja na Srbe van granica Srbije. Jako veliki akcenat smo na to stavili ali sve radimo barabar. Za Vojvodinu nije samo Srem, Banat i Bačka, nego svi Srbi koji žive ovde žive a nema iz kojih krajeva nas nema. Lepo je kad živimo zajedno.“

„Mi imamo oko 30 koreografija iz svih krajeva Srbije i iz krajeva u kojima živi srpski živalj. [...] Oko lokalnog nasleđa iz našeg raškog kraja imali smo sada projekat, koji nije prošao, za običaje oko tepsije u Novom Pazaru. To smo hteli da napravimo kao multikulturalni susret muslimana i Srba, ali nije prošlo. Nadamo se da će sledeće godine.“

S obzirom na činjenicu da je Srbija bila deo šire države, predstavnici KUD-ova koji su igrači postali u doba (SFR) Jugoslavije, objasnili su i zastupljenost pesama i igara iz cele Srbije na repertoarima KUD-ova. Naime, društva iz svih republika koja su učestvovala na federalnim smotrama i takmičenjima predstavljala su čitavu republiku tako da je bilo potrebno da na repertoaru

imaju pesme i igre koje reprezentuju kulturu naroda i narodnosti sa čitave teritorije, konkretno, Republike Srbije.

„Nekada je u amaterizmu bilo da se živelo 'Igramo igre Srbije', 'Igramo igre Makedonije'. Od Vardara do Triglava. Sada je to već nešto drugo. Da li je to Gornja ili Donja Jasenica, da li su to igre Gornje ili Donje Pčinje, itd. To su vrlo bitne stavke. Želimo da krenemo da edukujemo rukovodioce ansambala, ali da ih edukuju pravi ljudi. Ljudi sa stečenim znanjem i zvanjem. Uz dužno poštovanje kolegama koji su dugo na terenu ali nemaju zvanje etnokoreologa.“

„Radili smo srpske igre Crnorečja, srpske igre Poreča, srpske igre Negotina. Sad smo krenuli sa nabavkom nošnji za određene igre Vranjsko polje, Pčinju. Uglavnom su igre iz okoline Beograda i Mačve. (...) Samo eto Negotin, Poreč i Crnorečje što smo radili. Dosta dugo radimo istraživanje vlaških igara iz našeg kraja. To ide preko Centra za kulturu. (...) Ja više volim da radim za svoj kraj i ne bih da to bude onako *ad hoc*, samo da plasiram igre pa posle šta bude nego da baš temeljno istražimo. Lokalno nasleđe ide kroz naše manifestacije. Konkretno u našem društvu imamo ovaj program Branka Markovića, dok za ostalo odavde treba više vremena.“

U vezi sa postavkama repertoara veliki broj predstavnika KUD-ova je u usmenim razgovorima ukazivao na problem muzičke pratnje. U pojedinim mestima problem je malo muzičara a više KUD-ova. Pritom su muzičari često angažovani na svadbama i veseljima i od toga žive:

„Ako je koncert KUD-a u subotu a taj dan je i neka svadba, muzičar će pre da ode na svadbu gde će da zaradi jer od toga živi nego da dođe da svira na koncertu KUD-a gde i ako je plaćen opet ne zaradi toliko koliko na svadbi.“

„Za koreografije, odem vidim kako se igra pa tako dalje radimo. Onda nam kao problem dođe, mislim da je to problem svih KUD-ova, to je ta muzička pratnja. Nema. Ja sam se zaprepastio da Bugari imaju i gitaru i hiljade gajdaša, mi nemamo nijednog. Prinudeni smo takoreći da 'ukrademo' sa Interneta jer ako hoću da radim neku koreografiju nemam muziku, moram da 'ukradem' da bih sklopio deo po deo spleta. To ispada krađa nečega jer je to neko ipak radio ali ne znam kako drugačije kad nemamo.“

„Muzičari su veliki problem. Veliki problem su i osnovni korepetitori. Imati jednog koji će da prati sve probe. To je problem. To kada bi se rešilo, mnogo toga bi bilo lakše. Mnogo ansambala i mnogo udruženja bilo da su folklorna, pevačka ili sviračka imaju samo klik, CD ili DVD ili samo snimljenu muziku na koju rade probe. To nije baš dobro. Najbolje bi bilo da svako ima korepetitora na kom instrumentu može. Najbolje bi bilo da bude harmonika jer ona može da prati ali malo ko na tome radi jer je pitanje novca. (...) Ovde imamo muzičku školu koja ne saraduje uopšte. Muzičke škole inače teško prihvataju saradnju jer misle da to kvari način sviranja klasične muzike. To je ono što oni misle. Ne znam zašto, ali evo već decenijama ne uspevamo da probijemo tu barijeru. Muzičari su nam napravili veliki problem. Nama su i sadašnji i prethodni direktor muzičari, ali saradnici su nam problem. Nemamo saradnike. Čak ni da ih plaćamo. To je veliki problem. (...) Napraviti dobrog igrača ili pevača je mnogo jednostavnije jer imate veliku masu. Lakše je nego stvoriti jednog kvalitetnog muzičara koji može biti pratilac igri. To je jako teško. Drugačije je nego svirati u jednom običnom orkestru samo za muziku jer treba pratiti onoga ko se kreće i gde ima kompleksnih situacija. Ne može svaki muzičar to da radi. Ranije je Savez amatera Vojvodine imao princip da se dozvoljavalo da ako ste Vi iz Novog Sada, ja iz Beograda, onaj od ne znam odakle a treba nekome pomoći u Somboru, sastavite ih, napravite dobru priču sa onima koji sve to može da prati i radite. Onda je došao veći broj akademskih muzičara za koje nema posla i treba da žive od nečega i počelo je da se zateže i zateže da smo došli u situaciju da mi faktički nemamo muzičare nego imamo par velikih muzičkih ansambala koji opslužuju sve zanatski. To je probematika. To će se teško rešiti. Rešiće se znate kako? Tako što ćemo puno toga morati da radimo uz studijske snimke. Mi smo to uradili jer smo na vreme shvatili problematiku da ne možemo izdvojimo toliko novca za stalno kvalitetno muzičko praćenje. Onda smo u studiju platili da se napravi aranžmanski studijski snimak na kojima možemo da igramo dalje. Mi imamo da celovečernji koncert igramo uz matični snimak. To je bio jedan veliki uloženi novac u trenutku, ali se posle brzo vrati, jer vi na 50-60-70 koncerata koje godišnje održite, otplatili ste 20 aranžmanskih snimaka. Mi smo to tako rešili ali će tako verovatno kod mnogih morati da se reši zato što nećemo moći da izdržimo to šta nam rade muzičari.“

„Kod nas je niža muzička škola. Mi smo u nekoliko navrata pokušavali da oformimo omladinski orkestar kako bismo ih kasnije ostavili isto kao i za igrački ansambl. Neka ih je 20 pa da ostane 5-6, to nam je dobro. Mi imamo sreću što imamo naš orkestar koji je ovde od '71. kada je KUD zvanično preimenovan u KUD 'Bor'. Tada je došao Stanimir Stojanović iz Beograda, solista iz „Španca“, za korepetitora Sava Petrović i onda se narednih 10-15 godina gradio orkestar. Drugačije je vreme bilo. Prioritet nije bila neka finansijska strana pa se onda

napravilo društvo sa dobrom atmosferom. Imamo sreće da ima još ljudi u tom orkestru. Imamo neki podmladak, njih 3-4, ali generalno kao i svi, kuburimo sa orkestrom. Dobro je. Oni sviraju dugo naš repertoar. Bilo bi dobro da se oformi i neki budžet za orkestar da se i oni plaćaju za probe i nastupe, ali za sada mi funkcionišemo na poznanstvima, što se znamo dosta dugo tako da oni sviraju pa se kroz neke druge programe Centra za kulturu nađe načina da se nešto plate. Naš orkestar je zvanično i orkestar Centra za kulturu. Tako se snalazimo.“

Osim nedostatka muzičara problem, dakle, jesu i veliki novčani iznosi koje treba izdvojiti za angažovanje orkestara.

„Imamo taj tamburaški orkestar koji prati maltene sva kulturno-umetnička društva kad god je potrebno. Jedini problem je taj orkestar koji je skup jer su to sve profesionalci. Nekada je bilo, ranije, da ti dođe u KUD pa svira ko hoće, pomogne kad može. Sad svako ima tezgju, petak, subota, nedelja. Svako ide da se bori za dinar a kad dođe da svira u KUD-u on traži odmah pare. A mi nemamo pare da platimo. Orkestri su nam rak rana. Najbolje je igrati uz živu muziku, uz orkestar nego uz matrice i ostalo. Probaćemo preko Muzičke škole Smederevo da napravimo jedan orkestar koji će stalno da prati te koreografije i da prati igrače.“

„Imamo vrlo ozbiljan orkestar od 20 profesionalnih muzičara. Svi su završili ili završavaju muzičku školu u Kraljevu. Orkestrom rukovodi profesor dr Vladimir Milićević koji je profesor i pomoćnik direktora u Muzičkoj školi ovde u Kraljevu. Sviraju samo za 'Riznicu'. Mi za to izdvajamo veliki novac. Mislim da svuda u Srbiji ima makar jedan harmonikaš, jedan frulaš, jedan na gitari. Samo treba da se plati a niko ne bi da plati.“

Problem nedostatka muzičara u Boru je počeo da se premošćava i projektom edukacije frulaša u borskim selima. Nosioc projekta je Centar za kulturu grada Bora, a projekat je dobio finansijsku podršku Ministarstva kulture i informisanja na konkursu za muziku (stvaralaštvo, interpretacija, prezentacija).

5.7. Nastupi i gostovanja

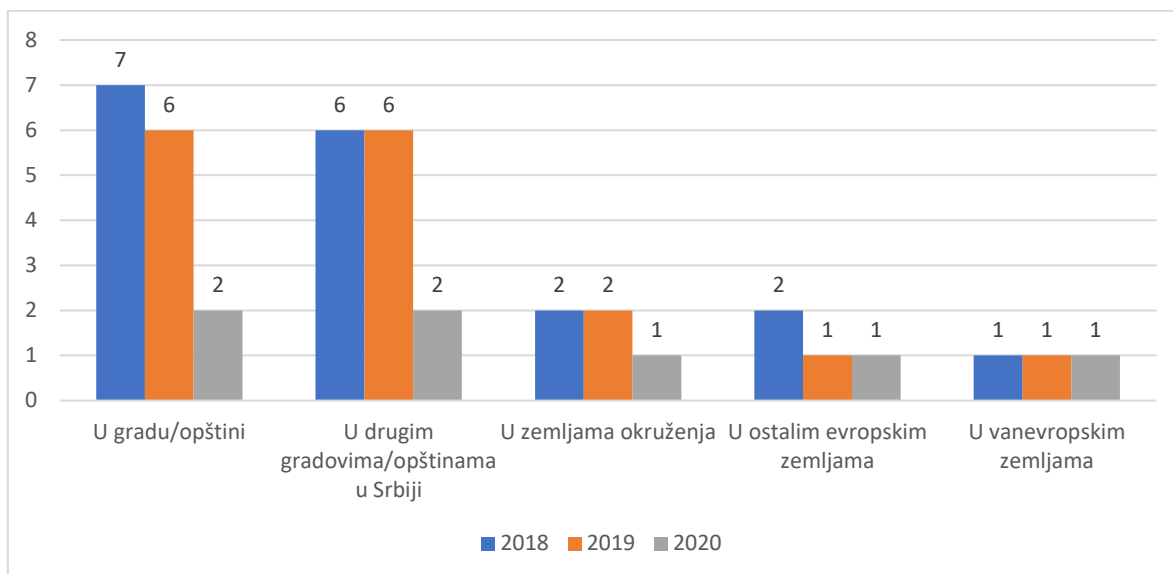
Predstavnici mnogih KUD-ova ističu da nastupi pred publikom jesu kruna njihovog rada. To se vidi iz odrednica amatera u odnosu na profesionalce – amaterima je glavna nagrada kada dobiju aplauz.

„Mi smo ’80-ih nastupali u Karnagi holu. Bio je pun. Ja ne mogu da ti opišem kako smo se osećali kada smo od punog Karnagi hola dobili aplauz i ovacije! To nema cenu!“

Što se tiče broja nastupa na godišnjem nivou, upečatljivo je višestruko smanjenje koncertnih aktivnosti od pojave pandemije Kovid-19 virusa. Mnogi ispitanici (i u elektronskom upitniku i u intervjuima) doba pandemije su opisivali kao primer lošijeg položaja KUD-ova u odnosu na npr. sportska udruženja koja su mnogo brže po okončanju vanrednog stanja dobijala dozvole za nastavak normalnog rada. Prema navodima ispitanika, negativni efekti pandemije su se i krajem 2021. godine i dalje snažno osećali u radu i funkcionisanju amaterizma u kulturi pri čemu se ukazivalo na to da je Ministarstvo sporta bilo mnogo agilnije u podršci klubovima nego što je to bilo Ministarstvo kulture u podršci subjektima u kulturi.

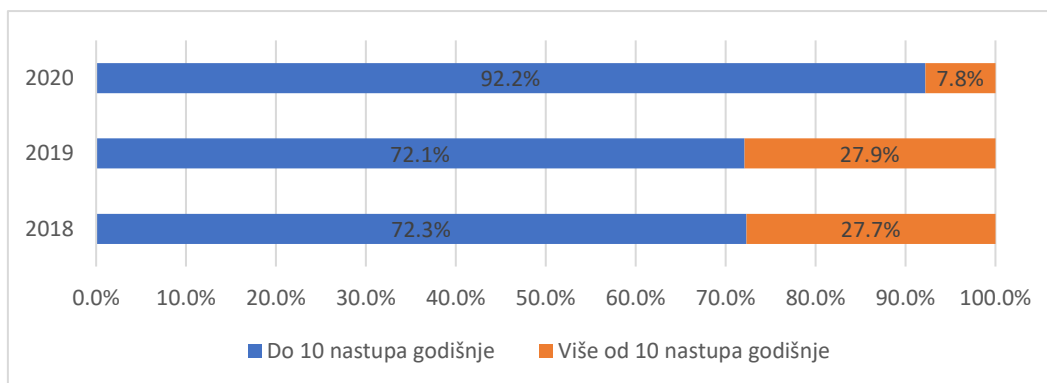
Na osnovu dobijenih podataka o broju nastupa, od KUD-ova u uzorku za period 2018. i 2019. godine, srednja medijalna vrednost pokazuje da ova društva uobičajeno imaju oko šest do sedam nastupa godišnje na lokalnom nivou, tačnije u gradu ili opštini gde je i sedište društva. U proseku po šest nastupa godišnje, u vidu gostovanja, ispitana društva su imala i u drugim mestima tokom istog perioda posmatranja. U zemljama u okruženju prosečno nastupaju po dva puta godišnje. Slično je i sa nastupa u drugim zemljama u Evropi, gde se uobičajeno nastupa jednom do dva puta, dok u vanevropskim prostorima nastupi su retki, a oni koji su imali te mogućnosti nastupali su uglavnom jednom godišnje u periodu posmatranja. Tri puta manje nastupa je ostvareno tokom 2020. godine, kako u mestu sedišta KUD-ova, tako u vidu gostovanja širom Srbije (Grafikon br. 34).

Grafikon br. 34: Broj nastupa 2018-2020 (srednja medijalna vrednost)

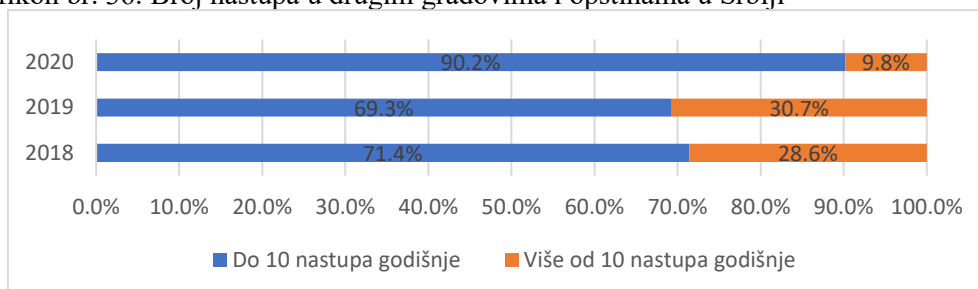

Kada se posmatra broj nastupa, pored srednjih vrednosti, važno je sagledati i raspodelu odgovora. Zapaža se da manje od trećine kulturno-umetničkih društava iz uzorka (oko 30%) ima više od deset nastupa godišnje na lokalnom nivou (Grafikon br. 35), a isto važi i u slučaju nastupa u drugim gradovima i opštinama u zemlji (Grafikon br. 36). Upečatljivo je i da u 2020. godini, manje od 10% društava je održalo nastupe više od deset puta u zemlji.

Grafikon br. 35: Broj nastupa na lokalnom nivou – u mestu kome je sedište KUD-a

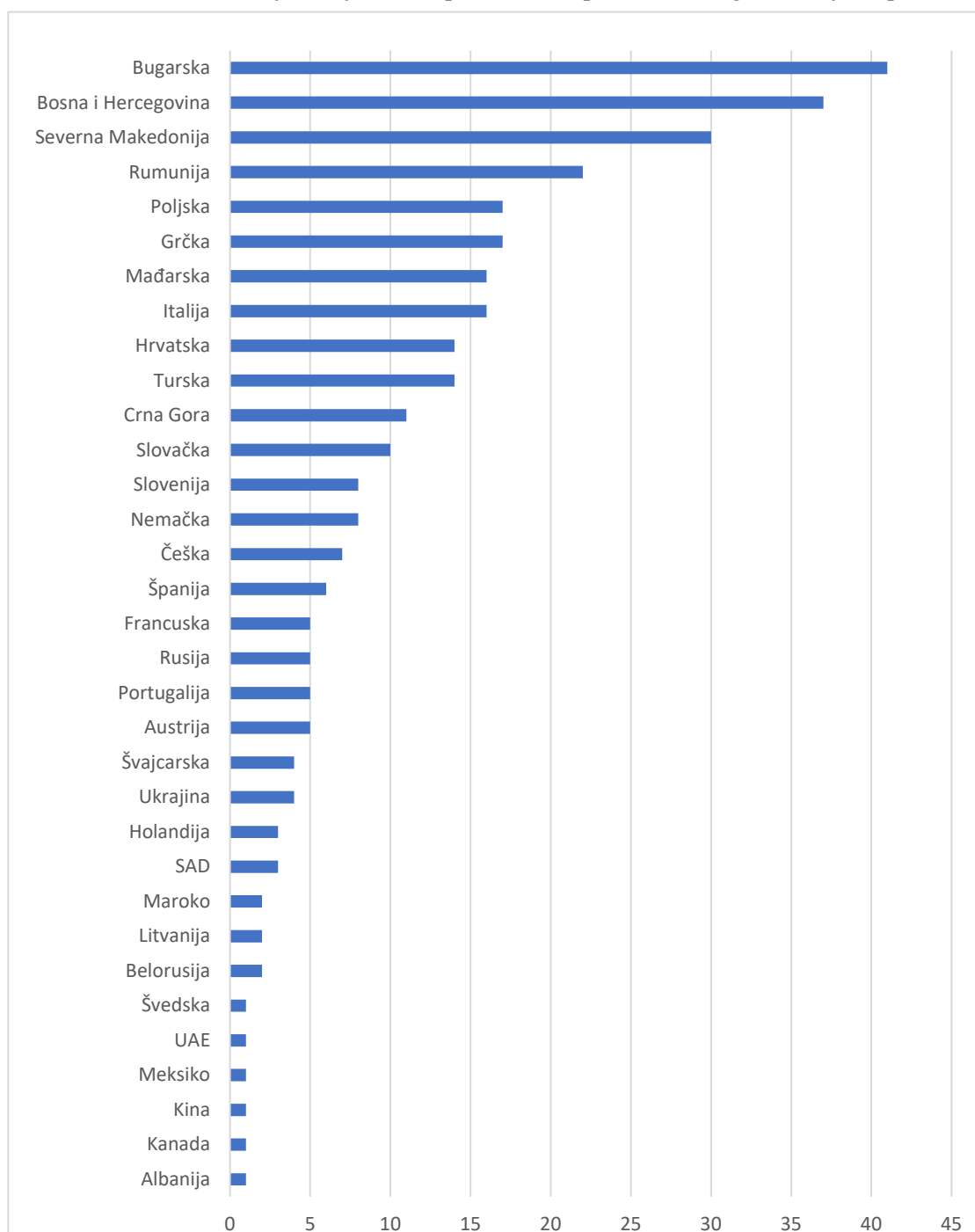

Grafikon br. 36: Broj nastupa u drugim gradovima i opštinama u Srbiji

Po pitanja nastupa u inostranstvu u posmatranom periodu najveći broj nastupa, kako je rečeno, ostvaren je u zemljama regiona. Kulturna-umetnička društva koja su uzela učešće u istraživanju najčešće su nastupala u Bugarskoj, potom u Bosni i Hercegovini i Makedoniji. Česti su nastupi i u Rumuniji, Grčkoj, Poljskoj, Mađarskoj, Italiji, Hrvatskoj i Turskoj. Puna lista zemalja u kojima su KUD-ovi koji su učestvovali u istraživanju nastupali u prethodne tri godine, sortiranih prema broju navođenja, može se videti u Grafikonu br. 37. Oko 100 društava koja su odgovorila na ovo pitanje navelo je listu od 33 države, među kojima su i države sa drugih kontinenata, što govori o značajnoj međunarodnoj kulturnoj saradnji čiji su nosioci kulturno-umetnička amaterska udruženja.

Grafikon 37: Zemlje u kojima su ispitanici nastupali tokom tri godine koje su prethodile istraživanju

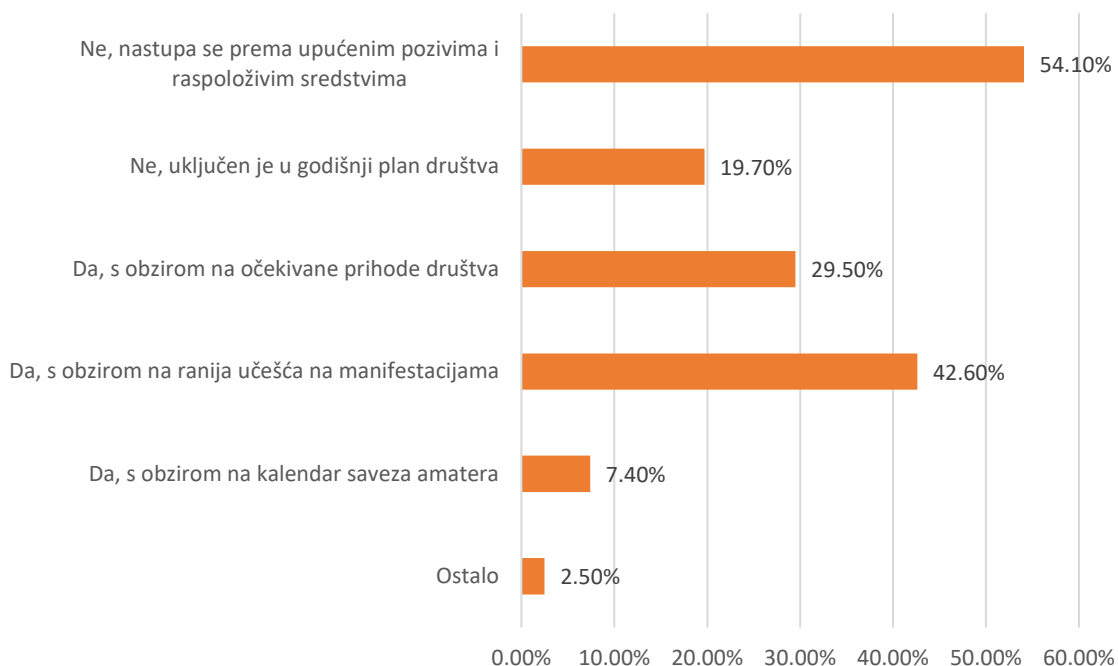

Što se tiče planiranja nastupa, najveći broj predstavnika kulturno - umetničkih društava ne donosi poseban plan nastupa, već nastupe realizuje „u hodu“ na osnovu pristiglih poziva i raspoloživih finansijskih sredstava (54%). Ipak, kao takođe relativno čest način planiranja nastupa, 43% ispitanih društava je navelo da kreiraju poseban plan nastupa prema ranijim učešćima na manifestacijama. Oko petine ispitanika je navelo da je plan nastupa uključen u godišnji plana rada društva. Nešto manje od trećine društava nastupe planira na osnovu očekivanih prihoda, dok najmanji broj društava (7%) plan nastupa donosi na osnovu kalendara mogućih nastupa i manifestacija (Grafikon br. 38).

„Plan nastupa se donosi na osnovu učešća na manifestacijama i na osnovu saradnje koju imamo sa drugim ansamblima i ustanovama kulture.“

„Tokom januara i februara svi do tada ugovoreni nastupi i gostovanja ulaze u raspored nastupa, ali se neprekidno dopunjuje i menja u skladu sa potrebama i mogućnostima.“

Grafikon br. 38: Da li se donosi poseban plan nastupa društva? (višestruki odgovori)

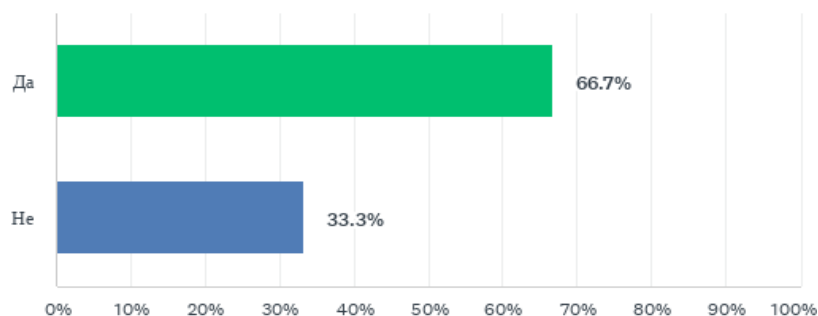
Po pitanju načina informisanja o manifestacijama na kojima društvo potencijalno može učestvovati, najveći broj KUD-ova iz istraživanja navelo je da dobijaju obaveštenja od organizatora manifestacija (87% odgovora), zatim da informacije nalaze preko ličnih kontakata ostvarenih na prethodnim manifestacijama (79%), kao i preko poziva koji stižu od ustanova kulture (59% odgovora). Najmanji broj društava je odgovorilo da informacije dobija putem godišnjeg kalendara saveza amatera (21% odgovora), kao i preko lokalnih samouprava (34%) (Grafikon br. 39).

Grafikon br. 39: Kako se informišete o manifestacijama na kojima se Vaše društvo može predstaviti? (višestruki odgovori)

Brojni festivali koji se organizuju u Srbiji jesu takmičarskog karaktera. Na njima je učestvovala dvotrećinska većina KUD-ova koji su se odazvali istraživanju putem upitnika (Grafikon br. 40).

Grafikon br. 40: Da li je Vaše društvo učestvovalo na takmičenjima kulturno-umetničkih društava u poslednje tri godine?

Često su navođena takmičenja i smotre, poput Smotre narodnog stvaralaštva „Zlatni opanak“ u Valjevu; Republičkog festivala folklornih ansambala Srbije i Republičke smotre izvornog stvaralaštva dečijih folklornih ansambala Srbije u organizaciji Saveza folklornih ansambala Srbije, te različite okružne i međuokružne smotre; zatim opštinske, zonske i pokrajinske smotra folklora Saveza umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine. Takođe su navođena i učešće na susretima sela i drugim različitim domaćim i međunarodnim festivalima.

Međutim, nisu sva društva raspoložena da učestvuju na takmičenjima. Razlozi tome uključuju prvenstveno nedostatak finansijskih sredstava, problem prevoza, nedostatak orkestara i sprečenost zbog pandemije. Takođe, kao razlozi su navođeni i nedostatak informacija kao i to da „nisu dobijali pozive“. Neka društva navode da biraju da nastupaju na manifestacijama koje nisu takmičarskog karaktera i festivalima revijalnog tipa. Predstavnici nekih KUD-ova društva smatraju da su propozicije za učešće previše zahtevne.

„Mislimo da kultura i umetnost ne treba da se takmiče nego da svoje umetničke domete prezentuju na najbolji mogući način jer nemaju svi iste uslove i mogućnosti za rad.“

Predstavnici KUD-ova su neretko navodili da je organizacija takmičenja često loša a izbor nagrađenih nepravedan, te stoga ne žele da učestvuju. Kao razlog za neučestvovanje navodi se i prezauzetost zbog zakazanih nastupa i turneja, te nedostatak vremena za pripremu za smotre.

U pojedinačnim intervjuima, predstavnici KUD-ova su iskazali oprečna mišljenja o smotrama i festivalima u Srbiji – od mišljenja da takmičenja samo jačaju animozitet među društvima do mišljenja da takmičenja demonstriraju kvalitet rada a da na takmičenjima ne žele da učestvuju samo oni koji sumnjaju u kvalitet svoga rada.

„To je sve namešteno. Zna se kako se dogovara sa žirijima i neću da mi dete plaće da je kao gore igralo nego neka druga deca iz KUD-a čiji se predsednik dogovorio sa žirijem. Tako se pravi i loša atmosfera među decom. Čemu to? Mi valjda treba da se upoznajemo, družimo, provedemo a ne da pravimo razdor među decom. Mi već skoro 10 godina ni ne idemo na takmičenja.“

„Mi smo mlado društvo ali izlazili smo na smotre i takmičenja. Baš prve godine kada smo osnovani smo išli u Valjevo, vodili smo dve dečje grupe i veterane. Svi su došli sa prvim mestom. Bili smo u Beogradu, na Adi se organizovala čukarička smotra gde smo takođe osvojili prvo mesto. Sledeće godine smo isto u Valjevu osvojili prva i druga mesta. Bilo je isto u Beogradu. (...) Ali u zadnjih godinu dana, bez obzira na koronu, bilo je događaja, ali nismo hteli da se tamo pojavimo. Mislim da je to pogrešno. Stvaramo rivalitet i nezdravu atmosferu. Pozdravljam festivale po inostranstvu. Ideš, takmičiš se, pa kako prođeš. Prosto tu neće da sedne nas troje da se dogovaramo šta ćemo da uradimo. Zašto da se stvara jedna loša atmosfera među društvima i između te dece? Ne treba se igrati sa dečjim emocijama. Naravno, svako društvo ide sa ciljem da nešto uradi i da nešto dobije. Svako dete želi da bude najbolje, najbolji igrač, ali na žalost mislim da se tu radi dosta nečasnih stvari. Mislim da se

tu gleda kroz prste. Mi smo dve godine išli, dve godine osvajali nagrade i rekli smo 'Dosta!' U buduću sam za to da organizujemo celovečernje koncerte, da pozovemo društva širom Srbije i regiona, nije problem da se pozovu i da odemo, održimo koncert i ostanemo još dan-dva da se družimo, steknemo nova poznanstva, nove prijatelje. Te smotre, mislim da one ne pokazuju dobre rezultate vaspitanja dece. Ima tu, ovaj novi savez pokušava da organizuje te neke smotre, što je nekada radio Savez amatera ili Savez KUD-ova u Beogradu, ali dok sam igrač bio, znam kakav se tu rivalitet stvara i odnos prema kulturi. Mi treba da predstavljamo tradiciju, treba da predstavljamo kulturu, a dođemo u situaciju da dođemo na takmičenje i svi se gledamo ispod oka i preko mača i da li je neko namestio, da li je neko platio ili ovo ili ono. Mislim da to ne treba da bude tako.“

„Iskreno, nisam neki ljubitelj takmičenja. Mislim da u našoj zemlji u našoj branši, takmičenja više služe da se ljudi razdvoje nego da se ljudi spoje. To je neko moje mišljenje i zato izbegavam takmičenja. Sve pohvale svakom ko je odličan. Ali nisu svi u istom rangu, nemaju svi iste mogućnosti. Neki centri su puni igrača sa strane ali neko manje mesto odakle su mladi otišli na studije može da se osloni uglavnom na srednjoškolce. (...) Ja lično izbegavam takmičenja. Smatram da i kriterijumi nisu na zadovoljavajućem nivou. Kriterijumi za izbore pobednika treba da idu po stručnosti. Ja poštujem rad naših ljudi ali smatram da ne treba da ti bude cilj samo da osvojiš nagradu na toj nekoj smotri. Po meni folklor nije nešto što treba da razdvaja ljude kao što se u skorije vreme dešava. Po meni, folklor treba da spaja ljude. Ali smo sad svedoci da to nije baš tako jer je često da ruka ruku mije.“

„Takmičenja su bitna za amaterizam, u to sam siguran. To je motiv, najveći pokretač rukovodiocima društava a onda i samim igračima. Okupljanje, pripremanje novog programa. Mi smo definisali da svake godine moraju da imaju novi program, ne ono što igraju godinama, da se pripreme, da se u što boljem svetlu pokažu. Na taj način i čuvamo i proširujemo svo blago koje imamo. Ali, da se igra pet – šest koreografija 30 godina, to je... ne znam kako bih rekao. A imamo ozbiljna društva koja tako rade. Revija koja nije takmičarskog karaktera može da pokaže šta je novo. Ti što ne žele da se takmiče... Takmičenja imaju svoje propozicije i zahtevaju sredstva. Nije to jeftina, što se kaže, igračka. Moraju da imaju orkestar ili da iznajme orkestar ako ga nemaju. Kaže meni jedan kolega 'Lako je tebi, ti imaš orkestar!'. Kažem: 'Ne. Mene šef orkestra košta pola miliona godišnje.' A on mi kaže: 'Pa ja to nemam!' A kako ja imam? Kako je meni lako da to imam a ti nemaš?“

Osim ovih oprečnih mišljenja ima i mišljenja koja su na sredini:

„Ja sam 65 godina u amaterizmu. Bila sam i učesnik na takmičenjima, bila sam i u žirijima brojnih festivala ovde u Vojvodini pa i u Jugoslaviji. Po meni, mislim da ovo što Savez umetničkih amatera Vojvodine radi jeste dobra stvar sa sistemom od opštinskih preko zonskih do pokrajinske smotri. Mislim da je u redu da opštinske i zonske smotra budu takmičarske jer se tu onda mi među nama što smo i živimo u relativno sličnim uslovima takmičimo. Ali pokrajinska smotra u Rumi mora da bude revijalna. Nisu svima nama u Vojvodini uslovi isti i ti ne znaš šta se nekom desilo da zablista ili da bude gori. I mi Slovaci, nije nama ovde u Pazovi isto kao onima u Kovačici. Mislim da pokrajinska smotra mora da bude revijalna baš da bi se videlo to šarenilo naše Vojvodine a ne da se mi tu sada takmičimo. Tako bi pokazali naš istinski multikulturalni duh.“

Osim navedene ispitanice, i predstavnici većine drugih društava sa kojima su obavljani usmeni razgovori su u pogledu organizacije smotri i festivala (takmičarskog karaktera) ukazivali na sistem koji je u prethodnim decenijama razvio Savez amatera Vojvodine (danas Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine). Taj sistem počiva na prepoznavanju nivoa koji korespondiraju sa teritorijalnom organizacijom: kreće se od opštinskog nivoa, na kome se takmiče društva sa teritorije opštine / grada, zatim najbolje plasirana društva učestvuju na zonskim smotrama²², da bi se najzad najbolje plasirani takmičili na pokrajinskoj smotri odakle se išlo na republičku smotru. Međutim, republički nivo takmičenja se često dovodi u pitanje prevashodno zbog toga što takmičenja organizuje Savez amatera Srbije koji, po inerciji, dobija simboličnu finansijsku podršku za realizaciju republičkih takmičenja, ali je gubljenjem odnosa sa članstvom izgubljena transparentnost u radu.

„Oni moraju da prođu sve te cikluse. Svaka smotra ima taj edukativni karakter da posle nastupa ide razgovor selektora ili žirija sa predstavnicima društava. Tako u stvari sama smotra jeste i svojevrsan seminar.“ – Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine

„Vojvodani su to dobro napravili sa tim da se ide od opštine preko zone pa dalje. Kod nas u užoj Srbiji to nikada nije napravljeno kako treba. Uglavnom nemaš nivoe nego je sa

---

²² Zone predstavljaju skupove teritorijalno bliskih opština s tim da je broj zona određen brojem amatera / amaterskih udruženja koji deluju u određenoj umetničkoj oblasti. Drugim rečima, u oblastima umetničkog stvaralaštva u kojima deluje veći broj amatera zona je skup manjeg broja opština, dok je zona skup većeg broja opština u umetničkim oblastima u kojima deluje manji broj amatera. Tako se u oblasti muzičko-scenskog stvaralaštva (“folklor”) godišnje organizuje sedam zonskih smotri, dok se u oblasti likovnog stvaralaštva godišnje organizuje šest zonskih takmičenja. Da bi došli do pokrajinskog takmičenja recitatori Vojvodine se prethodno takmiče na pet zonskih smotri. Takođe pet zonskih takmičenja se organizuje u oblasti dečjeg pozorišnog stvaralaštva, ali se odrasli pozorišni amateri takmiče na četiri zonske smotre.

opštine na republiku. A otkako Savez amatera Srbije gotovo da ni ne radi, i ta republika je problematična.“

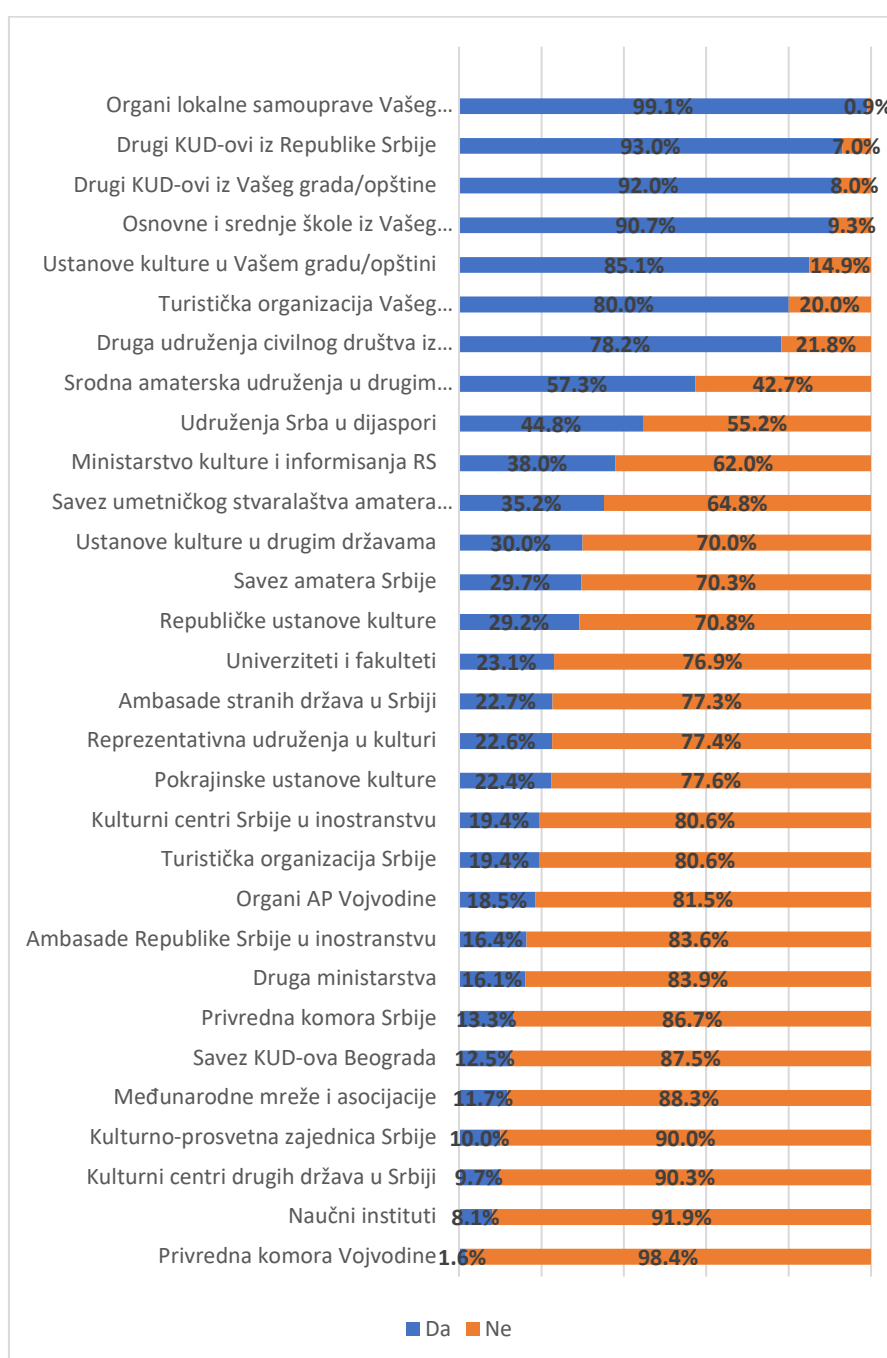
„Kod nas društva prvo učestvuju na opštinskom takmičenju, a onda najbolji idu na okružno takmičenje folklor Rasinskog okruga. Onda su najbolji odatle išli na republičko takmičenje u Topoli. Međutim, to se poslednjih godina iskvarilo. Sad bilo ko spreman da plati kotizaciju može da učestvuje na tim republičkim smotrama. To onda dovodi u pitanje svrhe opštinskih i okružnih takmičenja. Ako već možeš da prođeš na neku republičku smotru samo time što ćeš da platiš kotizaciju, što bi se takmičio na opštini, da ideš na okružnu smotru pa dalje?“

Savez folklornih ansambala Srbije je preduzeo korake da pokrene novu republičku smotru. Tokom trajanja našeg istraživanja takva smotra je i održana novembra 2021. godine u Novom Pazaru. Međutim, i oko nje sama društva još uvek imaju nedoumice prevashodno oko kriterijuma koji prevalizaze kvalifikaciju plaćanjem kotizacije za učešće.

5.8. Saradnja

Napori koji se ulažu u ostvarivanju ciljeva društava u mnogome su vezani za ostvarivanjem saradnje sa različitim akterima kulturnog i socio-ekonomskog života na lokalnom i nacionalnom nivou. Teoretski, saradnja implicira odnose od kojih sve strane mogu imati benefite za ostvarivanje svojih ciljeva. Početno pitanje u ovom segmentu upitnika bilo je usmereno ka sagledavanju sa kim sve KUD-ovi u Srbiji ostvaruju saradnju. Predstavnicima KUD-ova su bili zamoljeni da na ponuđenoj listi aktera kulturnog i socio - ekonomskog života označe one sa kojima ostvaruju saradnju. Odgovori na ovo pitanje prikazani su u Grafikonu br. 41.

Grafikon br. 41: Da li je Vaše društvo ostvarilo saradnju po bilo kom osnovu sa sledećim institucijama/ organizacijama u poslednje tri godine? (višestruki odgovori)

Gotovo svi predstavnici KUD-ova koji su se odazvali istraživanju putem elektronskog upitnika (99% odgovora) su istakli da saraduju sa lokalnom samoupravom na čijoj teritoriji se nalazi sedište društva.

Prema frekventnosti odgovora, preko 90% društava čiji su predstavnici odgovorili na upitnik navela su da saraduju sa drugim KUD-ovima bilo na lokalnu bilo iz drugih krajeva Srbije. Takođe, preko 90% društava koja su popunila upitnik je navelo da saraduju sa osnovnim i srednjim školama u svom gradu/opštini.

Velika većina društava saraduje i sa ustanovama kulture u svom gradu / opštini (85%), zatim sa lokalnim turističkim organizacijama (80%), kao i sa lokalnim organizacijama civilnog društva (78%). Više od polovine KUD-ova saradnju ostvaruje i sa kulturno - umetničkim društvima iz inostranstva.

Kako Grafikon br. 41 pokazuje, sa svim ostalim navedenim akterima saradnju ostvaruje manje od polovine ispitanih KUD-ova. Tako oko 45% društva ostvaruje saradnju sa različitim organizacijama Srba u dijaspori, a oko 38% sa Ministarstvom kulture i informisanja. Oko trećine sa Savezom umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine, ustanovama kulture u inostranstvu, Savezom amatera Srbije i republičkim ustanovama kulture. Oko četvrtine društava po različitim osnovama saraduje sa fakultetima, ambasadama u Srbiji, reprezentativnim udruženjima u kulturi i pokrajinskim ustanovama kulture. Oko petine društava saraduje sa kulturnim centrima Srbije u inostranstvu, Turističkom organizacijom Srbije i organima AP Vojvodine. Sa svim ostalim akterima saradnja je retka (poput ambasada Republike Srbije u inostranstvu, drugih ministarstava, naučnih instituta, kulturnih centara drugih država u Srbiji, privrednih komora).

U praksi, ostvarivanje saradnje može se razumeti na različite načine – od držanja kontakata do kontinuiranog zajedničkog rada na ostvarivanjima (zajedničkih) ciljeva. Nivoi saradnje zavise od njenog kvaliteta. Stoga smo predstavnike društava pitale da ocene kvalitet saradnje sa drugim akterima označavajući jedan od ponuđenih odgovora na skali od „veoma dobra“ do „veoma loša“.

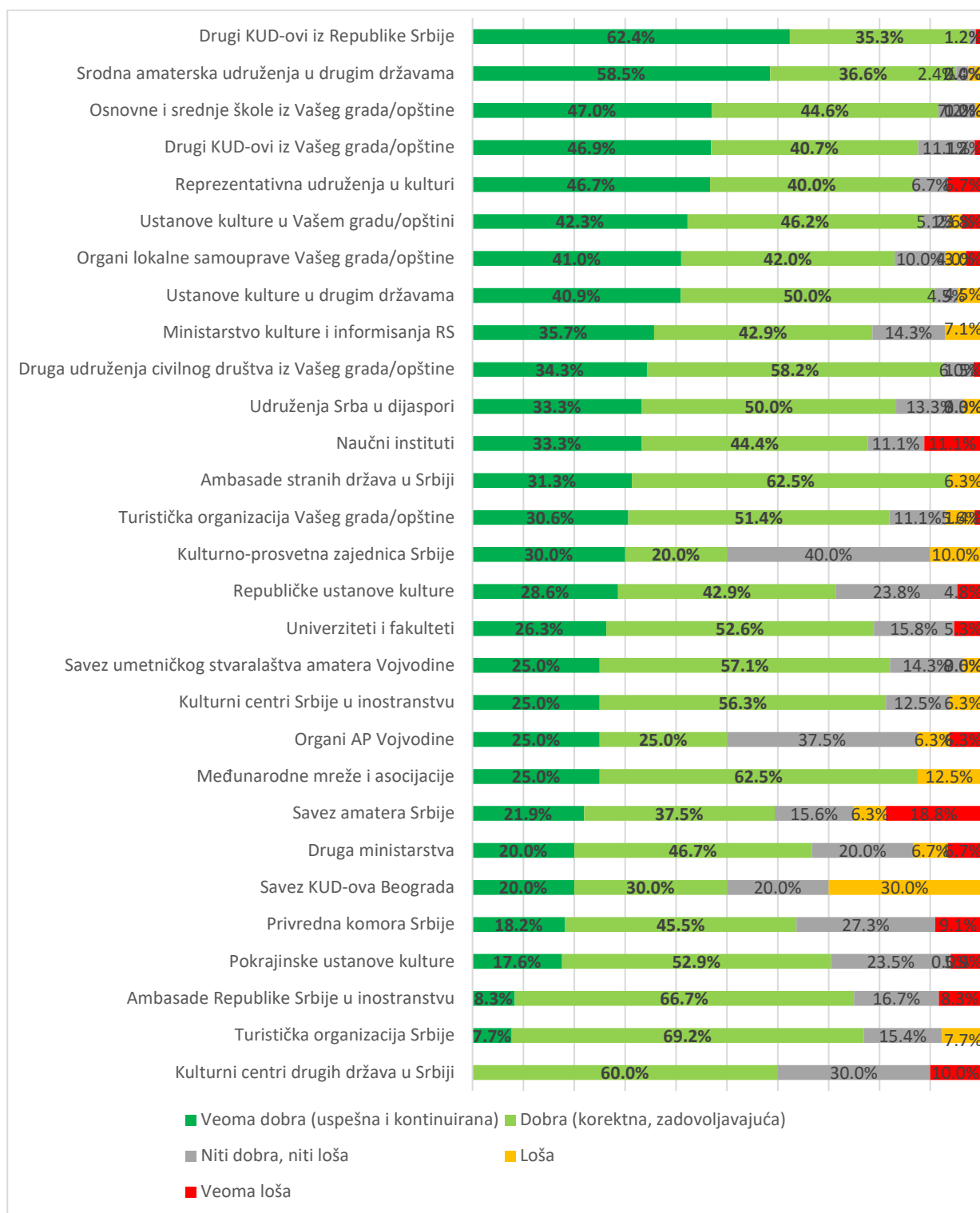
Da je saradnja veoma dobra, odnosno uspešna i kontinuirana, najveći broj ispitanih društava je odgovorilo da je takva saradnja sa drugim KUD-ovima iz Srbije (62%), potom sa srodnim amaterskim udruženjima iz inostranstva (59%), a zatim sa osnovnim i srednjim školama i KUD-ovima iz grada/opštine (po 47% odgovora). Visoke opisne ocene saradnje, KUD-ovi su dodelili i reprezentativnim udruženjima u kulturi, lokalnim ustanovama kulture, organima lokalne samouprave i ustanovama kulture iz drugih država (po oko 40% odgovora da je ta saradnja veoma uspešna i kontinuirana).

Kada je reč o saradnji sa Ministarstvom kulture i informisanja, najveći broj ispitanih društava je reklo da je ona dobra, odnosno korektna i zadovoljavajuća (43%). Oko trećine društava smatra da je saradnja sa ovim Ministarstvom veoma dobra i kontinuirana (36%).

Najveći broj negativnih ocena saradnje, odnosno da je ona loša ili veoma loša, dobili su Savez amatera Srbije, naučni instituti i Savez KUD-ova Beograda (po oko 20 do 30% negativnih ocena kvaliteta saradnje).

Pun raspon odgovora o kvalitetu saradnje za sve navedene aktore pojedinačno, prikazani su u Grafikonu br. 42.

Grafikon br. 42: Ocena kvaliteta ostvarene saradnje

U komentarima predstavnici kulturno - umetničkih društava su posebno ukazali na važnost dobre saradnje sa školama. Sa jedne strane važnost se vidi u cilju širenja interesovanja za narodnu kulturu i bavljenje amaterizmom kao kreativnim hobiem kod dece i mladih, a sa druge strane u smislu veće podrške i razumevanje nastavnog kadra za pojedince koji su već u amaterizmu.

„Obavezno treba povezati sve ansamble sa institucijama kulture kao i školama i vrtićima. Posebno je važno da deca od malena dobiju mogućnost da zaigraju i zapevaju narodne igre i pesme, kao i da nauče epske pesme i da im to bude sastavni deo odrastanja“.

„Važno dodati da škole imaju jako malo razumevanja za vanškolske aktivnosti kojima se deca bave i da su koncerti i turneje u cilju reprezentovanja države Srbije često pitanje dobre volje direktore ili nastavnika, što je nekada bilo nezamislivo. Svi bi želeli da imaju u odeljenju Novaka Đokovića, ali ako bi mogao da nikada ne ide na treninge, mečeve i nikada nigde ne putuje...“

Pored važnost međuresornog povezivanja sa obrazovnim institucijama, predstavnici društava su posebno istakli važnost međusobne saradnje, podrške i povezivanja kulturno - umetničkih društava.

„Pomoći manjim društvima da lakše dođu do opreme, kako nošnji tako i muzičkih instrumenata“

„Što veća saradnja između KUD-ova u Srbiji bi povećala i obogatila kulturne programe“

„Najbolji vid saradnje je razmena programa“

Kao tema od posebnog značaja istaklo se i pitanje funkcionisanja saveza amatera na republičkom nivou, sa predlozima da je potrebno redefinisati postojeći Savez amatera Srbije ili osnovati više saveza amatera radi konkurentnosti, o čemu će biti više reči u narednom odeljku.

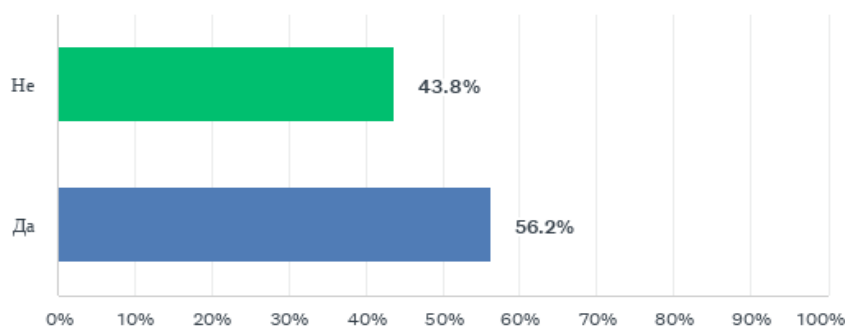
5.9. Krovne organizacije (savezi, mreže i asocijacije)

U jačanju kapaciteta društava važnu ulogu (treba da) imaju tzv. „krovne organizacije“, koje se u žargonu civilnog društva nazivaju i „kišobran organizacije“ (engl. *umbrella organizations*). Uglavnom je reč o nacionalnim odnosno regionalnim organizacijama koje pod svojim „krovom“ / „kišobranom“ udružuju manje organizacije a kako bi se ostvarivali zajedničkih ciljeva s tim da krovna organizacija članovima pruža informacionu podršku, podršku u ostvarivanju i koordinisanju aktivnosti usmerenih ka jačanju kapaciteta.

Osim krovnih organizacija na nacionalnom i/ili regionalnom nivou, važnu ulogu imaju i međunarodne asocijacije i mreže. One svojim radom omogućavaju povezivanje organizacija iz različitih zemalja. Na praktičnom nivou one su čvorišta u koja se slivaju informacije i iz kojih se prosleđuju informacije ka članstvu. Takođe, one povremeno organizuju različite događaje na kojima članovi mogu prezentovati svoj rad, razmenjivati iskustva iz svojih zemalja, te uspostavljati partnerstva koja rezultiraju aktivnostima i van asocijacije odnosno mreže.

Više od polovine (56,2%) KUD-ova koji su se odazvali istraživanju putem elektronskog upitnika je navelo da su učlanjeni u neki domaći savez i/ili međunarodnu asocijaciju odnosno mrežu (Grafikon br. 43).

Grafikon br. 43: Da li je Vaše društvo član nekog saveza amatera, udruženja ili mreže?

Predstavnici KUD-ova naveli su da su članovi sledećih asocijacija:

- Nacionalna sekcija CIOFF Srbije - Međunarodni savet organizatora festivala folklora i tradicionalne kulture (*International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folk Arts*)
- Nacionalna sekcija FIDAF Srbije – Federacija međunarodnih festivala igre (*Federation of International Dance Festivals*)
- Međunarodna organizacija folklorne umetnosti IOF WORLD (*International Organization of Folk Art*)

- Međunarodni plesni savet CID UNESCO (*International Dance Council*)
- Udruženje koreografa narodnih igara Srbije - UKNIS
- Savez kulturno-umetničkih društava Srbije
- Savez folklornih ansambala Srbije (SFAS)
- Savez amatera Srbije
- Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine (nekadašnji Savez amatera Vojvodine)
- Savez kulturno-umetničkih društava Beograda
- Kulturni savez vojvođanskih Mađara
- Savez amatera opštine Stara Pazova
- Kulturno-prosvetna zajednica Čačak
- Kulturno-prosvetna zajednica Pančevo
- Sportski savez Pančevo
- Savez Abraševića Srbije – u formiranju
- Savez kulturno-umetničkih društava Grada Smedereva

Kada je reč o krovnim organizacijama koje su postojale još od '70-ih godina 20. veka, promene u pogledu statusa i finansiranja odrazile su se i na njihov rad. Savez amatera Srbije je insistirao na zadržavanju stanja iz prethodnih decenija i nije iskazivao spremnost da svoj rad transformiše u skladu sa savremenim dobom. Međutim, Savez amatera Vojvodine je uočio potrebu da se restrukturiše i postavi se kao mreža kulturno – umetničkih društava i drugih aktera u amaterizmu kao što su domovi kulture u selima i manjim mestima. Savez je sredinom prve decenije 21. veka postao deo Zavoda za kulturu Vojvodine i u tom institucionalnom okviru funkcionisao do 2016. godine. Odvajanjem od Zavoda za kulturu Vojvodine, Savez je dobio novo ime – Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine. Savez amatera KiM se, osim problema koje je nosila transformacija sistema u kulturi, suočavao i sa problemima vezanim za političke prilike u ovoj Pokrajini koje su bile nepovoljne za položaj i život Srba i drugog ne-albanskog življa na KiM. Stoga je bilo i teško očekivati da se reorganizuje tokom prve decenije 21. veka.

Sredinom druge decenije 21. veka Savez amatera Srbije praktično postoji samo na papiru. Osim organizacije „Sabora narodnog stvaralaštva“ u Topoli (centralne republičke manifestacije KUD-ova) i su-organizovanja nekoliko drugih manifestacija, ovaj Savez ne obavlja nijednu drugu funkciju koju bi krovna organizacija trebalo da obavlja poput koordinacije aktivnosti i povezivanja učlanjenih društava, ili organizacije programa usmerenih ka jačanju kapaciteta kulturno – umetničkih društava. Ove funkcije krovnih organizacija su u usmenim razgovorima sa predstavnicima KUD-ova isticane kao ključne za sama društva.

Prepoznajući potrebu za funkcionalnom krovnom organizacijom, društva su i sama počela da pokreću inicijative da se udruže. Tako je 2020. godine oformljen Savez folklornih ansambala Srbije sa sedištem u Kraljevu. Ovaj Savez je početkom decembra 2021. godine imao oko 100 članova, uglavnom KUD-ova iz Srbije i KiM. Novembra 2021. godine Savez je u Novom Pazaru (uz podršku Ministarstva kulture i informisanja) organizovao i Republičku smotru folklornih ansambala Srbije.

Na teritoriji Vojvodine formiran je i Savez folklornih društava Srbije. Ovaj Savez je u 2020. i 2021. godini dobijao podršku Pokrajinskog sekretarijata za kulturu, informisanje i odnose sa verskim zajednicama. Reč je o projektima organizacije događaja (u Novom Sadu).

Predstavnici pojedinih društava sa čijim su predstavnicima obavljani usmeni razgovori bili su skeptični prema savezima formiranim u novijem periodu.

„Dobili smo poziv da se društva učlane u taj neki Savez. Ali tražili su 15 hiljada za godišnju članarinu što je za naša društva mnogo posebno što ni nismo sigurni šta se dobija za tu članarinu. Generalno, što da ne, ali hajde da znamo za šta bi dali toliki novac.“

„Dobili smo poziv da se učlanimo u taj novi Savez. Ja sam skeptičan prema tome jer mi mnogo deluje kao komercijalna priča. Nema mi mnogo veze sa amaterizmom i folklorom. Više kao preslikano iz nekih društava što za turneje i gostovanja rade kao turističke organizacije. Nisam odbio nego sam rekao da sačekamo još dve godine pa da vidimo šta su uradili. Moguće je da to ispadne i OK priča. Onda što se kaže 'Kapa dole! Učlanjujemo se!' Ali neću da se zalećemo.“

„Mi hoćemo da se Ministarstvo odredi prema tome ko je centralni savez. Kako se odluči na republičkom nivou, mi ćemo to poštovati.“

„Nama je Savez umetničkih amatera Vojvodine dobar. Mislimo da dobro rade i da se trude i da daju model kako se može raditi. Ali mora da postoji i, da tako kažem, 'krunski savez', savez na nivou republike. Da preskočim priču šta je sve bilo oko Saveza amatera Srbije, nije lepa priča koja nas je mnogo unazadila da nas gledaju kao seljake u pežorativnom smislu. Zato i razumem što su se pokrenuli da prave novi savez. Ali to sve tek treba da se vidi. Meni za sada deluje kao lep paketić, sa lepom mašnicom, a šta je unutra tek treba da se vidi. Republički savez kao 'krunski' svakako bi morao da postoji a po mom mišljenju, najbolje bi bilo da se postojeći Savez ugasi i da se sutradan osnuje novi sa svežim, mladim ljudima koji prvo gledaju opšti interes a ne materijalnu dobit. Savez koji bi sve nas predstavljao i prema tom Ministarstvu da ne ispadamo kao neki seljaci, diletanti, nego kao oni koji se stvarno trude

da deca ali i odrasli mogu da se bave nečim lepim i korisnim, da upoznaju tradiciju i da je neguju.“

U vezi sa potrebom postojanja republičke krovne organizacije je i komentar dat u jednom upitniku:

„Formirati nov Savez amatera koji bi imao jasnu konekciju sa odgovarajućim ministarstvima i stvaranje nacionalne platforme za očuvanje i promociju tradicionalne kulture kroz amaterizam.“

5.10. Problemi i prioriteti

Predstavnici kulturno - umetničkih društava koja su obuhvaćena istraživanjem zamoljeni su da izdvoje i rangiraju najveće probleme kulturno - umetničkog amaterizma danas u Srbiji. Predstavnicima društava je, u zatvorenom tipu odgovora, ponuđena lista deset problema u radu kulturno-umetničkih društava a ispitanici su ponuđene odgovore rangirali tako da je broj 1 najveći trenutni problem, a broj 10 najmanje urgentan problem.

Kao najveći problem u oblasti kulturno - umetničkog amaterizma, predstavnici društava, koji su uzeli učešće u istraživanju, naveli su da je to nepostojanje strateškog okvira na republičkom nivou za razvoj i unapređenje položaja amaterskih društava. Kao drugi rangirani problem navodi se da strateški okvir razvoja amaterizma u kulturi i umetnosti nije u dovoljnoj meri razvijen niti prepoznat na lokalnom nivou. Nedovoljna medijska promocija kulturno - umetničkog stvaralaštva amatera u oblasti narodne igre prepoznata je kao jedan od tri ključna problema.

Kao značajan problem predstavnici KUD-ova su postavili pitanje vrednosti, odnosno nedovoljno vrednovanje i promovisanje nematerijalnog kulturnog nasleđa u društvu. Takođe, kao visoko rangirani problem je istaknuto pitanje načina saradnje sa lokalnim samoupravama jer se smatra da podrška koju dobijaju od jedinica lokalne samouprave nije dovoljna niti adekvatna za funkcionisanje KUD-ova.

Praktično nepostojanje Saveza amatera Srbije, odnosno odsustvo krovne organizacije na republičkom nivou je takođe rangiran u prvih 10 problema kulturno – umetničkog amaterizma. Ovaj problem se održava na to da su KUD-ovi prinuđeni da se međusobno povezuju prevashodno na bazi ličnih kontakata, odnosno da ne postoji zajednička platforma za ostvarivanje strateških partnerstava (što bi krovni savez strukturisan kao mreža trebalo da radi).

U listi ključnih problema ispitana društva su navela i da se to što predstavljaju srpsku tradicionalnu kulturu u inostranstvu nedovoljno podržava i ne prepoznaje kao vid kulturne diplomatije.

Na kraju liste najvećih problema navedena je i nedovoljna saradnja sa ustanovama kulture i nedovoljno razvijen edukativni sistem podrške za saradnike kulturno-umetničkih društava. Ukupno, rangiranost problema amaterskog kulturno – umetničkog stvaralaštva prikazana je u Tabeli br. 17.

Tabela br. 17: Problemi u oblasti kulturno-umetničkog amaterizma

Rang	Problem
1	Ne postoji strateški okvir na republičkom nivou za razvoj i unapređenje položaja amaterskih društava
2	Ne postoji strateški okvir za razvoj i unapređenje položaja amaterskih društava na lokalnom nivou
3	Folklorni kulturno-umetnički amaterizam nije dovoljno zastupljen u medijima
4	Nematerijalno kulturno nasleđe se nedovoljno vrednuje i promovise u našem društvu
5	KUD-ovi nemaju adekvatnu podršku od strane lokalnih samouprava za svoj rad
6	Savez amatera praktično ne postoji
7	KUD-ovi su povezani samo ličnim poznanstvima, nema zajedničkih platformi za ostvarivanje strateških partnerstava
8	Predstavljanje srpske tradicionalne kulture u inostranstvu od strane KUD-ova se ne podržava kao vid kulturne diplomatije
9	Ne postoji dovoljno razvijena saradnja između KUD-ova i ustanova kulture
10	Ne postoji sistem podrške za potrebne obuke uprave KUD-ova, poput projektnog finansiranja, autorskih prava i sl.

S obzirom na rangirane probleme, predstavnici kulturno - umetničkih društava su u slobodnim odgovorima navodili šta su po njima prioriteta za unapređenje položaja kulturno-umetničkih društava u Srbiji.

Među navedenim odgovorima, kao prioriteta izdvajaju se sledeće oblasti rada i predlozi za kreiranje kulturnih politika:

1. Adekvatna finansijska podrška, pod kojom su predstavnici ispitanih društava podrazumevali:
  - Redovno finansiranje iz budžeta lokalnih samouprava i/ili sa republičkog nivoa

- Osnivanje posebnog konkursa na nivou lokalnih samouprava za kulturno - umetnički amaterizam
- Kreiranje podsticajnih mera za veću saradnju sa privredom (sponzorima, donatorima)
- 2. Donošenje Zakona o kulturno - umetničkom amaterizmu
- 3. Izrada strateških planova na republičkom, a potom i na nivou lokalnih samouprava, za unapređenje položaja kulturno - umetničkog amaterizma i uslova rada KUD-ova (republička Strategija za razvoj kulturno - umetničkog amaterizma)
- 4. Obezbeđivanje adekvatnog prostora za rad kulturno - umetničkih društava od strane lokalnih samouprava
- 5. Osmišljena kampanja i veća medijska promocija kulturno - umetničkog amaterizma
- 6. Obrazovanje i edukacija saradnika:
  - Podržati od strane republičkih, pokrajinskih i/ili lokalnih organa vlasti stručno usavršavanje umetničkih rukovodilaca i koreografa
  - Edukacije saradnika društva za pisanje projekta i apliciranje za sredstva kod različitih fondova
- 7. Uspostavljanje novog krovnog saveza ili redefinisane Saveza amatera Srbije
- 8. Uspostavljanje mehanizma za unapređenje saradnje sa ustanovama kulture (posebno sa polivalentnim centrima i sa Ansamblom narodnih igara i pesama Srbije KOLO)
- 9. Uspostavljanje bolje saradnje sa profesionalnim udruženjima umetnika u oblasti muzike i igre
- 10. Uspostavljanje bolje međusobne saradnje među KUD-ovima - redovna razmena programa, iskustva i nastupa kulturno - umetničkih društava
- 11. Uspostavljanje mehanizama za unapređenje saradnje sa sektorom obrazovanja
  - omogućavanje strateške saradnje sa predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama (npr. protokoli o saradnji)
  - uvođenje narodne igre kao obavezan i/ili izborni predmet u školama
  - uvođenje narodne muzike i narodne igre u muzičke i baletske škole (tamo gde ovi odseci / predmeti nisu uvedeni)
- 12. Osnivanje matične ustanove / instituta za folklor (Određivanje centralnih ustanova na lokalnom nivou kao stubova rada i razvoja lokalnih KUD-ova sa date teritorije)
- 13. Donošenje uredbe o kriterijumima vrednovanja rada (npr. po broju nastupa, programa, učesću na smotrama, nagradama...)
- 14. Prepoznavanje turneja i nastupa kulturno - umetničkih društava u inostranstvu kao značajan vid kulturne diplomatije (obezbeđivanje sredstava za putovanja za nastupe na inostranim festivalima i manifestacijama gde KUD-ovi predstavljaju Republiku Srbiju i/ili grad / opštinu)

5.11. Važnost amaterizma

Zašto je amaterizam važan? Ovo pitanje je postavljeno u elektronskom upitniku i u usmenim razgovorima sa predstavnicima društava, saveza i lokalnim koordinatorima.

U segmentu istraživanja putem elektronskog upitnika, predstavnici KUD-ova su zamoljeni da odrede zašto je kulturno - umetnički amaterizam važan, te da, prepoznajući brojne slojeve značaja ove oblasti, rangiraju pet ključnih razloga. Dve trećine ispitanika je pod brojem jedan (najveći stepen značaja) važnost amaterizma u kulturi prvenstveno prepoznalo kroz funkciju očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa. Iza toga je istaknuta obrazovna uloga KUD-ova, odnosno prepoznavanje da su kulturno-umetnička društva zapravo organizacije umetničkog obrazovanja za sve generacije. Na trećem mestu po važnosti je odgovor da su folklorna kulturno - umetnička društva važni ambasadori kulture svoje zemlje u inostranstvu. Zatim slede odgovori da kulturno-umetnička društva omogućavaju, ne samo članovima, već i široj publici da upoznaju narodnu tradiciju, te da je bavljenje folklorom kvalitetan način provođenja slobodnog vremena. Rangiranost odgovora prikazana je u Tabeli br. 18.

Tabela br. 18: Zašto je kulturno-umetnički amaterizam važan

Rang	Oblast
1	Kulturno - umetnička društva su nosioci nematerijalnog kulturnog nasleđa
2	Kulturno - umetnička društva su organizacije umetničkog obrazovanja za sve generacije
3	Kulturno - umetnička društva su ambasadori kulture Srbije u inostranstvu
4	Kulturno - umetnički amaterizam omogućava svojim članovima i publici svih generacija da upoznaju narodnu tradiciju
5	Kulturno - umetnički amaterizam je način da deca, mladi i stariji kvalitetno provode svoje vreme

Sažimajući komentare koje su predstavnici KUD-ova koji su se odazvali istraživanju putem upitnika izneli, kao i odgovore koje su davali ispitanici sa kojima su obavljani usmeni razgovori, shvatanje važnosti amaterizma jednim delom jeste u sprezi sa pitanjem motivacije za pridruživanje kulturno – umetničkim društvima: negovanje tradicije, druženje, fizičke aktivnosti.

Međutim, posebno su značajna mišljenja u kojima se važnost amaterizma sagledava u širim kontekstima razvoja kulture u Srbiji. Pre svega, reč je o shvatanju važnosti amaterizma za aktivizam i kulturni život lokalnih zajednica a naročito seoskih sredina.

„Pružajući mogućnost učestvovanja, kulturno - umetnički amaterizam jača civilno društvo i pospešuje međuresorno povezivanje. Najzad amaterizam ove vrste je od izuzetne važnosti za negovanje i razvijanje nacionalnog i kulturnog identiteta. Naši članovi na svojim nastupima posebno van zajednice u kojoj žive, demonstriraju aktivnost u svojoj zajednici.

Zato je kulturno - umetnički amaterizam važan i kao angažujući faktor i kao pokazatelj aktivizma/angažovanja lokalne zajednice.“

„Kulturno - umetnički amaterizam je u mnogim malim sredinama jedina mogućnost kulturnog i umetničkog organizovanja i prezentovanja.“

„Mislim da će sela da propadnu ako u njima nema KUD-ova. Šta ti vredi dom kulture u selu ako je on avetinjski prazan? Ako nema mladih koji će da dođu na probe i posle i starijih koji više nisu u KUD-u a žive u selu i vole da dođu da vide šta mladi rade? Tako se i generacije povezuju.“

„Kulturno – umetnička društva su mnogo važna za opstanak sela. Ti kada nemaš KUD u selu, nemaš šta ni da ponudiš naročito tim mladima na selu. Šta će da rade? Da vreme provode ispred prodavnice? Je l' nam trebaju mladi koji gube dane ispred prodavnice ili nam trebaju mladi koji će da se angažuju, da upoznaju tradiciju svoga sela i opštine, da imaju i razloge zašto da se vrate u svoje selo posle fakulteta.“

6. Završna razmatranja

Ažuriranje baze *e-Kultura* izvršeno 2021. godine kontaktiranjem jedinica lokalne samouprave, polivalentnih centara za kulturu i kulturno-umetničkih društava evidentiranih ranijih godina rezultiralo je podatkom da je u Srbiji postoji 723 kulturno – umetničkih društava. Ovaj podatak pokazuje da amaterizam u kulturi zaista jeste najmasovniji vid aktivne kulturne participacije građana Srbije. Gotovo da nema mesta u Srbiji u kome ne postoji KUD. Tako i predstavnici društava, naročito u manjim mestima gde je kulturna ponuda siromašnija, vide važnost kulturno – umetničkog amaterizma. Na širem planu, budući da preovlađuju folklorne sekcije, važnost KUD-ova se sagledava i kroz prizmu očuvanja određenih elemenata tradicije izražene kroz folklor.

Pojam folklor dugo je određivan s obzirom na znanja (engl. *lore*). Dihotomije „izvornog“ i „stilizovanog“ folklor, koje predstavnici KUD-ova prave, upravo reflektuju poimanje folklor, koja su do početka '70-ih godina 20. veka dominirala u svetskoj folkloristici. Međutim, više predstavnika KUD-ova koji su se odazvali našem istraživanju su isticali da iako nastoje da neguju „izvorni“ folklor, o potpunoj izvornosti teško je govoriti jer, bilo da je celovečernji koncert KUD-a ili nastup na manifestaciji, izvedbe su uglavnom na sceni, odnosno nisu na mestima na kojima su se igre izvodile početkom 20. veka (npr. porta crkve, oko zapisa, itd.). Pritom, u KUD-ovima koji

nastoje da neguju tzv. „izvorni“ folklor umetnički rukovodioci često vrše određene adaptacije te su tako i koreografije koje ansambli izvode delimično stilizovane. Sa druge strane, koreografije koje su osmislili eminentni koreografi (najčešće je pominjan Branko Marković) polaze od izvornih elemenata tako da i u njima postoji određeni stepen izvornosti obrazaca koraka.

Bitno je ukazati i na to da je veliki broj predstavnika KUD-ova sa kojima su obavljani usmeni razgovori istakao da sprovode istraživanja. Na terenu, oni gledaju i snimaju kako se igra, svira i peva u samim selima. Budući da većina predstavnika KUD-ova nije formalno obrazovana u oblastima etnologije, etnomuzikologije i etnokoreologije, već su znanja o istraživačkim metodama stekli na neformalnim seminarima, ta istraživanja su svedena na zapisivanje obrazaca koraka i eventualno konteksta u kojima su obrasci nastali. Osim toga, istaknuto je korišćenje etnološke, etnomuzikološke i koreološke građe sačuvane u muzejima, arhivima i drugim ustanovama. Nekoliko ispitanika je isticalo važnost toga da se zna ceo kontekst nastanka pesme i/ili igre i/ili običaja, njihovo poreklo i ko je imao kakvu ulogu u tradicijskim izvođenjima. Na to je ukazivala i prof. dr Vasić posebno oko smotri dečjeg folkloru zato što su se u tradicijskoj kulturi jasno razlikovale dečje igre i kolo, pri čemu se deca nisu hvatala u kolo. S obzirom na to da se kao glavni motiv učlanjivanja dece u KUD-ove navodi interesovanje za narodnu kulturu, uz pretenzije KUD-ova da budu čuvari tradicije, važno je ukazati na to da se često akcenat stavlja samo na delove tradicije - muziku, igru i pesmu, ali da se retko ovi muzičko – scenski izrazi kontekstualizuju u ukupnom sagledavanju tradicionalnog života sela i istorijski bitnim događajima. Samo je jedan ispitanik eksplicitno opisao vezu plesova („Bugarka“ i „Kozara“) sa istorijskim događajima.

Potreba za celovitošću istraživanja koje uključuje istorijske kontekste i znanja i veštine u pogledu izvedbe, dobija na važnosti s obzirom na tumačenja u pogledu očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa. Naime, kako je Kiršenblat – Gimblet ukazala, ukoliko su na osnovu temeljnih istraživanja (u ovom slučaju muzičko – scenskih) praksi utvrđeni obrasci izvedbe, pri čemu ih lokalna zajednica (iz koje obrasci potiču) i dalje doživljava kao svoje, te ti obrasci čine dominantnu, jasno izraženu, strukturu izvedbe u savremenom dobu, onda se može govoriti o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa. Sa druge strane, akcentovanje muzičko – scenskih praksi koje nemaju korena u lokalnoj zajednici otežava poimanje KUD-ova kao nosioca nematerijalnog kulturnog nasleđa.

U pogledu razumevanja važnosti kulturno – umetničkih društava, treba imati na umu da je od '70-ih godina 20. veka u poimanju folkloru došlo do pomeranja akcenta sa znanja (engl. *lore*) na narod (engl. *folk*). Time se izrazito naglašava komunikacijska dimenzija folkloru. Umetnička komunikacija koja se odvija u malim grupama se razume kao suština folkloru. Sadržaj te komunikacije putem izvedbi postaje poznat drugim članovima zajednice, odnosno široj publici. Iz te perspektive, KUD-ovi koji u svom radu ne akcentuju nasleđe svoje lokalne zajednice (zbog čega se

ne mogu smatrati nosiocima nematerijalnog kulturnog nasleđa) već se bave i muzičko – scenskim izrazima drugih zajednica u Srbiji, i dalje jesu važni akteri kulturnog života svojih zajednica. Oni doprinose upoznavanju raznolikosti izraza grupa i zajednica u Srbiji (i prostora u regionu i šire, prevashodno na kojima Srbi žive) te tako razvoju multikulturalnom karakteru našeg društva.

Podaci o članstvu KUD-ova potvrđuju da je pretežno reč o malim grupama. Pritom, starosna struktura članstva pokazuje da te grupe čine pripadnici svih generacija. U komunikaciji članova razvijaju se sistemi znanja, ponašanja i običaji koje dele članovi grupe, što korespondira sa pojmom idiokultura. Znanja se uglavnom odnose na muzičko – scenske izraze nastale u tradicijskoj kulturi. Mnogi naši ispitanici su isticali važnost vaspitne dimenzije svoga rada sa decom, odnosno da ih pored obrazaca koraka i muzike uče vrednostima u društvu – od radne etike (npr. tačnost dolaženja na probe i poštovanje (tuđeg) vremena) do prevazilaženja konfliktnih situacija na konstruktivne načine.

Budući da je najveći broj KUD-ova registrovano kao udruženja građana, oni čine deo civilnog društva. Iako se, zbog uvreženog mišljenja da se organizacije civilnog društva prevashodno bave ljudskim i manjinskim pravima, često ne doživljavaju delom civilnog društva jer im je sadržaj rada drugačiji, važno je ukazati na to da KUD-ovi ohrabruju pojedince da se uključe u javne diskurse naročito kada je reč o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa. Takođe, oni obezbeđuju mesto i podršku za takvo angažovanje.

Izvedbe, nastupi na domaćem terenu i gostovanja u Srbiji i inostranstvu, jesu najvažniji iskazi uključenosti društava i njihovih članova u javne diskurse. Nastupi u inostranstvu često se ističu u kontekstu kulturne diplomatije, odnosno izražavaju mišljenje da su KUD-ovi svojevrtni ambasadori kulture Srbije. Ovo mišljenje datira još od '70-ih i '80-ih godina 20. veka kada su ansambli „Španca“, „Lole“, „Krsmanca“, „Abraševića“ iz Beograda, „Abraševića“ iz Valjeva, „14. oktobra“ iz Kruševca, i drugih kulturno – umetničkih društava imali uspešne nastupe na koncertima i turnejama širom sveta. Podaci koje su pružili predstavnici KUD-ova koji su se odazvali našem istraživanju govore da danas društva najviše nastupaju u zemljama regiona i Evrope, mada su neka društva nastupala i na drugim kontinentima. Međutim, KUD-ovi se danas sami snalaze u pogledu dogovaranja učešća na festivalima i organizacije drugih nastupa u inostranstvu. Prema mišljenju mnogih ispitanika, u praksi se turneje često organizuju samo da bi deca putovala, družila se i eventualno videla šta se drugde radi. Budući da na nivou države nema strateškog okvira koji bi podrazumevao i planski pristup pružanja podrške organizaciji nastupa u inostranstvu, uključujući i selekciju ključnih domaćih festivala i događaja kao preduslova za prezentaciju naše kulture, kao i ključnih inostranih festivala kao strateški važnih događaja, ideja o KUD-ovima kao ambasadorima kulture zapravo je neiskorišćen potencijal.

U odsustvu republičke krovne organizacije koja bi pružala informacije o kalendarima festivala, važno je imati na umu da su u pogledu problema na planu ostvarivanja saradnje mnoga društva navela da saradnju sa drugim društvima i organizatorima festivala organizuju na bazi ličnih poznanstava, uključujući i ona sa društvima iz inostranstva koja upućuju pozive „našim“ društvima da im dođu u goste.

S obzirom na to da je najviše društava koja su se odazvala istraživanju putem upitnika navelo da se o festivalima na kojima mogu nastupati informišu od organizatora festivala, značajan je i podatak da je više predstavnika ovih društava navodilo članstvo u međunarodnim asocijacijama poput npr. CIOFF i FIDAF koja okupljaju organizatore festivala. Odsustvo krovne organizacije na republičkom nivou odražava se i na to da nema jasno definisanih kriterijuma na osnovu kojih bi kulturno – umetnički amaterizam Srbije na najznačajnijim festivalima u inostranstvu zaista predstavljala najreprezentativnija društva iz Srbije. Republička takmičenja su kompromitovana i time što na njima može učestvovati bilo koje društvo koje je spremno da plati kotizaciju.

Problemi i prioriteti na koje su predstavnici društava ukazivali kako u elektronskom upitniku tako i u usmenim razgovorima ukazuju na to da se amaterskom kulturno – umetničkom stvaralaštvu u kulturnoj politici Srbije ipak ne posvećuje dovoljno pažnje.

Posmatrano na nivou instrumenata javnih politika, zakona i finansija, uočava se da finansijska podrška nije zanemarljiva. Ukupno posmatrano, sama sredstva su skromna, ali je i ukupan budžet za kulturu u Republici Srbiji u posmatranom periodu bio nizak (oko 0,76% ukupnog budžeta Republike Srbije). Međutim, kulturno – umetnička društva imaju mogućnost da za realizaciju svojih programa podršku dobiju aplicirajući na različitim konkursima (od lokalnih preko pokrajinskih do republičkih, pa i međunarodnih), odnosno da svoje programske aktivnosti organizuju prema svojim prioritetima tako da mogu da planiraju svoj dalji razvoj. S tim u vezi, potrebno je, pak, ukazati na opažanja koja se odnose na veštine projektnog pisanja i izveštavanja o realizovanim projektima. Naime, iako je projektno finansiranje praksa uvedena još početkom 21. veka, za mnoga seoska društva ona je i dalje novina jer im edukativni programi putem kojih bi se rukovodioci ovih društava obučili veštinama projektnog pisanja do sada nisu bili dostupni. O izveštavanju se najčešće razmišlja u svetlu obaveza koje propisuje „Zakon o udruženjima“ – obaveznog godišnjeg finansijskog izveštaja koji se podnosi Agenciji za privredne registre, a o čemu brinu knjigovodstvene agencije koje se za te svrhe angažuju.

S obzirom na finansiranje, na lokalnom nivou podrška kulturno – umetničkom amaterizmu varira. Iako sredstva ostvarena od jedinica lokalne samouprave jesu značajna u budžetima velikog broja društava, stepen podrške zavisi od samog odnosa jedinice lokalne samouprave prema kulturi i razumevanju važnosti amaterizma. U gradovima i opštinama u kojima se prepoznaje da je amaterizam važan (bilo kao oblik kulturne participacije koji naročito sela održava u životu, bilo kao

način negovanja tradicije) stepen podrške je veći čak iako u gradu ili opštini postoji samo jedan opšti konkurs za (su)finansiranje projekata u oblasti kulture. U gradovima i opštinama u kojima se kultura i dalje pre doživljava kao nadgradnja, dekoracija u različitim prilikama, podrška je manja, pri čemu se ponekad neformalno od društava traži da deo odobrenih sredstava utroše na opštinu. Osim toga, u nekim gradovima i opštinama se kao problem javlja pitanje budžetskih pozicija, odnosno da grad odnosno opština insistira na pozicijama koje društvima ne omogućavaju npr. (projektno) angažovanje stručnih saradnika poput koreografa, te se pribegava rešenjima koja su u „sivoj zoni“ zakona (iz domena finansija).

Upravo se kroz pitanje odnosa prema amaterizmu ogleda i suštinski važan problem na koji su ukazivali i predstavnici KUD-ova koji su se odazvali na istraživanje putem upitnika, kao i sagovornici sa kojima su obavljani usmeni razgovori: to je **nepostojanje sistema**. Predstavnici KUD-ova koji su se odazvali istraživanju putem elektronskog upitnika na ovaj problem su ukazivali odabirom odgovora koji se odnose na strateški okvir razvoja amaterizma na lokalnom i republičkom nivou, dok su ispitanici sa kojima su obavljani usmeni razgovori o ovome govorili iz perspektive hipotetičkog zakona o amaterizmu.

Ovde je važno ukazati da „Zakon o kulturi“ kulturno – umetnički amaterizam eksplicitno pominje u tački 26) člana 6 prema kome je podsticanje amaterskog kulturnog i umetničkog stvaralaštva opšti interes u kulturi, zatim u tački 3) člana 20 koji se odnosi na sadržaj Strategije razvoja kulture Republike Srbije. Kulturno – umetničkom amaterizmu posebno je posvećen član 72 u kome se ističe da amatersko kulturno i umetničko stvaralaštvo „obuhvata aktivnosti lica ili grupe lica koja se bez materijalne nadoknade bave stvaranjem ili izvođenjem dela iz oblasti kulturne i umetničke delatnosti.“ Važno je ukazati i na stavove 4 i 5 ovog člana. Naime, stav 4 nalaže jedinicama lokalne samouprave da obezbede prostorne uslove za rad amaterskih kulturno – umetničkih društava, odnosno „saveza i amaterskih grupa koji realizuju amaterske kulturne programe i obezbeđuju sredstva za realizovanje programa koji su od lokalnog i regionalnog značaja.“ Stav 5 sugeriše udruživanje društava u saveze „na nivou više opština, grada, Pokrajine i Republike radi ostvarivanja sistema takmičenja u amaterskim programima, edukacije i programa razvoja amaterizma shodno odredbama zakona.“

Predstavnici društava i saveza, kao i lokalni koordinatori amaterskih društava, sa kojima su obavljani usmeni razgovori smatraju da „Zakon o kulturi“ nije dovoljan jer je reč o aktu koji se odnosi na domen kulture uopšte, te se ni ne može očekivati da veću pažnju posveti sistemskim rešenjima u oblasti amaterizma. Stoga, se posebni zakon o amaterizmu prepoznaje kao ideja koja bi, po mišljenju ispitanika, eksplicitno demonstrirala stav Republike Srbije da je amaterizam važno polje kulture. Time bi se i jedinice lokalne samouprave podstakle da i same, ukoliko to već ne čine, pružaju podršku amaterskim društvima ne samo na planu pomoći oko prostora (na šta ih obavezuje

čl. 72 „Zakona o kulturi“) i opreme, kao i eventualno u pogledu angažovanja stručnih saradnika, već pre svega na planu razvoja sistema podrške kao što je to na primer slučaj u Smederevu i Kruševcu, pa i u Staroj Pazovi i Kuli.

Na osnovu razgovora sa predstavnicima društava i saveza uočavaju se sledeće ključne teme regulacije u potencijalnom zakonu o amaterizmu:

- **Uspostavljanje mreže u kojoj je glavno čvorište krovna organizacija na republičkom nivou a čine je krovne organizacije na nivou pokrajina i okruga u užoj Srbiji.** U vezi sa pitanjem krovnih organizacija, važno je ukazati i na rezultate istraživanja u vezi saradnje koje KUD-ovi ostvaruju. Naime, preko 90% društava čiji su predstavnici odgovorili na upitnik navela su da saraduju sa drugim KUD-ovima bilo na lokalnu²³ bilo iz drugih krajeva Srbije. Međutim, navodeći u upitniku probleme, predstavnici društava su istakli da problem jeste što je u odsustvu krovne organizacije na republičkom nivou ta saradnja bazirana na ličnim poznanstvima.

U pogledu koncipiranja mreže, modeli primenjeni u Smederevu i Kruševcu, kao modeli u Vojvodini (Stara Pazova, Kula, Savez umetničkog stvaralaštva amatera Vojvodine) pružaju primere koji se mogu uzeti u obzir. Dakle, na nivou gradova i opština bi postojao lokalni koordinator koji bi grad odnosno opštinu predstavljao u okrugu, odnosno u autonomnoj pokrajini (u Vojvodini su to zone). Okružni, odnosno pokrajinski koordinatori bi vodili rad republičke krovne organizacije. Zadaci svih čvorišta mreže treba da budu:

- pružanje informaciono – tehničke podrške društvima (na svojoj teritoriji, za lokalna čvorišta);
- koordinacija aktivnosti društava (na svojoj teritoriji, za lokalna čvorišta);
- organizacija programa obuke u oblastima projektnog pisanja i autorskih prava namenjena rukovodiocima društava na svojoj teritoriji;
- komunikacija ka čvorištu višeg ranga (okružnog / zonskog za lokalna čvorišta);
- koordinacija aktivnosti na okružnom / zonskom nivou;
- komunikacija ka čvorištu višeg ranga (pokrajinskom ili republičkom);
- organizacija lokalnih manifestacija odnosno manifestacija višeg ranga;

Pokrajinski krovni savezi bi takođe organizovali edukativne programe u oblastima etnomuzikologije, etnokoreologije i etnologije namenjene umetničkim rukovodiocima društava na

---

²³ Međutim, na lokalnu nisu retki slučajevi da se društva međusobno posmatraju kao konkurencija koja umanjuje šanse za ostvarivanje sredstava iz lokalnih fondova.

kojima bi se obrađivale igre, pesme i kostimi zajednica koje žive na teritoriji pokrajine. Suorganizatori ovih edukativnih programa bi bila čvorišta mreže na nižim instancama u pokrajini.

Republička krovna organizacija bi:

- ostvarivala kontinuiranu pravovremenu komunikaciju sa čvorištima na nižim instancama;
  - organizovala programe obuke za koordinate / predstavnike čvorišta mreže na nižim instancama u oblastima projektnog pisanja i autorskih prava;
  - organizovala programe stručnog usavršavanja u oblastima etnologije, etnomuzikologije i etnokoreologije na nacionalnom nivou;
  - koordinisala delovanja čvorišta na nižim instancama;
  - ostvarivala komunikaciju prema Ministarstvu kulture i informisanja na osnovu podataka dobijenih od čvorišta sa nižih instanci, naročito u pogledu problema na terenu;
  - organizovala republičke manifestacije na kojima bi se prema jasnim i objektivnim kriterijumima delegirali predstavnici Srbije na vodećim međunarodnim festivalima;
- Eventualno, po modelu Filmskog centra Srbije, krovna organizacija na republičkom nivou bi mogla imati zadatak da organizuje konkurse u oblasti amaterskog stvaralaštva.

Potrebno je naglasiti da bi u ovom idealtipskom modelu rukovođenje čvorištima mreže, kao i republičkom krovnom organizacijom, bilo povereno koordinatorima kojima bi podršku pružali menadžeri u kulturi. Na republičkom nivou neophodno bi bilo i da postoji ekspertsko telo sačinjeno od etnologa, etnomuzikologa i etnokoreologa koje bi na osnovu uvida u rad KUD-ova (neposrednog na festivalima i smotrama, posredno putem izveštaja regionalnih koordinatora) davalo stručne smernice.

- **Edukacija.** Rezultati istraživanja pokazuju da predstavnici KUD-ova na prvom mestu ističu važnost kontinuirane edukacije u oblasti muzikologije i koreologije. Na drugom mestu je pisanje projekata, potom edukacije iz oblasti pedagogije i andragogije, a zatim iz oblasti autorskih prava.

Ukupno, na planu edukacije, potencijalni zakon o amaterizmu bi trebao da istakne njenu važnost, te da u skladu sa drugim zakonima („Zakon o kulturi“, „Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija“, „Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja“ i „Zakon o autorskim i srodnim pravima“) precizira mehanizme za ostvarivanje permanentne edukacije saradnika KUD-ova.

- **Licenciranje saradnika društava.** Važnost licenciranja umetničkih rukovodioca, predstavnici KUD-ova vezuju za činjenicu da grô rada čini rad sa decom (što je u skladu i sa rangom odgovora u pogledu potreba za dodatnim obrazovanjem saradnika u oblasti pedagogije i andragogije). Pritom, važno je ukazati na to da se licence koje izdaje UKNIS, kao reprezentativno udruženje u kulturi, odnose na omogućavanje članovima da ostvare status samostalnog stručnjaka, što je status koji im omogućava regulisanje ostvarivanja socijalnih prava.

Potencijalni zakon o amaterizmu bi, u skladu sa napred navedenim sugestijama u pogledu odredbi koje bi se odnosile na mehanizme permanentne edukacije, trebao bude usmeren ka uspostavljanju mehanizama licenciranja u pogledu umetničke, pedagoške i andragoške dimenzije rada KUD-ova.

- **Autorska i srodna prava.** Kako je rečeno u odeljku posvećenom edukaciji, predstavnici KUD-ova koji su se odazvali našem istraživanju putem elektronskog upitnika, u podjednakom procentu ukazuju da je njihov rad vezan za tradicionalnu kulturu kao izraz nematerijalnog kulturnog nasleđa (na koje svi imaju prava) te da nastoje da za koreografije obezbede autorska prava. Potencijalni zakon o amaterizmu bi, u skladu sa „Zakonom o kulturi“ i „Zakonom o autorskim i srodnim pravima“, trebalo da bude jasan u određivanju odnosa nematerijalnog kulturnog nasleđa i autorskih prava. Ovo pitanje je i u međunarodnoj zajednici izazivalo dosta pažnje te bi svakako trebalo imati u vidu aktivnosti Svetske organizacije o intelektualnom vlasništvu (World Intellectual Property Organization, WIPO).

Unapređenja instrumenata kulturne politike, naročito unapređenje zakonske regulative koja bi postavila dugoročno održiv sistem podrške razvoju kulturno – umetničkog amaterizma jesu, dakle, ključni za razvoj ove oblasti kulturnog delovanja. U unapređenjima je važno imati na umu implikacije savremenih odrednica folklora (komunikacijski aspekt folklora na osnovu koga se razvijaju sistemi znanja i odnosa u malim grupama), dinamičnosti procesa očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa, te činjenicu da kulturno – umetnička društva (ipak) jesu organizacije civilnog društva. One postoje na čitavoj teritoriji Srbije te bi razvijanje sistema podržavalo decentralizaciju kulture.

Pritom, važno je imati na umu da u ukupnom broju kulturno – umetničkih društava preovlađuju seoska društva jer oko 50% stanovnika Srbije živi na selu. Međutim, kako je Đukić (2010) ukazala, u Srbiji kulturna politika se dosta dugo prema selu odnosila sa negativnim predznakom. Sa tim u vezi je i opažanje predstavnice jednog društva da je rad Saveza amatera Srbije u 21. veku u mnogome doprineo tome da se kulturno – umetnička društva u javnosti vide kao

„seljaci“ u pejorativnom smislu, a ne kao nosioci kulturnog života manjih sredina. Budući da su kulturno – umetnička društva i jedini nosioci kulturne ponude na selu, mnogi ispitanici sa kojima su obavljani intervjui eksplicitno su isticali da podrška KUD-ovima u jedinici lokalne samouprave pre svega znači podršku opstanka sela. Ovi ispitanici su takođe ukazivali na podršku Ministarstva za brigu o selu čije aktivnosti indirektno uključuju podršku KUD-ovima jer je razvijenost kulturnog života na selu jedna od kategorija koja se vrednuje na manifestaciji „Miholjski susreti sela“. Uključenost kulture u politiku podrške selu govori u prilog važnosti međuresorne saradnje ministarstava Vlade Republike Srbije.

Najzad, u vezi sa ostvarivanjem međuresorne saradnje, osim povezivanja kulturne politike i politike prema selu, naše istraživanje je pokazalo i potrebu za bližim povezivanjem kulture sa resorima obrazovanja (naročito osnovnim i srednjim školama u pogledu dodatnog umetničko obrazovanje dece i mladih u kome se naglašava i vaspitna dimenzija rada KUD-ova), brige o mladima (jer KUD-ovi najviše rade sa decom i mladima i naglašavaju da svojim radom decu i mlade sklanjaju sa ulice), te rada i zapošljavanja (shodno odredbama „Zakona o nacionalnom okviru kvalifikacija“). U vezi sa pitanjima rada i socijalnih prava, Ministarstvo kulture i informisanja i reprezentativna udruženja u oblasti istraživanja, dokumentovanja i prezentovanja nematerijalnog kulturnog nasleđa su započeli procese usmerene ka regulaciji statusa umetničkih rukovodioca. Te procese treba nastaviti u smeru smanjenja sivih zona u pogledu rada umetničkih rukovodioca.

7. Literatura:

- Abrahams, R. (1982). O izvedbi i oko nje. *Narodna umjetnost* br. 18. str. 75 - 85
- Ben Amos, D. (1971). Toward a Definition of Folklore in Context. *The Journal of American Folklore*, Vol. 84, No. 331, *Toward New Perspectives in Folklore* (Jan. - Mar., 1971), pp. 3-15
- Vukanović, M. (2012). *Kulturno – umetnički amaterizam - Snaga kulture*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka
- Vukanović, M. (2014). Role of small groups in the development of culture (the example of cultural and artistic ensembles). In: M. Dragičević – Šešić, M. Nikolić and Lj. Rogač Mijatović (eds) *Culture and Sustainable Development in the Time of Crisis*. University of Arts, Belgrade. Pp. 255 – 267
- Dimić Lj. (1988). *Agitprop kultura. Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945 – 1952*. Beograd: Izdavačka radna organizacija “Rad”
- Đukić, V. (2010). *Država i kultura. Studije savremene kulturne politike*. Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Fakultet Dramskih Umetnosti
- Đukić, V. (2017) *(KA)KO SMO Studije kulture pamćenja i politike identiteta u Srbiji*. Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Fakultet Dramskih Umetnosti
- Mrđa, S. i Milankov, M. (2020) *Kulturna participacija Srbije*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka
- Rašić, M. (2016) „Praznovanje sopstva“: Evropska smotra srpskog folklora kao mesto konstrukcije i komoditizacije identiteta. *Etnoantropološki problemi*, n. s. god. 11 sv. 4, 1005 - 1026
- Rihtman-Auguštin, D. (1971). Položaj tradicionalne kulture u suvremenom društvu. *Narodna umjetnost*, 8 (1), 3-16. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/39549>
- Rihtman-Auguštin, D. (1978). Folklor, folklorizam i suvremena publika. *Etnološka tribina*, 7-8 (1), 21-28. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/80008>
- Roganović, G. (2018). Tradicionalne narodne igre i pesme u savremenoj praksi i koreografisanom folkloru. U: Kaveždi, M. i A. Bosnić – Đurić (ur.) *Status i perspektive amaterizma u kulturi Vojvodine*. Novi Sad: Zavod za kulturu Vojvodine. str. 45 - 63
- Stojković, B. (1984). *Radnička kulturno – umetnička društva u Beogradu*. Kultura – istraživanja br. 5. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka

Stebbins, R. A. (1977). The Amateur: Two Sociological Definitions. *Pacific Sociological Review*, Volume: 20 issue: 4, page(s): 582-606

Supek, R. (1974). „Sociološki značaj amaterizma“. *Kultura* br. 26. str. 8 - 16

Fine, G. A. (1979). Small Groups and Culture Creation: The Idioculture of Little League Baseball Teams. *American Sociological Review* Vol. 44, No. 5 (Oct., 1979), pp. 733-745

Fine, G. A. and Harrington, B. (2004). Tiny Publics: Small Groups and Civil Society. *Sociological Theory*, Vol. 22, No. 3 (Sep., 2004), pp. 341-356

Hafstein, V. (2013). Pravo na kulturu: nematerijalna baština d.o.o., folklor©, tradicijsko znanje™
U: Hameršak M, Pleše I. i Vukušić A.M. (ur) *Proizvodnja baštine: Kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013, str. 37 – 63